Grazia Deledda

LAUREATĂ A PREMIULUI NOBEL

IEDERA

Grazia Deledda

IEDERA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DELEDDA, GRAZIA
Iedera/Grazia Deledda; trad.: Elena Murgu
București; Orizonturi, 2012
ISBN 978-973-736-173-8

I. Murgu, Elena (trad.)
821.131.1-31=135.1

L'EDERA
Copyright © Grazia Deledda

Toate drepturile asupra ediției în limba română sunt rezervate
Editurii ORIZONTURI — București

Grazia Deledda

IEDERA

Traducere şi note de
Elena Murgu

EDITURA ORIZONTURI

În colecția **ROMANE CELEBRE**

au apărut:

VIAȚA LUI ISUS
PASĂREA SPIN vol 1
PASĂREA SPIN vol 2
GRAN CANARIA
FURIA ÎNGERILOR
CARTEA DE LA SAN MICHELE
LOVE STORY &SINGURA IUBIRE
REBECCA
LADY DE WINTER

în curs de apariție:

PROPUNERE INDECENTĂ
SPITALUL MUNICIPAL
CLINICA GORLIN
PRINCIPIUL DOMINOULUI

1

ra într-o sâmbătă seara, ajun de Sfântul Vasile, când ținutul Barunei se pregătea să-şi sărbătorească patronul. În depărtări se auzeau zgomote confuze: explozia unui foc de artificii, tobe, strigăte de copii; doar pe drumul în pantă, pavat cu pietre, luminat încă de apusul roşiatic, se desluşea vocea nazală a lui *don* Simone Decherchi.

— În timpul ăsta copilul a dispărut, spunea bătrânul nobil, care se aşezase în fața porții casei lui şi discuta cu *ziu* Cosimu Damianu, socrul unuia dintre fiii lui. Cine l-a văzut? Unde s-a dus? Nimeni nu ştie. Lumea bănuieşte că l-ar fi ucis chiar taică-său... Şi toate astea pentru că nu mai există frică de Dumnezeu, nu mai există cinste... Pe vremea mea, lumea nu cuteza nici măcar să-şi închipuie că un tată ar putea să-şi omoare fiul...

— Frică de Dumnezeu, e drept, nu mai are lumea, răspunse *ziu* Cosimu, a cărui voce semăna cu a lui *don* Simone. Dar nu asta e pricina. Până şi *Sfânta Scriptură* dă pildele unor bieți nevinovați, pe seama cărora s-au pus faptele cele mai cumplite. Şi-apoi, copilul dispărut, fiul ăsta al lui Santus, ciobanul, era un mare împielițat. La treisprezece ani fura ca un hoț bătrân şi Santus n-a mai putut răbda. I-a tras o mamă de bătaie şi copilul a dispărut, şi-a luat lumea în cap. Înainte de a pleca, i-a

spus ciobanului său bătrân, care-i tovarăş cu taică-său: „O să mă duc ca fulgu-n vânt şi n-o să mă mai vedeţi".

Don Simone clătina din cap neîncrezător privind departe, de-a lungul drumului. O siluetă întunecată se apropia, ştergând parcă zidurile caselor scunde, negre şi cenuşii.

O altă siluetă de ţărancă se contura în lumina gălbuie a unei uşi; părea atentă la sporovăiala celor doi bătrâni.

Prin uşa larg deschisă a casei lui *don* Simone se vedea un coridor lung, la capătul căruia o altă uşă dădea înspre pădure.

Casa Decherchi era veche, poate chiar din Evul Mediu; uşa mare şi înnegrită, arhitrava în ogivă, cornişa, cele două balconaşe de fier, gata-gata să se prăbuşească, o deosebeau de celelalte căsuţe, sărăcăcioase, din sat. Părea o ruină, o casă bolnavă, dar mai păstra un anume aer de măreţie şi chiar de aroganţă. Pietrele tocite ce se iveau de sub tencuiala căzută, uşa aceea înnegrită, mâncată de cari, adăpostită sub podoaba arcului ei ca un nobil scăpătat sub titlul său, o cuvertură de pat dintr-un străvechi damasc verzui, uzată şi lustruită, care atârna melancolic la un balconaş de la etaj, toate acestea aveau ceva trist, mândru, misterios chiar, şi trezeau admiraţia ţăranilor, obişnuiţi să vadă în Decherchi familia cea mai veche şi mai nobilă din întreg ţinutul.

Don Simone era aidoma casei sale: se îmbrăca orăşeneşte, dar păstra şapca sardă şi purta nasturi de aur la gulerul cămăşii; scăpătat şi mândru, înalt şi gârbov, ştirb, dar cu ochi negri, scăpărători. Părul stufos, alb ca zăpada, barba scurtă, albă şi ea la vârf, dădeau feţei lui măslinii, cu nasul mare şi pomeţii ieşiţi, o expresie

deosebită: ceva între patriarh şi soldat îmbătrânit în războaie.

Ziu Cosimu Damianu, care trăia la un loc cu Decherchi, semăna, la rândul lui, cu *don* Simone. Aceeaşi statură, acelaşi păr alb, aceleaşi trăsături şi aceeaşi voce; dar un nu-ştiu-ce grosolan, rudimentar, şi portul lui țărănesc trădau în el plebeul de odinioară, truditorul umil şi răbdător, asupra căruia îndelungata convieţuire cu un om superior ca *don* Simone operase un fel de sugestie fizică şi morală.

— Trec zece zile şi băiatul nu se întoarce, continuă el să povestească. Atunci tată-său porneşte la drum, merge până la Ozieri, ajunge până la Gallura. Întâlneşte un cioban şi-l întreabă: „N-ai văzut cumva un băiat cu ochii albaştri şi cu un neg în frunte?“ „Dac-am văzut? răspunde ciobanul. Sigur că da: e rândaş la unul din Gallura.“ Atunci Santus, împăcat, se-ntoarce acasă. Iar lumea asta proastă iată ce vorbe îngrozitoare scorneşte, şi justiția îşi pleacă urechea la trăncăneala unor muieruşti, iar bietul tată e năpăstuit de toți. Şi acum se aude că ar fi plecat din nou să-şi caute fiul.

Don Simone dădea din cap şi zâmbea ironic: *ziu* Cosimu fusese totdeauna un naiv! Dar, fără se supere de vădita ironie a bătrânului nobil, țăranul întrebă cu însufleţire:

— Dar, omul lui Dumnezeu, ce te tot încăpățânezi să gândeşti numai de rău despre aproapele tău?

Celălalt încetă să mai zâmbească; deveni serios, aproape întunecat:

— Timpurile sunt grele. Nu mai există frică de Dumnezeu, acum orice e posibil. Tinerii nu cred în Dumnezeu, iar noi, bătrânii... noi suntem ca un aluat moale, vezi, aşa... şi cu mâna schiță un gest ca şi cum

ar fi întins o cocă, noi lăsăm să treacă treizeci de zile pe lună şi... totul se duce de râpă.

— Asta, da, poate-i adevărat! exclamă *ziu* Cosimu. Începu să lovească într-o piatră cu bastonul şi nu mai zise nimic. *Don* Simone îl privi şi zâmbi iar:

— Eu sunt ca justiția, mă gândesc totdeauna la ce e mai rău şi de cele mai multe ori ghicesc... Dacă om trăi, om vedea, Cosimu Damià.

Celălalt continua să lovească piatra cu bastonul, şi amândoi, unul trist, altul zâmbitor, se gândeau la acelaşi lucru sau, mai degrabă, la aceeaşi persoană.

În timpul acesta, o femeie în vârstă, înfăşurată într-un lung şal negru, cu franjuri şi dantele, după ce a urcat panta drumului, s-a oprit lângă cei doi bătrâni.

— Unde e Rosa? întrebă, desfăcând puțin capetele şalului.

— Trebuie să fie în curte, cu Annesa, răspunse *ziu* Cosimu.

— Doamne, ce căldură: în biserică să te sufoci, nu alta, reluă femeia, care era înaltă, cu ochii negri, încercănați, şi fața strânsă între două fâşii de păr ce păreau de atlas cenuşiu.

Ziu Cosimu o privi şi clătină din cap. Aşa înaltă şi palidă, cu şalul ei negru, fiica lui cea dragă îi părea Fecioara îndurerată.

— Te sufoci în biserică? întrebă cu un uşor reproş. De-asta nu mai veneai? Ce tot făceai acolo?

— M-am spovedit; mâine e zi de împărtăşanie pentru toți, răspunse simplu femeia. Apoi se îndreptă spre uşă, dar se opri din drum şi întrebă:

— Paulu nu s-a întors? Dacă nu s-a întors până acum, nu mai vine astă-seară. Să pregătim cina.

— Ce avem de mâncare, Rachele? întrebă căscând *don* Simone.

— Mai avem păstrăvi, tată. Şi-apoi o să pregătesc şi nişte ouă. Bine că n-avem oaspeți.

— Ei! Mai pot să sosească, spuse *ziu* Cosimu, cu amărăciune. Hanul e sărac, dar tare bun pentru cei care nu vor să plătească!

— Uitasem de păstrăvi! exclamă *don* Simone, înveselindu-se la gândul unei cine bune. Şi, dacă vin oaspeți, se găseşte ceva şi pentru ei. Țin minte că de sărbătoarea asta aveam mulți oaspeți; a fost un an când s-au strâns zece sau doisprezece. Acum lumea nu mai vine de sărbători, nu mai vrea să audă de sfinți.

— Azi lumea-i săracă, dragul meu Simone; trăieşte şi fără sărbători.

— Şi iepurele fuge, deşi nu se duce la biserică, spuse bătrânul nobil, începând să se mânie din pricina lui *ziu* Cosimu, care-l contrazicea.

Şi, pe când cei doi bătrâni continuau disputa, *donna* Rachele trecu prin coridor şi intră în camera din fund, de lângă bucătărie.

Ultima licărire a apusului pătrundea încă prin fereastra care dădea spre grădină. În timp ce *donna* Rachele îşi scotea şalul şi-l împăturea, o voce mânioasă zise:

— Rachele, ai putea să aprinzi o lampă! Mă lăsați singur, mă lăsați în întuneric, ca pe un mort...

— E încă ziuă, unchiule, şi fără lumină e mai răcoare, răspunse femeia cu vocea ei dulce, tărăgănând cuvintele. Aprind acum, îndată. Annesa! strigă apoi, din uşa bucătăriei, ce mai cerni acum făină? Isprăveşte, e târziu. Şi Rosa unde e?

— Uite-o aici, în curte, răspunse o voce stinsă, aproape plângăreață. Isprăvesc într-o clipă.

Donna Rachele aprinse lampa şi o puse pe masa mare de stejar, care se vedea neagră în fundul camerei, între uşa dinspre coridor şi fereastră. Camera mare, dar scundă, afumată, cu tavanul de lemn susținut de grinzi groase, apăru şi mai tristă în lumina gălbuie a lămpii cu ulei. Şi aici, înăuntru, totul era vechi şi uzat; dar canapeaua străveche, cu stofa ruptă, masa de stejar, dulapul ros de cari, vârtelnița, lavița sculptată, în sfârşit, toate mobilele păstrau în mizeria, în bătrânețea lor, ceva aparte şi distins. Pe un pat, în fundul camerei, zăcea, respirând greu, un bătrân astmatic, sprijinit în perne înfățate în pânză de bumbac cu pătrățele albe şi roşii.

— E mai răcoare, da, e mai răcoare, începu iar să bombăne cu vocea iritată, gâfâind. Măcar de m-aş răcori! Annesa, talpa iadului, adă-mi nişte apă!

— Annesa, du-i puțină apă unchiului Zua, o rugă *donna* Rachele, traversând bucătăria, mai mare şi mai afumată decât camera.

Femeia, care adusese lângă uşă covata cu făină, se ridică, îşi scutură hainele, luă cana cu apă şi turnă un pahar.

— Annesa, aduci odată apa aia? repetă bătrânul astmatic, aproape strigând.

Annesa intră, se-apropie de pat. Bătrânul bău, femeia îl privi. Niciodată doi oameni nu s-au deosebit mai mult unul de altul.

Ea era mică şi subțire: părea o fetiță. Lumina lămpii scălda într-o nuanță de bronz auriu fața ei măslinie, rotundă, a cărei gropiță din bărbie îi sublinia grația copilărească. Gura, poate cam mare, cu dinți foarte albi şi deşi, egali, avea o uşoară expresie de ironie crudă, în timp ce ochii albaştri, sub pleoapele mari şi livide, erau blânzi şi melancolici. Ceva ironic şi suav, un zâmbet de

bătrână rea şi o privire de fetiță tristă se vedeau pe fața aceea de slujnică tăcută şi bolnăvicioasă, cu capul tras spre spate sub povara unei enorme cozi aurii încolăcite în coc pe ceafă. Gâtul lung, mai alb decât fața, ieşea gol din cămaşa decoltată; pieptăraşul țărănesc se închidea pe un sân mic; şi totul era grațios, suplu, tineresc, atrăgător în această femeie, căreia doar mâinile lungi şi uscate îi trădau maturitatea.

Figura bătrânului astmatic amintea, în schimb, de un sihastru de odinioară, muribund într-o peşteră. Fața lui, zbârcită de o mare suferință, aducea cu o mască de pergament. Totul era gălbui şi parcă afumat în figura aceea tristă şi întunecată; pieptul păros şi torturat de astm, pe care cămaşa descheiată îl lăsa descoperit, părul încâlcit, barba gălbuie, mâinile noduroase, şi picioarele, care se desenau scheletice sub cearşaf, erau cuprinse de un fior de nelinişte.

Zicea întruna:

— Trăiesc numai ca să mă chinuie durerea.

Orice lucru îl supăra şi el însuşi era o mare supărare pentru toți; părea că trăieşte doar pentru ca suferința lui să apese asupra celorlalți.

— Annesa, gemu, în timp ce femeia se îndepărta cu paharul gol în mână, închide fereastra. Nu vezi câți țânțari sunt? De te-ar împunge toți dracii cum mă înțeapă pe mine țânțarii ăştia!

Dar Annesa nu-i răspunse, nu închise fereastra; se întoarse în bucătărie, puse paharul lângă cană, apoi ieşi în curte şi aprinse focul într-un şopron. Pe timpul verii, pentru ca fumul şi căldura să nu pătrundă în camera în care zăcea bătrânul astmatic, ea gătea afară, în colțul acela de şopron transformat în bucătărie.

O pace tristă domnea în curtea lungă şi strâmtă, în bună parte ocupată de o stivă de lemne de foc. Luna nouă care se înălța pe cerul încă alburiu, dincolo de zidul scorojit, lumina un colț al şopronului. Se auzeau voci îndepărtate, explozii de artificii şi un sunet de corn, răguşit şi incert, care încerca un motiv solemn:

Du-te, gând, pe aripi aurite...

Annesa puse pirostriile negre pe foc şi, în timp ce *donna* Rachele se duse în cămară să pună untdelemn în tigaie, o fetiță de vreo şase, şapte ani, cu un cap enorm acoperit de păr rar, gălbui, se arătă în portița întredeschisă a grădinii.

— Annesa, ia vino, Annesa, de-aici se văd bine focurile de artificii! strigă cu o voce de bătrână ştirbă.

— Mai bine intră tu în curte, Rosa. E târziu, vezi să nu te muşte vreo şopârlă de picior...

— Nu mă muşcă, se auzi din nou glăsciorul, puțin tremurător. Vino, Annesa, vino!...

— Nu vin, ți-am spus. Intră în curte. Sunt şi broaşte, ştii bine...

Fetița intră, înaintă speriată până la şopron. O rochiță largă, roşie, cu garnitură de dantelă galbenă, făcea şi mai nefericită înfățişarea ei diformă, şi mai urâtă feți-şoara ei palidă de bătrână fără dinți, strivită sub fruntea foarte bombată de hidrocefală.

— Stai aici, zise Annesa, artificiile se văd şi de aici.

Într-adevăr, câteva rachete, ca o panglică de aur, brăzdară cerul palid, vrând parcă să ajungă la lună; apoi, deodată, explodară, împrăştiindu-se în mii de scântei roşii, albastre şi violet.

Rosa, aşezată într-un car în mijlocul curții, fremăta de plăcere, plecându-şi capul, cu teama şi speranța că ploaia aceea minunată ar putea să cadă peste ea.

— Măcar una din scânteile alea! strigă plecându-şi fruntea enormă şi întinzând mânuța. Aş vrea una! Pe aceea de aur: trebuie să fie o stea!

— Dimineață! zise bunica ei, care se întorcea cu tigaia plină de untdelemn.

Annesa puse tigaia pe pirostrii şi stăpâna intră să aşeze masa.

— Cad oare departe? reluă fetița. Da? În pădure? Unde sunt şopârlele?

— Sigur, chiar mai departe, răspunse femeia, care începuse să prăjească păstrăvii.

— Unde mai departe? Pe drum? Crezi că vreuna cade lângă tăticul meu? Şi dacă-i cade în cap?

— Cine ştie! spuse Annesa îngândurată. Tu ce crezi, Rosa, se-ntoarce astă-seară?

— Da, cred că da! exclamă cu însufleţire fetița. Dar tu, Anna?

— Nu ştiu, zise femeia, căindu-se că a adus vorba despre asta. Se întoarce când vrea.

— El e stăpânul, nu-i aşa? E foarte puternic, el poate să poruncească la toți, nu? întrebă Rosa, cu un ton care nu admitea un răspuns negativ. El poate să facă ce vrea: poate să fie rău, nu-i aşa? Nimeni nu-l pedepseşte, nu-i aşa?

— Aşa e, aşa e, admise femeia, cu o voce gravă.

Apoi, amândouă, fetița în car şi Annesa în fața focului, tăcură gânditoare.

— Annesa, strigă deodată Rosa, vine! Aud pasul calului.

Dar cealaltă clătină din cap. Nu, nu era pasul calului lui Paulu Decherchi. Ea cunoştea bine tropăitul acela de cal obosit, care se întoarce de la drum lung. Şi, totuşi, pasul calului anunțat de Rosa se opri în fața porții.

— Cred că e un oaspete, zise Annesa cu ciudă. Să sperăm că e primul şi ultimul.

Dar *donna* Rachele ieşi din nou în curte, îi dădu Annesei câteva ouă pe care le avea în şorț şi zise cu bucurie:

— Spuneam eu, n-aveam de ce să ne pierdem nădejdea. Iată un oaspete.

— Frumoasă veste! răspunse cealaltă.

— Deschide poarta, Annesa. Dacă nu ai oaspeți în casă, nici nu simți că e sărbătoare.

Femeia puse ouăle lângă foc şi se duse să deschidă.

Un țăran scund şi îndesat, cu o barbă neagră şi stufoasă, descălecase şi dădea binețe bătrânilor, care mai şedeau în fața porții.

— Sunteți bine, sănătoşi? Sfânta Ana să vă aibă în pază!

— Foarte bine, răspunse *don* Simone. Nu vezi că arătăm ca doi tineri cărora abia le dau tuleiele?

— Şi Paulu, Paulu unde e?

— Paulu o să se întoarcă poate mâine-dimineață. E plecat la Nuoro cu treburi.

— *Donna* Rachele ce face? Annesa, tu eşti? zise apoi oaspetele, care intră în curte, trăgând calul de căpăstru. Cum? Nu te-ai măritat încă? Unde legăm calul? Aici, sub şopron?

— Da, fă cum crezi, răspunse *donna* Rachele. Simte-te ca acasă. Leagă calul aici, sub şopron, fiindcă grajdul e plin de saci cu paie.

Annesa simți un fel de plăcere auzind-o pe *donna* Rachele mințind.

„Da, se gândi cu amărăciune, nu simți că e sărbătoare dacă n-ai oaspeți, dar până una, alta chiar şi sfinții trebuie să spună o minciună, pentru că acoperişul grajdului e stricat şi nu sunt bani ca să-l repare..."

— Surorile tale sunt bine, sănătoase? întrebă apoi *donna* Rachele, ajutându-l pe oaspete să lege calul. Şi maică-ta?

— Bine cu toții, toate proaspete ca trandafirii, exclamă omul scoțând un coşuleț din desagă. Uite, ăsta chiar maică-mea vi-l trimite.

— O, nu trebuia să se deranjeze, spuse doamna luând coşulețul.

Şi intră în bucătărie urmată de musafir, în timp ce Annesa, tristă şi ironică, se aplecă în fața focului, lovind uşor un ou de piatra care slujea de vatră.

Rosa se dădu cu greu jos din car şi intră şi ea, curioasă să afle ce era în coşuleț.

În camera bătrânului astmatic, care era şi sufragerie, masa era aşezată pentru patru persoane: *donna* Rachele mai puse un tacâm şi oaspetele se apropie de unchiul Zua.

— Cum merge, cum merge? îl întrebă privindu-l plin de curiozitate.

Bătrânul gâfâia şi cu o mână îşi pipăia pieptul pe care se vedea atârnată de un şnur unsuros o medalie militară.

— Rău, rău, răspunse, uitându-se țintă la oaspete, pe care nu-l recunoscu imediat. A, tu eşti, Ballore Spanu. Acum mi-aduc foarte bine aminte de tine. Şi surorile tale ce fac, s-au măritat?

— Până acum, nu, răspunse omul, cam stânjenit de întrebare.

În clipa aceea intrară şi bătrânii; îşi traseră scaunele şi se aşezară la masă împreună cu oaspetele, cu *donna* Rachele şi cu fetița.

— Fata lui Paulu? întrebă omul, uitându-se la Rosa. Numai pe ea o are? N-are de gând să se mai însoare?

— O, nu, răspunse *donna* Rachele, cu un zâmbet trist. A fost prea nefericit prima dată; deocamdată, nici vorbă de căsătorie. Da, ea e singura lui fiică. Dar ia, Ballore, tu nu mănânci nimic? Ia păstrăvul ăsta, uite, pe ăsta.

— Şi parohul vostru, preotul acela bătrân care a fost odată jefuit? Mai trăieşte? întrebă *ziu* Cosimu.

— Puțin zis trăieşte! E mai zdravăn ca oricând.

Şi, în timp ce stăteau astfel la poveşti, se auziră iar bătăi în poartă.

— Trebuie să fie un alt oaspete, spuse *donna* Rachele, am auzit tropăitul unui cal.

— O fi tăticu', strigă Rosa, care se dădu jos de pe scaun şi alergă să vadă.

Un alt oaspete discuta cu Annesa, în fața porții. Era un om slab şi negricios, îmbrăcat ca vai de el. Femeia nu-l cunoştea şi-l privea cu vădită duşmănie.

— Asta e casa lui *don* Simone Decherchi? întrebă omul. Eu sunt din Aritzu, mă cheamă Merchiorre Obinu şi sunt finul lui Pasquale Sole, prieten bun cu *don* Simone. Naşul meu mi-a dat o scrisoare pentru prietenul dumnealui.

— Hanul e deschis! bombăni Annesa, ducându-se să-i spună lui *don* Simone că finul prietenului său cerea găzduire; drept răspuns, bătrânul nobil porunci să se mai pună un tacâm la masă.

Dar noul oaspete vru să rămână în bucătărie, şi abia-i puse Annesa dinainte un coşuleț cu pâine, brânză şi slănină, că şi începu să înfulece cu lăcomie. Trebuie să fi fost foarte sărac: era îmbrăcat jalnic, ochii lui mari şi trişti păreau ochii obosiți ai unui bolnav. Annesa se uita la el şi simțea cum îi trece mânia. Şi apoi, cum familia Decherchi se încăpățâna să-şi deschidă casa tuturor, mai bine să le dai de mâncare săracilor decât escrocilor ălora bogați ca alde Ballore Spanu.

— Uite, mănâncă păstrăvul ăsta, zise, oferindu-i o parte din cina ei. Îți dau îndată şi ceva de băut.

— Dumnezeu să-ți răsplătească, surioară, îi răspunse el, mestecând întruna.

— Ai venit la praznic?

— Da, am venit să vând pinteni şi hamuri...

Annesa îi turnă de băut.

— Dumnezeu să-ți răsplătească, surioară.

Bău, o privi şi i se păru că abia atunci o vede. Îi atrase privirea mai ales părul ei.

— Tu eşti slujnica? întrebă.

— Da.

— Şi eşti din sat? Nu s-ar zice...

— De fapt, nu sunt.

— Eşti străină?

— Da, străină.

— De unde?

— De undeva, din lume...

Ea trecu în camera de alături, ieşi apoi în curte, intră din nou.

Oaspetele sărman se folosi de lipsa ei ca să-şi mai toarne încă un pahar de vin şi deveni vesel, aproape obraznic.

— Eşti logodită? o întrebă el pe Annesa, care se întoarse în bucătărie. Dacă nu, uită-te la mine. Poate-ți plac. Am venit să vând pinteni şi hamuri şi să-mi caut o nevastă.

Dar gluma asta n-o încânta pe Annesa, care deveni tristă şi ironică.

— N-ai decât să legi unul din hamurile tale de gâtul unei femei şi s-o târăşti aşa până în satul tău.

— Nu, vorbesc serios, insistă celălalt, aş vrea să-mi spui dacă ai sau nu logodnic. După cum îmi vorbeşti de aspru, s-ar părea că n-ai, sau că-i foarte urât.

— Ba te înşeli, frate dragă, logodnicul meu e mult mai frumos decât tine.

— Arată-mi-l şi mie.

— De ce nu? Aşteaptă.

Annesa se duse din nou în sufragerie şi după păstrăvi servi ouăle prăjite cu ceapă, iar la sfârşit o lipie şi brânză proaspătă.

— Nu ne aşteptam la oaspeți, se scuză *donna* Rachele, adresându-se cu vădită umilință lui Ballore Spanu. Iartă-ne, aşadar, Ballore, dacă nu te-am primit cum s-ar fi cuvenit.

— M-ați primit ca pe un prinț, răspunse oaspetele, şi mâncă şi bău cu veselie.

Glumeau şi cei doi bătrâni. *Don* Simone era, sau părea, mulțumit şi senin, aşa cum Ballore îl ştia dintotdeauna; în râsul lui *ziu* Cosimu răzbătea, în schimb, câte o notă tristă; chiar şi bătrânul astmatic, care mesteca încet o bucată de păstrăv, lua parte la discuție şi zâmbea disprețuitor când oaspetele aducea vorba de Paulu.

— Ce să mai vorbim, eram două tărtăcuțe seci, eu şi fiul dumneavoastră, *donna* Rachele, zicea Ballore Spanu. Îmi amintesc cum odată Paulu a venit la mine

în sat să mă ia şi duşi am fost amândoi: timp de o lună familiile noastre n-au ştiut nimic de noi. O țineam într-o petrecere, de la un praznic la altul, din sat în sat, tot timpul călări. Ce zănatici, Dumnezeule! Cât de nebun poți fi în tinerețe!

— Poame bune, bombăni astmaticul.

— Da, îmi amintesc, zise *donna* Rachele. Şi noi ce ne-am mai frământat! Credeam că v-au arestat.

— De ce să ne fi arestat? strigă oaspetele aproape jignit. Asta în niciun caz. Eram doi nebuni, da, dar oameni cinstiți, asta o putem spune sus şi tare. Totuşi, trebuie să mărturisesc, am risipit mulți bani...

— De aceea... începu bătrânul astmatic cu vocea sa enervantă, dar Annesa îi întinse de băut şi îl privi fix, iar el nu mai îndrăzni să continue. Pe de altă parte, Ballore Spanu ştia bine că nebuniile din tinerețe ale lui Paulu au dus la ruina familiei; nu era cazul să o mai repete.

O umbră trecu pe fața palidă a *donnei* Rachele, iar *ziu* Cosimu zise:

— Paulu e bun, bun ca pâinea caldă, dar a fost de când îl ştiu un tânăr prea zvăpăiat şi fără judecată. Nu s-a temut niciodată de Dumnezeu. S-a distrat întruna, s-a bucurat de viață în toate felurile.

— Se vede că nu i-a fost dat să se facă schimnic! exclamă oaspetele. Şi apoi, trebuie să te bucuri de viață cât eşti tânăr...

— Scuză-mă, eu mă bucur şi acum, când sunt bătrân, observă *don* Simone, cu un accent ironic. Nu-i plăcea să se vorbească rău de nepotul său față de străini şi încercă să schimbe discuția.

— Zua Deché, se adresă el bolnavului, nu-i aşa că tinerii trebuie să fie mai înțelepți decât bătrânii?

Bătrânul respiră greu, încercă să se ridice, strigă iritat:

— Tinerețea? Eu am fost tânăr, dar am fost totdeauna serios, în Crimeea am cunoscut un căpitan francez care-mi zicea mereu: „Dumneata ai o sută de ani, sardule!“ Şi... şi... Marmora după bătălie... şi... şi...

Un acces de tuse nu-l lăsă să continue; *donna* Rachele se duse lângă el, îi sprijini capul, îi făcu semn să se calmeze.

— Omul lui Dumnezeu, zise *ziu* Cosimu, ridicând brațele, de ce te mânii în halul ăsta? Nu vezi că-ți face rău?

Dar astmaticul se încăpățâna să vorbească şi nu putea: doar câteva cuvinte se desluşeau printre gemetele şuierătoare.

— Eu... Victor-Emanuel... decorația... Balaclava... Am muncit întruna... eu... pe când alții...

Annesa ieşea şi venea. Se făcuse ca ceara şi se uita la bătrân cu o privire plină de ură, dar îşi muşca buzele ca să nu strige la el.

În zadar încerca oaspetele sărman, când intra în bucătărie, să glumească şi s-o îndemne la vorbă; ea tăcea; deodată ieşi în curte şi rămase o bucată de timp afară.

El îşi turnă atunci încă un pahar de vin şi-şi aruncă privirea în jur, căutând o rogojină pe care să se poată întinde; i se păru apoi că o aude pe Annesa vorbind cu un bărbat în curte şi trase cu urechea.

— Îl vorbeşte de rău pe *don* Paulu, zicea femeia, şi ceilalți îl lasă să vorbească. Ah, dacă aş putea, l-aş arunca din pat...

— Lasă-l să vorbească, răspunse o voce de bărbat. Cine nu vede că a dat în mintea copiilor?

Apoi vocile amuțiră. Oaspetelui i se păru că cei doi se sărută şi-l trecu un fior gândindu-se la gura frumoasă a Annesei.

Un argat tânăr, cu părul negru şi pieptănat cu cărare la mijloc, cu fața negricioasă, spânatică şi cu privirea blândă, intră în bucătărie.

— Noroc, zise el, şi se aşează la masă.

— De noroc să ai parte, răspunse celălalt, privindu-l cu duşmănie. Tu eşti argatul?

— Da, eu sunt argatul. Annesa, îmi dai de mâncare? M-am întors târziu fiindcă am stat să văd focurile de artificii. Ce minune! Parcă toate stelele cerului s-ar fi aşternut pe pământ. Măcar de-ar fi fost bune de mâncat!

Şi râdea ca un copil, îngustându-şi frumoşii lui ochi căprui şi lăsând să se vadă două şiruri de dinți mărunți şi foarte albi.

Dar Annesa nu era în toane bune; i-a dat să mănânce şi-a ieşit afară.

— Ce fată serioasă, zise oaspetele petrecând-o cu privirea. Frumoasă, dar serioasă.

— Ei, degeaba o priveşti, spuse argatul, care era cam cherchelit. Nu e de nasul tău.

— Ştiu, e logodnica ta.

— De unde ştii?

— Ea mi-a spus! Şi am auzit când v-ați sărutat!...

— A, ți-a spus ea? reluă argatul cu bucurie. Aşa e, suntem logodiți. Eu şi cu ea suntem aici mai mult decât slugi, suntem ca din familie. Annesa e chiar fata de suflet a familiei Decherchi.

Şi, cum oaspetele cel sărman arăta un mare interes față de trăncănelile lui, continuă cu îngâmfare:

— Trebuie să ştii că *don* Simone a fost mai tot timpul primarul acestui sat. Nici nu poți să numeri câte fapte

bune a făcut. Toți sărmanii puteau să se socotească fiii lui, atât de mult îi ajuta şi-i iubea. S-a întâmplat ca acum mulți ani– eu nici nu mă născusem încă – să pice la praznic un bătrân cerşetor însoțit de o fetiță de trei ani. Într-o bună zi, omul ăsta a fost găsit mort, în spatele bisericii. Fetița plângea, dar nu ştia să spună cine era. Atunci, *don* Simone a luat-o cu el, a adus-o aici şi a crescut-o printre ai săi. Mulți spun că Annesa ar fi de pe continent; alții, cred că bătrânul cerşetor ar fi furat-o.

Oaspetele asculta curios, dar ultimele cuvinte îl făcură să zâmbească:

— Cine ştie, zise cu un soi de batjocură, te pomeneşti că-i fiică de crai!

— Vorbeşte mai încet, îl rugă atunci servitorul. Celor trei bătrâni, stăpânii mei, li se spune Cei Trei Crai de la Răsărit.

— De ce?

— Aşa, fiindcă sunt trei şi sunt bătrâni.

— E unul bolnav. E frate cu *don* Simone?

— O, nu, protestă servitorul ţuguindu-şi buzele cu dispreț. E o rudă. E un om care a făcut războiul şi are foarte mulți bani. Dar e zgârcit! Uite aşa o să moară, cu pumnii strânşi. Stă aici de doi ani şi a făcut testament în favoarea Rosei, fata lui *don* Paulu.

— *Don* Paulu e băiatul lui *don* Simone?

— Nu, e nepotu-său. E fiul lui *don* Priamu, care a murit.

— Stăpânii tăi sunt foarte bogați, nu-i aşa?

— Da, minți servitorul, sunt încă bogați; mai înainte erau şi mai bogați.

Dar în clipa aceea intră Annesa şi tânărul flecar schimbă vorba.

— Anna, ăsta nu vrea să creadă că la anul noi doi ne vom căsători. Nu-i aşa că am crescut împreună în casa asta, ca nişte rude?

— Atunci să bem pentru norocul vostru, zise oaspetele şi dădu pe gât picătura de vin care-i mai rămăsese în pahar.

— Ne mai aduci o sticlă, Annesa? Hai, zău! o rugă servitorul întinzându-i sticla goală; dar Annesa îi întoarse spatele şi dădu să intre în camera unde bătrânii stăpâni şi oaspetele bogat râdeau şi tăifăsuiau.

Dar, când să treacă pragul, un pas cadenţat de cal răsună pe ulița pustie; ea se opri, ascultă, apoi zise, adresându-se servitorului:

— Gantine, e *don* Paulu! şi străbătu în fugă bucătăria, uitând că ține în mână o farfurie.

Puțin după aceea intră în bucătărie un bărbat încă tânăr, înalt şi subțire, îmbrăcat în negru, orăşeneşte, cu pălărie tare.

Gantine sări în picioare.

— Nu, îi zise Paulu, după ce îl salută pe oaspete înclinând puțin capul, să nu scoți şaua de pe cal, că e tot o apă. Lasă-l puțin să răsufle, îl duci apoi la moş Castigu şi mâine-dimineață în zori îl scoți la păscut.

Îşi puse apoi piciorul pe un scăunel ca să-şi scoată pintenul.

Oaspetele sărman îl privea cu interes; i se păru că sluga şi stăpânul se aseamănă: aceeaşi față brună, aceiaşi ochi alungiți şi dulci, aceeaşi gură cu buze țuguiate; atâta doar că Paulu era cu un cap mai înalt decât servitorul şi avea un aer trist şi preocupat, în timp ce Gantine părea vesel şi fără gânduri. Gura flăcăului era roşie şi surâzătoare, pe când buzele lui Paulu erau livide, aproape cenuşii.

„Da, gândea vânzătorul de hamuri, acum îmi amintesc: naşul meu Pasquale Sole îmi spunea odată că alde Decherchi şi-au luat ca servitor copilul din flori al unuia dintre ei. *Don* Paulu şi Gantine sunt, pesemne, fraţi..."

— Ţine, spuse văduvul, întinzând pintenul lui Gantine, agaţă-l de perete.

Şi intră în camera de alături, unde oaspetele bogat îl primi cu o exclamaţie de bucurie. Paulu îi strânse mâna şi păru că se bucură revăzându-şi vechiul prieten de aventuri, dar *donna* Rachele şi bătrânii, de cum îl văzură, îşi dădură seama că nu aducea veşti bune.

2

nnesa devenise şi ea mai tristă şi mai tăcută ca de obicei. După cină, Gantine îl invită pe oaspetele sărac să iasă cu el.

— Acum ducem calul la moş Castigu, apoi dăm o raită prin sat. Să nu încui poarta, îi zise Annesei.

— Nu, zău! răspunse ea arţăgos. Poate ai chef să stai toată noaptea pe afară. Eu o s-o încui, iar tu poţi foarte bine să-ţi iei cheia.

— Bine, spuse Gantine cuprinzându-i mijlocul cu un braţ. O să mă întorc repede, nicio grijă.

— Faci cum vrei, îi răspunse ea respingându-l cu brutalitate.

În afară de calul lui Paulu, cei doi tineri luară şi iapa vânzătorului de hamuri, fiindcă sub şopron nu era loc

decât pentru un cal. Duseră cele două animale în grajdul unui păstor care fusese mulți ani slugă la familia Decherchi; apoi intrară într-o cârciumă şi până la urmă se îmbătară.

Paulu şi prietenul său ieşiră şi ei; *donna* Rachele şi fetița se culcară, cei doi bătrâni mai pălăvrăgiră un timp, Annesa isprăvi cu trebăluitul prin cameră şi prin bucătărie, apoi îşi aşternu patul.

Dormea pe o canapea, în sufragerie, ca să fie aproape dacă o chema bătrânul astmatic; când Gantine era în sat, pentru ca cei doi localnici să nu aibă prilejul, poate periculos, de a se întâlni noaptea, *donna* Rachele îi ruga pe Paulu sau pe *ziu* Cosimu să o înlocuiască pe Annesa, care dormea atunci într-una din camerele din fundul casei; dar în noaptea aceea oaspetele sărman trebuia să doarmă în bucătărie cu Gantine, şi pericolul unei asemenea întâlniri era evitat.

Femeia aşternu cele două rogojini pentru servitor şi pentru oaspete, încuie uşa dinspre uliță şi portița care dădea în grădină şi luă cheia; la urmă trase zăvorul la uşa de la cameră. Dacă Gantine se întorcea, nu putea să pătrundă decât în curtea interioară şi în bucătărie.

Cei doi bătrâni se retraseră; unchiul Zua aținpi. Atunci Annesa stinse lumina, aprinse lămpița de noapte, dar nu se culcă. N-o prindea somnul; dimpotrivă, părea foarte agitată, iar în ochii ei lacomi, încercănați, acum, când nimeni nu o putea observa, parcă ardea o flacără mocnită.

Ieşi pe coridor, deschise uşa care dădea în grădină şi se aşeză pe treapta de piatră.

Noaptea era caldă şi liniştită, abia luminată de vălul alburiu al Căii Lactee şi de stelele strălucitoare. În fața ei, grădina, neagră şi tăcută, răspândea mireasma

roşiilor şi a plantelor aromatice; iar parfumul de rozmarin şi de virnanț amintea de munți, de întinderile nedesțelenite, de văile sălbatice, acoperite de tufişuri şi de arbuşti, care înconjurau satul. În fundul grădinii începea pădurea, din care se înălța şi muntele, cu imensul său profil de spinare omenească întinsă pe orizontul înstelat; copacii mari, negri, stăteau atât de nemişcați şi de gravi, că păreau stânci.

Dar liniştea, întunericul nopții, imobilitatea lucrurilor apăsau ca un mister inima Annesei. Uneori i se părea că se înăbuşă, că respiră greu, ca bătrânul astmatic.

Înțelesese şi ea: Paulu se întorcea de la Nuoro fără banii pe care de trei luni de zile îi căuta cu disperare prin toate satele din jur. Nimic nu mai putea fi salvat.

„Casa şi grădina, şura, calul, mobilele, totul va fi scos la licitație... se văicărea în sinea ei femeia, cu bustul aplecat până aproape de genunchi. Au să ne alunge ca pe nişte câini de pripas şi familia Decherchi va ajunge cea mai nenorocită din sat. Va trebui să plece... ca cerşetorii care umblă din sat în sat... din praznic în praznic.... O, Doamne!"

Suspină adânc: îşi amintea de propria ei obârşie.

„Ar fi fost bine să mă fi lăsat să-mi urmez drumul meu... N-aş fi suferit atât, Doamne, n-aş fi văzut ce am văzut şi ce o să mai văd. Ce o să mai vină? Ce se va întâmpla cu noi? *Donna* Rachele o să moară de durere. Şi el... el... Sfârşitul lui... el a şi spus cum o să sfârşească. Nu, nu, mai bine..."

Se ridică tremurând.

Paulu amenințase că se sinucide, iar gândul acesta, obsesia aceasta, ca şi ideea că bătrânul astmatic ținea sub căpătâi un teanc de titluri de rentă şi, din avariție, din ură pentru tânărul văduv, se încăpățâna să nu dea

un ban ca să salveze familia de la ruina totală, o umpleau pe Annesa de teamă şi de ură.

„Viperă bătrână, reluă, în sinea ei, am să te fac eu să turbezi; am să te fac să mori de foame şi de sete. Vai de tine dacă ceea ce prevăd se va întâmpla... vai... vai! Tu ne laşi să agonizăm, dar eu..."

Nu-şi duse gândul până la capăt; cineva deschidea poarta de la drum.

Se ridică brusc, se întoarse, aşteptă cuprinsă de nelinişte. Paulu intră, o văzu, închise poarta, apoi înaintă în vârful picioarelor şi privi din uşă în camera abia luminată de lămpiţa de noapte. Bătrânul, ridicat şi sprijinit, ca de obicei, de perne, cu bărbia în piept, avea ochii închişi şi chiar şi în somn respira cu greutate.

Convins că unchiul Zua doarme, Paulu se apropie de Annesa şi cu un braţ îi cuprinse umerii, într-o pornire pătimaşă.

Ea tremura toată; cu braţele căzute de-a lungul coapselor, cu ochii închişi, prinsă parcă de un leşin, se lăsă târâtă în fundul grădinii, spre pădure.

Dar când ajunseră acolo, sub copacul negru şi nemişcat, a cărui umbră cunoştea dragostea lor, ea ridică braţele tremurând şi se agăţă de bărbat strângându-l nervos:

— Credeam că n-ai să te întorci, şopti ea, te-am văzut atât de întunecat, atât de trist... Dar ai venit... Ai venit... Eşti aici! Mi se pare că visez. Spune-mi.

— Am scăpat de oaspete. L-am lăsat în casa părintelui Virdis, de unde am să-l iau mai încolo. Gantine are cheia?

— Da. Am închis peste tot, spuse Annesa cu o voce înăbuşită. Spune-mi, spune-mi...

— Încă nimic! Dar să nu ne mai gândim la asta.

Şi o sărută. Buzele-i ardeau, dar în sărutul lui era o patimă amară, disperarea bărbatului care caută pe buzele femeii uitarea grijilor şi a tristeților lui.

Inteligentă, Annesa înțelegea sentimentele lui Paulu; se lăsă pradă sărutului, fără să mai insiste cu întrebările ei, dar începu să plângă.

O aromă ca de pere coapte se topea în mireasma umedă a grădinii; în depărtare, în adâncul negru al pădurii, licărea în răstimpuri o flăcăruie roşie care părea un ochi ce iscodeşte îndrăgostiții. O voce îndepărtată, tânără şi sonoră, dar parcă puțin beată, poate vocea lui Gantine, îngâna un cântec de dragoste:

Buona notte, donosa,
Comente ti la passas, riccu mare?...[1]

Dar Annesa nu auzea şi nu vedea nimic: era cu Paulu şi plângea de teamă şi de bucurie.

— Annesa, isprăveşte, Annesa, îi zise el aproape supărat. Ştii că nu-mi place să văd oameni trişti.

— Şi tu, tu eşti vesel?

— Nu sunt vesel, se prea poate, dar nici disperat. La urma urmei, dacă averea noastră se va vinde precum a unui spânzurat, ruşinea va fi mai degrabă a lui decât a noastră. Toată lumea ştie că el ar putea să ne salveze. Viperă bătrână, avar blestemat! Când îl văd simt cum mi se urcă sângele la cap. Dac-aş fi altfel de om, l-aş strânge de gât.

Înfierbântat, agitat, îşi încleştă degetele ca pentru a sugruma pe cineva. Annesa tresări, îşi şterse lacrimile şi spuse cu voce plângăreață:

[1] Noapte bună, dăruito, / Cum îți petreci noaptea, mare îmbelşugată?... (dial. sard).

— Măcar de-ar muri odată! Dar nu moare, nu moare. Are nouă vieți în el, ca pisicile.

— Am fost la Nuoro, începu să povestească tânărul. Am căutat bani peste tot. M-au îndreptat la un cămătar, un hodorog negru la suflet şi umflat ca un burduf. M-am umilit, l-am rugat, m-am înjosit, eu, da, m-am înjosit, rugându-l ca pe un sfânt pe bătrânul ăla infam, pe cămătarul ăla mârşav. Nimic: mi-a cerut semnătura lui Zua Decherchi. M-am dus apoi la un proprietar din Nuoro, care m-a privit zâmbind şi mi-a zis: „Mi-amintesc de tine de când erai la seminarul din Nuoro. Erai un băiat care promitea mult". Şi m-a trimis la plimbare fără să-mi dea un ban! Apoi... dar la ce bun să mai amintesc de lucrurile astea? Am îndurat toate umilințele, degeaba, eu, eu, Paulu Decherchi, eu... Şi am fost nevoit să-mi plec capul ca un cerşetor.

Annesa lăsă capul în jos, la rândul ei umilită şi înjosită.

— Nu mai au încredere în tine, spuse cu timiditate. Ba, unchiul Zua te-a ponegrit; spunea că ai fost pricina ruinei familiei tale. Dar, dacă s-ar duce *don* Simone... poate... ar face rost de bani.

Paulu nu-i dădu răgaz să continue. O strânse cu putere de mână şi spuse aspru:

— Anna, te iert fiindcă nu ştii ce vorbeşti! Cât voi trăi eu, nimeni din familie nu va trebui să se înjosească...

Ea nu zise nimic; căută cealaltă mână a lui Paulu, o apropie de față şi o sărută.

— De ce, murmură, vorbind parcă acelei mâini reci şi fără vlagă acum, de ce nu mai încerci încă o dată să-l convingi pe unchiul Zua?

— Zadarnic, reluă el cu voce tristă. N-ar face altceva decât să mă insulte din nou. Ştii foarte bine ce zice

mereu. Ştii foarte bine, Annesa. Zice că vrem să-l ruinăm, că vrem să-l asasinăm.

— Ah, suspină ea, de atâtea ori m-am simțit ispitită să-i smulg rentele de sub pernă. Asta va trebui să facem.

— E în stare să pună să ne aresteze pe toți, Anna! Şi apoi, eu nu sunt un hoț. Mai degrabă mă omor!

Ea se sprijini din nou de el, înfricoşată şi îndurerată.

— Iar vorbeşti aşa! Paulu, Paulu, nu vezi cum mă înspăimânți? Nu mai spune asta, lasă gândurile nebuneşti. Lasă-mă să vorbesc, şi eu am dreptul. Paulu, adu-ți aminte: le-ai pricinuit atâtea necazuri bunicilor tăi şi bietei tale mame, şi acum vrei să-i faci să moară de ruşine şi de durere. Să nu-ți mai iasă niciodată din gură cuvântul acela cumplit, să nu mai vorbeşti niciodată astfel.

— Bine, liniştește-te. Să nu mai vorbim de asta.

— Ascultă-mă, continuă ea, din ce în ce mai agitată. Trebuie să-ți spun un lucru. Aminteşte-ți, Paulu, aminteşte-ți când rudele tale voiau să te însoare cu Caderina Majule. Era bogată, era de neam. Tu n-ai vrut fiindcă era urâtă şi mai bătrână decât tine. Au trecut mulți ani de atunci; tu nu mai eşti un băiețandru capricios, Caderina Majule nu s-a măritat şi te vrea şi acum. Ia-o, Paulu; totul s-ar aranja. Ia-o, Paulu, ia-o. Dacă aş fi în locul tău, aş lua-o.

Vorbea ca în delir, cu respirația întretăiată; şi el, la rândul lui, stătea cu brațele căzute de-a lungul coapselor, cu capul plecat şi privirea în jos. Simțea că e gata să leşine, că se înăbuşă, că n-ar trebui să mai iasă niciodată din umbra aceea neagră şi apăsătoare care-l înconjura.

— Răspunde, continuă ea, scuturându-l cu mâinile ei mici ce păreau de oțel. Spune da. Te-ai gândit, aşa-i?

Nu-ți fie teamă de mine, Paulu. Şi eu am să mă mărit cu Gantine, dacă tu vrei. Eu şi el vom pleca departe, şi cu tine n-o să mai dau ochii niciodată. Ştiu, vezi, foarte bine; aşa sunt eu, sortită nenorocului. Soarta mă duşmăneşte şi m-a aruncat a batjocură în lume, aşa cum arunci o zdreanță în drum. Ce sunt eu? O zdreanță, un lucru care nu serveşte la nimic. Nu te gândi la mine, Paulu.

Paulu o asculta şi tăcea. Se simțea iritat şi mişcat. Şi, deodată, o îndepărtă şi şopti cu asprime:

— N-aş fi crezut niciodată, Annesa, că sunt de vânzare. Dar poate că e timpul să mă gândesc acum, de vreme ce nu există altă soluție. Cine ştie? S-ar putea să-ți urmez sfatul.

Annesa tăcu, înspăimântată. Deşi Paulu o respingea, ea se ținea agățată de el şi numai când acesta rosti ultimele cuvinte îşi desprinse brațele şi căzu la pământ ca o plantă agățătoare lipsită de sprijin. El o crezu leşinată şi se aplecă asupra ei.

— Ce ai, Anna?

Ea gemu.

— Vezi, zise el, cu reproş şi ironie, ridicând-o şi mângâindu-i fața ca unei fetițe. Tu singură-ți dai seama cât eşti de prostuță spunându-mi asemenea lucruri. Mereu mă umileşti şi, dacă alta mi-ar vorbi astfel, nu ştiu ce-aş fi în stare să fac.

— Taci, taci, spuse ea printre sughițuri, eu fac asta spre binele tău. Eu sunt sluga ta şi n-ar trebui să fac altceva decât să tac şi să te ascult în genunchi. Tu ai dreptate, Paulu: sunt proastă, sunt proastă... sunt nebună. Uneori îmi vin idei ciudate, de parc-aş avea febră. Aş vrea să plec în lume, desculță, cerşetoare, să caut norocul pentru tine... pentru voi... Nu mă certa, Paulu,

inima mea, nu mă certa; chiar tu ai spus odată că eu sunt ca iedera; ca iedera care se lipeşte de zid şi nu se mai desprinde până nu se usucă.

— Sau până se prăbuşeşte zidul, murmură bărbatul, cu o undă de durere şi ironie. Gata, să nu mai vorbim despre asta. Caderina Majule să se mărite cu vreun bătrân negustor de porci, dacă n-a putut să-şi găsească pe altcineva. Eu mi-o păstrez pe micuța mea Anna şi gata. Şi acum mă duc să-l caut pe Ballore Spanu. E bogat, ştii şi tu; poate-mi împrumută el banii şi scăpăm averea de licitație. Vreau să încerc. Mai dă-mi un sărut şi înveseleşte-te, nu mai fi tristă.

Ea îi întinse buzele tremurătoare, ude de lacrimi, şi din nou, pentru o clipă, amândoi uitară de toate durerile, mizeriile, greşelile care-i despărțeau.

Apoi el plecă din nou; şi din nou ea se aşeză pe pragul uşii.

Nu-i era somn, şi gândul că s-ar închide în camera unde din când în când se auzeau gemetele bătrânului astmatic o umplea de groază. Dar în neliniştea şi în zbuciumul ei se strecura acum o beție voluptuoasă; mai simțea gustul buzelor lui Paulu şi în fața ochilor vedea numai chipul lui, trist, ironic şi senzual. Acest chip, de altminteri, îi stătea mereu în fața ochilor, îi însoțea fiecare pas, ca propria-i umbră.

De ani şi ani ea trăia în tovărăşia acestei închipuiri pe care doar prezența reală a lui Paulu o risipea. Nu era o femeie ignorantă: mersese la şcoală până în clasa a patra şi după aceea citise mult; toate cărțile pe care le avea Paulu. El fusese învățătorul ei cel mai bun şi mai stăruitor. O învățase tot ceea ce ştia sau credea că ştie. Îi arătase constelațiile, îi explicase originea omului şi misterul tunetului şi al fulgerului, o ațâțase dându-i să

citească romane de dragoste şi, în sfârşit, o convinsese de inexistenţa lui Dumnezeu.

Ea păstra două sau trei romane, citite în prima tinereţe; le ţinea printre lucrurile cele mai dragi, îngălbenite şi cu foile desprinse, cum sunt cărţile sfinte, răscitite de generaţii întregi. Ştia aproape pe dinafară acele poveşti de iubire şi de chin, ca pe nişte întâmplări familiare.

Atunci, în vremurile îndepărtate ale adolescenţei sale, familia era bogată şi puternică. Slugi, cerşetori, copii sărmani, femei umile, oaspeţi din ţinuturile învecinate însufleţeau ograda. Un pescar venea în fiecare zi să aducă păstrăvi.

Darurile ieşeau şi intrau. Câte un oaspete zăbovea în casa familiei Decherchi câte patru sau cinci zile şi masa era veşnic întinsă. Şi, în timp ce curtea era totdeauna plină de cerşetori, în bucătărie se aciua câte un nenorocit cuprins de ruşine, care cerşea în taină şi pe care *donna* Rachele era bucuroasă să-l miluiască.

Pe atunci, Annesa era slujită şi respectată de servitori ca o domnişoară; mai mult decât fiică adoptivă, era socotită ca adevărata fată a *donnei* Rachele; ea ţinea cheile, deschidea chiar şi sertarul în care *don* Simone punea banii, pe atunci din belşug.

Şi de câte ori, după aceea, n-a regretat că n-a pus deoparte o sumă, cu care să le vină acum în ajutor binefăcătorilor ei căzuţi în mizerie.

Ea luase parte la toate evenimentele familiei, în casa aceea unde o zvârlise destinul, aşa cum vântul de martie azvârle sămânţa pe stâncă, lângă arborele ce stă să cadă. Şi crescuse aşa, ca iedera, încolăcindu-se pe trunchiul bătrân, lăsându-se doborâtă de ruina care-l smulge din rădăcini.

*

Aşezată pe pragul uşii, o umbră în umbră, ea se lăsa pradă amintirilor; amintiri vagi şi triste, cu un fundal melancolic şi incert, precum cerul acela nocturn care sfârşea în faţa ei, deasupra muntelui adormit; dar unele dintre ele străluceau şi vibrau pe acest fundal, asemenea stelelor căzătoare care din când în când parcă se desprind de pe cer, obosite de atâta înălţime senină, spre a coborî pe pământ, unde se iubeşte şi unde se moare.

Da, odată Paulu s-a întors de la Nuoro şi Anna nu l-a recunoscut, atât se făcuse de înalt şi de frumos. În vacanţa aceea, într-o zi, pe când se dezlănţuia o furtună, el i-a explicat, mai bine decât făcuse învăţătoarea de la clasa a treia elementară, de ce răsuna văzduhul după ce fulgerul l-a spintecat.

— Eu credeam că tunetul este glasul lui Dumnezeu, a spus ea, mai în glumă, mai în serios.

— Proasto, Dumnezeu nu există! i-a răspuns el, aruncând o privire în jur, speriat că l-ar fi auzit cumva bunicii.

— Paulu, ce vorbeşti? a murmurat ea îngrozită. Dacă te-aude *don* Simone? Dacă te-aude părintele Virdis?

— Părintele Virdis e un flecar, un păcătos, ca toţi ceilalţi oameni. Dumnezeu nu există, nu, Annesa. Dacă ar exista Dumnezeu – a reluat el – n-ar îngădui ca pe lume să se întâmple anumite lucruri. Lăsând la o parte obişnuita poveste despre cei bogaţi şi cei săraci care se nasc astfel fără să aibă pentru asta vreun merit sau vreo vină, sunt multe alte nedreptăţi pe lume! Tu, de pildă... de ce eşti fără tată şi fără mamă, de ce nu ştii nici măcar cine eşti? Vezi? Dacă eu aş vrea să te iau de soţie, n-aş putea...

Annesa a pălit, cu toate că niciodată nu se gândise, nici măcar în vis, să se mărite cu fiul binefăcătorilor ei.

Au trecut ani. Într-o zi, în casa familiei Decherchi s-a întâmplat ceva cumplit. Tatăl lui Paulu a căzut în curte, ca şi cum s-ar fi împiedicat, şi nu s-a mai ridicat. Ultimele lui cuvinte adresate soției au fost:

— Rachele, ai grijă de *băiatul* acela.

Şi Gantine, băieţaşul despre care umbla vorba că ar fi odrasla mortului, a fost luat în casă ca servitor. Ceilalți servitori, cum Gantine mai era încă aproape un copil, nici măcar în stare să jupoaie un miel, îl maltratau şi-şi băteau joc de el; acesta se plângea *donnei* Rachele.

— Ai răbdare, băiatul mamii, îi zicea buna văduvă. Spune-le că o să creşti şi o să ajungi mai priceput decât ei.

Iar *ziu* Cosimu Damianu, tatăl *donnei* Rachele, adăuga:

— Fiu al Sfântului Anton, spune-le aşa:

Călugări pleacă şi călugări vin,
Dar mănăstirea rămâne neclintită.

Voi sunteți călugări rătăcitori, plecați, veniți, dar eu voi rămâne mereu în mănăstire.

Donna Rachele îşi certa tatăl, fiindcă „fiu al Sfântului Anton" însemna bastard şi nu voia ca servitorii să aibă ce cleveti când Gantine ar fi dat acest răspuns cu subînțeles.

Dar *don* Simone intervenea, zâmbitor şi senin, ca de obicei:

— Lasă să treacă treizeci de zile într-o lună, lasă lumea să zică ce-o zice, oricum aproapele nu e niciodată mulțumit.

Şi pacea domnea în familie.

Dar chiar pe vremea aceea a început exodul servitorilor; mai întâi unul, apoi altul, apoi toți. Au rămas doar

Gantine şi un cioban, moş Castigu, pentru că era cam sărac cu duhul. Apoi i s-a dat drumul şi lui. Familia cădea în ruină, se prăbuşea mereu mai adânc, într-un gol înspăimântător.

Datoriile a trei generaţii, cele trei sute de scuzi pe care *don* Simone le luase de la Banca Agricolă, polițele în alb ale lui *don* Pilimu[1], dobânzile de două sute la sută ale datoriilor lui Paulu mistuiră în puțini ani acareturile, viile, turmele şi caii. *Donna* Rachele plângea şi spunea:

— Vedeți, s-a întâmplat cum se întâmplă cu nopalul: dintr-o frunză dau o mie.

La început plângeau şi blestemau şi *don* Simone, şi *ziu* Cosimu Damianu; însă cu timpul se obişnuiră cu sărăcia şi *don* Simone redeveni senin şi surâzător, repetând refrenul său filozofic: „lasă să treacă treizeci de zile într-o lună".

După ce a fost dat afară de la colegiul din Nuoro, Paulu n-a mai vrut să-şi continue studiile; se distra aşa cum se distrează mulți mici proprietari sarzi, umblând din sat în sat pe la serbările câmpeneşti. Îl cunoşteau toți cerşetorii din Sardinia, care sunt nelipsiți la praznice. Chiar şi orbii ziceau: „E cavalerul acela din Barunei, *don* Paulu Decherchi, un bogătaş petrecăreț".

Lua bani de la cămătari, prin sate, ca să-i toace la petreceri. Părea îndrăgostit la nebunie de viață. Era când bun şi vesel, când rău şi violent.

Annesa îşi amintea. Acum Paulu devenise supus şi răbdător; anii şi necazurile îl domoliseră ca pe un mânz; dar atunci! De câte ori nu o bătuse fiindcă se iubea cu Gantine!

— Nu ți-e ruşine, neobrăzato! E o slugă, un bastard.

[1] *Don* Priamu (n. ed. it.).

— Şi eu nu sunt tot slugă? răspundea ea plângând. Nu sunt şi eu fiica nimănui?

— E cu zece ani mai tânăr decât tine.

— Anii nu contează. Arborele tânăr îşi împleteşte ramurile cu cele ale arborelui bătrân...

Ochii lui Paulu sticleau ca ochii unei pisici sălbatice.

— Nerecunoscătoareo, neruşinato, uiți că ai fost crescută de milă.

Ea, care-l iubea pe Gantine fiindcă semăna cu Paulu, aşa cum iubeşti focul fiindcă-ți aminteşte soarele, plângea, tăcea şi muncea. Devenise într-adevăr servitoare; dar şi *donna* Rachele muncea, se ruga şi tăcea.

Atunci se însură Paulu. Tânăra-i soție era o fire nobilă, frumoasă, dar săracă şi bolnăvicioasă. Un an cei doi soți trăiră fericiți; *donna* Kallina era bună şi-i făcea buni pe toți cei din jurul ei. Soțul părea altul; dar, după ce născu o fetiță cu un cap enorm, tânăra femeia se îmbolnăvi grav.

Don Paulu o duse la Cagliari, la Sassari, pe continent. Dar *donna* Kallina muri şi încă un acaret fu vândut.

Casa deveni tristă, solitară; cerşetorii nu mai stăruiau, ca mai înainte, să fie miluiți; oaspeții se răriră.

Don Simone surâdea ca de obicei, dar cu tristețe; şi repeta că trebuie să te resemnezi lăsând să treacă treizeci de zile într-o lună, dar bombănea din pricină că lumea nu mai crede în Dumnezeu şi trăieşte în răutate.

Ziu Cosimu Decherchi, cu micuța Rosa în brațe, admitea că teama de Dumnezeu e o piedică serioasă în calea răului, dar lua apărarea greşelilor şi slăbiciunilor omeneşti: oamenii s-au născut pentru a păcătui. Şi fetița, rezultat viu al multor slăbiciuni şi al multor greşeli omeneşti, lăsa capul pe umărul bătrânului şi nu protesta.

Între timp, Annesa se logodise cu Gantine, după ce le ceruse binefăcătorilor ei consimțământul; trecuse de treizeci de ani, ce să mai aştepte? Gantine era sărac, dar om muncitor. S-ar fi căsătorit de îndată ce familia Decherchi i-ar fi dat tânărului bruma de bani pe care i-o datora; dar timpul trecea şi de bani nici vorbă.

Tânărul logodnic era vesel, bun şi senin ca *don* Simone. O striga pe Annesa cu două porecle: *Pili brunda*[1] când ea se arăta drăgăstoasă şi veselă, lucru foarte rar, şi *Mudore*[2] când ea tăcea, tristă şi întunecată, zile întregi.

— Fiu al Sfântului Anton, zicea *ziu* Cosimu Damianu, tu nu ştii proverbul sard *„ribu mudu tiradoere"*[3].

De pe atunci Annesa a început să nu mai creadă în Dumnezeu, văzând că familia binefăcătorilor nu mai putea împiedica ruina. Cum ar fi fost posibilă existența unui Dumnezeu atât de rău?

Cei din familia Decherchi nu făcuseră în viața lor altceva decât să trăiască cu teama lui Dumnezeu, să-L adore, să-l urmeze învățăturile; şi El îi răsplătea trimițându-le cele mai mari nenorociri.

Dar iată că Dumnezeu păru că se înduioşează de cucernicia familiei atât de îndelung şi de greu încercate. Unchiul Zua, un bătrân avar, rudă cu ei, care participase la războiul din Crimeea, unde-şi pierduse un picior, propuse familiei Decherchi să-l ia la ei. Ar fi dat şi el ceva pe lună, apoi ar fi făcut testamentul în favoarea Rosei. Era bătrân, suferea de astm şi trăia cu spaima că ar putea fi jefuit. Paulu nu-l avea la inimă pe bătrânul astmatic, la care apelase deseori, fără rezultat, să-i dea bani cu

[1] Păr bălai (dial. sard).
[2] Tăcută (dial. sard).
[3] Apa liniştită ia cu sine totul (dial. sard).

împrumut; dar nu se opuse ca el să vină în casa lor. Şi unchiul Zua veni şi luă loc alături de cei doi bătrâni lei, paznici la intrarea vreunui palat vrăjit, în ruină. Lumea trecea, asculta discuțiile şi flecărelile celor trei bătrâni şi-i numea „Cei Trei Crai cu cinci picioare".

Unchiul Zua gâfâia şi-i vorbea de rău pe „tinerii de azi", făcând aluzie la Paulu; *don* Simone admitea că nepotul se ruinase pentru că nu avusese niciodată frică de Dumnezeu, dar *ziu* Cosimu Damianu, cu Rosa pe genunchi, strângea buzele şi le lua apărarea „tinerilor de azi":

— Toți am fost tineri şi am avut păcatele noastre. Domnul a spus: cel care e fără de păcat să arunce prima piatră...

— Ce vrei să spui? urla bătrânul astmatic, arătând decorația militară de pe pieptu-i păros. Uite aici: vezi ori nu vezi medalia asta? Priveşte-te în ea ca într-o oglindă.

Don Simone se făcea că se oglindeşte, îşi potrivea tichia, apoi spunea:

— Într-adevăr, nu-i prea curată oglinda asta.

Şi *ziu* Cosimu Damianu exclama:

— Dar, pentru Dumnezeu, cine vorbeşte de tine, Zua Deche? Totuşi, vezi, tocmai cel fără de păcat e cel care aruncă prima piatră. Cine e fără păcat nu iartă, nu iartă...

Apoi unchiul Zua povestea amintirile sale de război. Vocea lui dură se îndulcea, şi deseori plângea, amintindu-şi că La Marmora îi strânsese mâna. Dar amintirile sale erau foarte confuze: printre altele, se încăpățâna să spună că cei din Sardinia luaseră parte la bătălia de la Balaclava şi în van *don* Simone repeta:

— Nu, a fost bătălia de la Cernaia.

— Nu, nu, a fost la *Bellaclava.* Mi-aduc aminte: era vara, prin august, dar ceață ca-n timpul iernii. Încă de cu noapte ajunseserăm pe colină, sub comanda acelui drac de maior Corpograndi[1]. Învățați bine numele ăsta: Cor-po-gran-di. Nu trebuie să greşiți nici o silabă, pentru că ar fi mare păcat, ca şi cum ați poci numele lui Dumnezeu.

Într-o zi, unchiul Zua căzu la pământ aşa cum căzuse şi *don* Pilimu. N-a murit, dar, când l-au ridicat, piciorul său drept era țeapăn, mai mort decât bastonul de fier care înlocuia celălalt picior.

L-au aşezat la pat şi nu s-a mai ridicat. A devenit de nesuportat: şi-a ascuns sub pernă titlurile de rentă şi nu le-a încredințat rudelor nici măcar pentru a-i încasa dobânzile.

Noaptea se deştepta răcnind că e jefuit şi pretindea ca Annesa să doarmă în camera lui. Paulu începu să-l urască; şi Annesa îl ura, fiindcă îl ura Paulu. Gantine îl ura, fiindcă îl urau ei.

Printre persoanele rămase credincioase şi devotate nefericitei familii era moş Castigu, bătrânul servitor devenit păstor *a solus,* adică îşi strânsese vreo câteva oi şi le păştea pe seama lui.

— Cutreierați toată lumea, spunea el cu admirație vorbind de familia pe lângă care slujise timp de patruzeci de ani, încercați s-o cutreierați dacă vreți: n-o să găsiți o familie mai nobilă şi mai bună. *Don* Simone? Dacă Dumnezeu ar muri, îngerii din cer l-ar alege pe *don* Simone ca stăpân al lor şi al nostru! Trebuie să fii respectuos până şi cu pantofii lui *don* Simone!

În sat era luat peste picior pentru fetişismul său; poştaşul, de câte ori îl vedea, îl întreba:

[1] Corporandi (n. ed. it.).

— Ei, a murit Dumnezeu?

Şi părintele Virdis, parohul, când moş Castigu se duse la spovedanie, îl dojeni:

— *Anghelos santos*![1] (părintele Virdis folosea această expresie şi cu penitenții lui). Să nu mai spui asemenea vorbe, fiule. Dumnezeu e unul singur şi nu va muri niciodată, nici după ce, cu voia Lui, vom muri noi toți.

Dar moş Castigu nu înceta să laude familia „cea mai nobilă din lume".

Şi Annesa se bucura de toată admirația şi încrederea unchiului Castigu. O dată, el i-a mărturisit că e îndrăgostit de o fată frumoasă şi bogată din sat şi a rugat-o:

— Vreau să-i trimit o scrisoare. Scrie-o tu, *Pili brunda*. De ce râzi?

— Fiindcă eu nu ştiu să scriu scrisori!

— Nu-i nimic, tu nu eşti avocat. Ajunge să scrii aşa: „Maria Pasquala, sufletul meu, te iubesc şi, dacă vrei, te-oi pune în glastră". Hai, Annesa, fă-mi bucuria asta. Pentru scrisoare o să-ți aduc o foaie de hârtie de dragoste, care ar putea fi trimisă şi la Curtea regală.

Annesa îi promise să-i facă scrisoarea şi moş Castigu aduse faimoasa hârtie de dragoste, o foiță dantelată, împodobită cu o inimă străpunsă, din cele pe care elevii îşi scriu primele declarații de amor.

Dar declarația nu avu rezultatul dorit, ba dimpotrivă, un frate de al Mariei Pasquale, văzându-l pe moş Castigu trecând într-o zi prin fața casei ei, s-a luat după el cu bastonul; şi ciobanul a rupt-o la fugă „ca un câine cu tinicheaua de coadă".

Într-o zi, moş Castigu şi-a poftit la stână prietenii şi pe foştii săi stăpâni. *Ziu* Cosimu Damianu, Paulu şi Annesa

[1] Îngeri sfinți.

acceptară invitația. Stâna era spre vârful muntelui Santu Juanne, un loc subalpin dincolo de care Gennargentu închide orizontul cu crestele lui argintii.

Stânci imense de granit, pe care muşchii desenau un bizar mozaic verde şi negru, se aruncau fantastic unele peste altele, formând piramide, turle ascuțite, edificii ciclopice şi misterioase. Se părea că demult, pe vremea haosului, stâncile acestea se războiseră şi unele izbutiseră să le domine pe celelalte, iar acum, deasupra celor strivite, pe fondul azuriu al cerului, s-ar fi înălțat învingătoarele. Mărăcinii şi stejarii păreau că, după ce s-a terminat bătălia stâncilor, ar fi invadat în linişte prăpăstiile, s-ar fi cățărat pe stânci şi ar fi încercat, la rândul lor, să se războiască. În locul acela de măreție şi mister, totul lua o înfățişare stranie, şi oamenii singuratici, care trebuiau să viețuiască la un loc cu stâncile – unele dintre ele având forme de monştri, de peşti gigantici, de animale antediluviene – şi care stăteau de vorbă cu sufletul muntelui ce murmura prin păduri şi înțelegeau ce spunea vuietul vântului şi foşnetul frunzelor căzute, oamenii aceştia creaseră, fără îndoială, mii de legende, legându-le de locurile cele mai înspăimântătoare şi mai poetice ale acestor meleaguri.

Lângă stâna lui moş Castigu, de pildă, ceva mai încolo de o bisericuță medievală, se zărea, pe o creastă, un bolovan înalt în formă de sicriu, aşezat de-a curmezişul unei imense stânci pătrate. Ei bine, acolo înăuntru, în mormântul acela înalt şi solemn, pe care un împărat poate nu l-ar fi disprețuit, fantezia populară închidea un uriaş, ucis prin vicleşug de nişte pitici şireți care populaseră cândva muntele.

În timpul prânzului, oaspeții lui moş Castigu, aşezați la umbra unor arbori milenari, care cu lungile lor plete

de liane cenuşii păreau nişte bătrâni bărboşi, nu vorbeau decât de legendele astea.

Doi bătrâni căsătoriți, care din ziua nunții lor nu mâncaseră decât din acelaşi blid, îşi amintiră de călătoria de nuntă a unui strămoş de al lui Paulu.

— A luat de nevastă o doamnă din Aritzu. De la Aritzu la Barunei, tinerii au fost însoțiți de douăzeci şi şapte de rude care călăreau nişte murgi de-o frumusețe rară. Doar mirii aveau o iapă albă. Au trecut muntele şi, ajunşi aici, s-au urcat pe mormântul uriaşului, de unde se vedea satul, şi toți şi-au descărcat puştile în aer... Ziceai că e o bătălie...

— Vreau să urc şi eu, cine vine cu mine? întrebă Paulu, care băuse destul şi părea vesel şi întinerit.

Dar ceilalți erau aproape toți bătrâni sau obosiți şi preferau să se lungească la umbra copacilor. Doar Annesa îl urmă pe tânărul văduv, şi nimeni nu zise nimic: erau deprinşi să-i socotească pe Paulu şi pe Annesa ca frate şi soră.

Ei plecară; era luna mai, soarele amiezii dogorea stâncile în jurul cărora înfloreau măceşii; frunzele copacilor scânteiau.

Apoi pădurea se deschise şi printre doi stejari cu pletele unite apăru, ca pe fondul unui arc măreț, piramida îndepărtată a muntelui Gonare, albastră pe cerul luminos.

În dreapta pădurii răsărea creasta stâncoasă unde, în mormântul său de piatră pe care muşchiul îl îmbrăca în catifea verde, se odihnea uriaşul. Urcuşul era greu: trebuia să sari din stâncă în stâncă.

Paulu mergea înainte, urmat de Annesa; mai mult decât orice, ea voia să vadă, în depărtare, satul. Deodată se pomeni pe nişte pietre care se mişcau, i se păru că-

şi pierde echilibrul şi țipă. Paulu întoarse capul, coborî spre ea, o privi şi-i întinse mâna.

Urcară mai în sus; se aşezară pe un stei de sub stânca uriaşului: la picioarele lor pădurea se prăvălea ca o grandioasă cascadă verde, jos, mai jos, până la povârnişul pe care casele galbene ale satului apăreau cenuşii şi negricioase asemenea unei grămezi de jăratic stins. Văi şi munți se urmăreau până la orizont; totul era verde, galben şi azuriu.

Zăganii, în beția împerecherii, țipau şi se urmăreau, prin soare şi vânt, în văzduhul senin.

Annesa şi Paulu nu schimbară nicio vorbă; el era din nou trist, dar ochii săi arzători, mai mult decât panorama, priveau la zăganii în împerechere. Se ridică pe neaşteptate şi Annesa îl urmă. În punctul în care pietrele se mişcau se opri, îi întinse din nou mâna şi o privi. Annesa simți privirea aceea stranie învăluind-o ca o flacără: i se păru că se prăbuşeşte şi că toate stâncile se rostogolesc sub ea. Dar Paulu o ținea agățată în cercul brațelor lui, îşi lipi buzele de buzele ei, de parcă niciodată n-aveau să se mai despartă.

3

Annesa! Annesa! strigă bătrânul astmatic. Vocea lui îndepărtată, însoțită de un geamăt, o trezi pe Annesa din visare; tresări, intră în cameră.

Unchiul Zua, cuprins de unul din desele accese de sufocare, se străduia să se ridice, dar nu putea: mâinile

lui uscate se agitau, de parcă ar fi luptat din greu cu o fantasmă nevăzută.

Annesa veni lângă el fără prea multă grabă, îl ridică, îi puse încă o pernă la spate. Încet-încet, el începu să respire mai uşor, ceru apă; de îndată ce putu să vorbească, porni iar să blesteme şi să se tânguiască.

— Mereu mă laşi singur, spunea cu o voce gâfâitoare, şi ţânţarii mă înţeapă, lumânarea se stinge, stingeți-s-ar ochii! Cheamă-l măcar pe părintele Virdis: vreau să mă spovedesc. Nu vreau să mor afurisit ca un păgân. Îmi otrăviți zilele: voi toți mă otrăviți... încetul cu încetul mă omorâți, blestemați să fiți voi şi blestemat să fie laptele mamelor voastre. Dar o să vie repede clipa pe care o doriți, da, da, repede, foarte repede. O să mă găsiți mort ca pe un câine, şi atunci o să fiți mulțumiți...

— Şi taci odată, zise Annesa amenințător. Ruşine săți fie să vorbeşti aşa, bătrân nerecunoscător, hodorog ticălos...

El continuă totuşi să bombăne şi după ce ea stinsese lumina şi se culcase. Auzea în întuneric vocea aceea gâfâitoare şi enervantă, şi parcă un ferăstrău i-ar fi tăiat inima în două. O parte din inimă rămânea bună şi curată, arzând de iubire, de milă, de recunoştință, pe când cealaltă sângera, ardea şi ea, dar ca un tăciune verde, cu flacără palidă şi miros greu. Dulceața şi tristețea amintirilor dispăruseră: vocea aceea de strigoi o aducea din nou la realitatea apăsătoare.

I se părea că şi ea suferă de astm şi, în loc să-l compătimească pe bătrân pentru suferința lui, repeta în sinea ei blestemele şi vorbele lui urâte.

În cele din urmă, se liniştiră şi ațipiră amândoi. O voce caldă şi limpede îngâna în depărtare o gingaşă strofă de

dragoste, apoi se apropie, răsună în tăcerea ulicioarei, acompaniată de un cor melancolic de voci tinere:

... Sos ojos, sa dara bella,
Su pilu brundu dechidu!
Pro me non bi torrat mai
Cuddu reposu perditu...[1]

„E Gantine, sărmană privighetoare!" îşi zise Annesa, care abia ațipită îl şi visa pe Paulu. Şi, ca de obicei, se gândi cu duioşie şi remuşcare la tânărul ei logodnic. Dar, când vocea tăcu, ațipi iar, şi chipul lui Paulu se întoarse din nou lângă ea.

*

A doua zi, *donna* Rachele se duse dis-de-dimineață la biserică şi se împărtăşi; celelalte femei mai bătrâne care se aflau în biserică o văzură plângând şi rugându-se fierbinte, învăluită toată în şalul ei negru ca într-o mantie de durere.

În schimb, Annesa se duse cu Rosa la liturghia de la ceasurile nouă. Îmbrăcată în costumul ei frumos, cu fusta plisată, tivită cu verde, şi pieptăraşul negru cu roşu încărcat cu broderii vechi, cu o bentiță galbenă în jurul capului, semăna cu o mică madonă primitivă, pe când lângă ea fetița diformă, într-o rochiță orăşenească din pânză roşie de bumbac, părea caricatura unei civilizații degenerate.

După ce au străbătut ulicioara în pantă, au ieşit în şoseaua comunală, care traversa satul, şi s-au îndreptat spre biserică.

[1] Ochii, chipul frumos, / Părul bălai plin de grație! / Nu se va mai întoarce niciodată / Liniştea mea pierdută (dial. sard).

Pe ulițe treceau femei îmbrăcate ca Annesa; grupuri de copii zdrențăroşi, dar voinici şi frumoşi, cu ochi negri strălucitori, se jucau ici şi colo pe la porți, pe scările exterioare, în curțile mici măturate şi stropite ca niciodată.

Biserica Sfântul Vasile, cu toate că acesta era sfântul protector al Baruneiului, rămânea în afara satului, la câteva sute de metri mai încolo de ultima cocioabă în care locuia o rudă de-a Decherchilor.

O curte foarte largă, cu stânci, cu petice de iarbă şi cu straturi călcate în picioare, înconjura biserica, alături de care răsăreau câteva odăi şi un şopron unde se strângeau cei care trebuiau să se îngrijească de buna desfăşurare a praznicului.

Lângă biserică se înălța un fel de turn pătrat, cu o terasă rudimentară la care ducea o scară exterioară. Biserica, odăile, turnul, clădite ca din topor, cu pietre nefasonate şi pământ, prinseseră culoarea întunecată şi ruginită a stâncilor din jur. În stânga bisericii, la capătul satului, se scufunda valea granitică, dincolo de care o panoramă măreață de văi şi munți, verzi şi albaştri, se pierdea în limpezimea cerului: la dreapta se înălța muntele San Giovanni, cu pădurile, pârloagele şi stâncile lui cu profiluri fantastice. Patru stejari seculari creşteau în fața bisericii, a cărei fațadă, întrezărită printre ramurile copacilor viguroşi, părea tăiată în stâncă. Bărbați înalți şi voinici, îmbrăcați în roşu şi negru, locuitori de prin alte sate, ciobani şi țărani se adunau în jurul tarabelor cu lichioruri de sub umbrarele de ramuri sprijinite de stâncile esplanadei. Era mulțimea obişnuită a serbărilor sarde: bărbați veseli care se gândeau la băutură, femei care veneau la biserică să se roage şi să-şi arate costumele.

Annesa şi Rosa coborâră încet poteca ce duce de la şoseaua comunală la biserică; în faţa ultimei căsuţe a satului se opriră să-i dea bineţe mătuşei Anna, verişoara *donnei* Rachele.

Era o femeie în vârstă, înaltă, slabă şi palidă ca un spectru; semăna întrucâtva cu *donna* Rachele, dar pretindea că e mai tânără şi mult mai frumoasă decât verişoara ei nobilă. Şi povestea că a avut şi că mai are încă mulţi adoratori şi pretendenţi pe care îi respingea ca să rămână liberă şi să se poată dărui cu totul celor trei nepoate ale sale, orfane de tată şi de mamă.

Într-adevăr, nepoatele trăiau la un loc cu ea şi una era acum de măritat. Mătuşa Anna le iubea ca pe fetele ei, pentru că era o femeie bună şi înţeleaptă, care, în afară de ideea fixă a frumuseţii şi a pretendenţilor ei, nu mai avea altă slăbiciune.

O curticică împrejmuită cu un zid scund se afla în faţa căsuţei; prin uşiţa deschisă ieşea un miros plăcut de cafea. Annesa strigă:

— Mătuşă Anna, nu vii la liturghie?

— Aştept un musafir, zise femeia, arătându-se în uşă cu ibricul de cafea în mână. Rosa, scumpa mea, ce frumoasă eşti astăzi! Hai, intraţi, să vă dau o cafea. Eşti tot babă, Rosa? Dinţii nu vor să crească, nu?

Rosa zâmbi arătându-şi gingiile ştirbe, iar Annesa răspunse în numele fetiţei:

— O să-i crească iar dinţişori, apoi iar o să-i cadă. O să cadă şi ai dumitale, mătuşă Anna, şi n-au să-ţi mai răsară.

— S-ar putea, răspunse femeia, care avea nişte dinţi foarte frumoşi. Dar veniţi, frumoasele mele, să beţi o cafea; e prea devreme pentru liturghie. L-am văzut pe părintele Virdis trecând prin faţa bisericii: era cu un domn care mi s-a părut că e Paulu.

Annesa, care era gata să intre la mătuşa Anna, se răzgândi atunci şi se îndreptă spre biserică.

— La revedere, la revedere, cu bine şi multe salutări fetelor. Noi ne ducem, că e târziu.

— Aveam să-ţi spun ceva: o să vin mâine pe la voi, zise mătuşa Anna, salutând cu mâna. La revedere, Rosa. Să nu mănânci prea multă nuga. Nici măcar nu mi-ai spus ce ţi-a dat şoarecele în schimbul dinţilor tăi. I-ai pus în gaura de după uşă?

— Da, strigă fetiţa. Mi-a lăsat pentru dinţi nişte alune.

— Ce să faci cu alunele dacă n-ai dinţi să le spargi?

— Ei, le-am spart şi eu cu o piatră!

— La revedere.

— La revedere.

Annesa mergea grăbită, trăgând-o pe Rosa după ea, cu privirea aţintită înainte, ca vrăjită. Fetiţa zise:

— Da, tata e acolo, în faţa bisericii, şi se plimbă cu părintele Virdis care e supărat.

Într-adevăr, bătrânul preot gesticula agitat. Pântecul lui mare sălta întruna. Era foarte urât, gras şi umflat; faţa de culoarea cărămizii, buhăită şi zbârcită totodată, exprima nemulţumire şi indignare. Părul lung al perucii, amestecat pe ceafă cu smocuri argintii din părul său, îi sporea şi mai mult urâţenia.

De câte ori îl întâlnea pe preot, Annesa punea ochii în pământ. Căută şi în dimineaţa aceea să-l ocolească, târând fetiţa după ea, dar bătrânul sacerdot ridică o mână mare şi strigă:

— Rosa! Rosa!

Annesa trebui să se oprească.

— Rosa, zise preotul apropiindu-se mai să acopere cu pântecul lui faţa fetiţei. Îmi pare bine că vii la liturghie.

După cât se pare, azi vin până şi caprele, până şi evreicele şi maurele.

Annesa se ducea rar la biserică; dar nu se sinchisi de aluzie. Privea spre esplanadă, prefăcându-se atrasă de tabloul pestriț care i se desfăşura în față, şi asculta *anunțurile pristavului* urcat pe un bolovan.

Paulu privea şi el într-acolo. Silueta pristavului, înaltă şi sălbatică, se desprindea neagră în lumina soarelui. Cu toba strălucitoare, îmbrăcat jumătate țăran, jumătate vânător, cu o căciulă mițoasă ce părea chiar părul acelui cap negru şi puternic, pristavul îți făcea impresia unui herald primitiv coborât din pădurile munților ca să le anunțe ceva nemaiauzit paşnicilor băutori de rachiu şi de lichior de anason, strânşi în jurul negustorilor şireți de pe esplanadă. Toți îl priveau şi el striga cu voce puternică de predicator:

— Tineri şi tinere, mergeți să vă *faceți portretul* la fotograful care locuieşte la tâmplarul Francesco Casu. Cine vrea orz cu o liră *sfertul* să dea fuga la domnul Balentinu Virdis. Lângă Maria, zisă Preasfânta, se vând ouă proaspete şi înghețată de la gheață...

— Da, şi maurele, repetă părintele Virdis. Alea care se scoală de dimineață cu diavolul şi seara merg să se culce cu dracul. Du-te, du-te, Rosa, roagă-te pentru îndreptarea lumii ăsteia. Apoi o să-mi povesteşti patimile lui Iisus. Le mai ştii?

— Da, domnule.

— Slavă Domnului, tu n-o să ajungi o păgână. Du-te, du-te.

Şi porni iar să se plimbe, gâfâind. Paulu îl urmă, dar mai întâi schimbă cu Annesa o privire fugară şi înflăcărată care o umplu de bucurie.

— *Anghelos santos*! zise ea încet, cu ironie, repetând refrenul preferat al preotului Virdis. Şi micuța Rosa, care nu-l prea îndrăgea pe grăsanul de preot, începu să râdă, cu râsul ei firav şi trist de bătrânică.

Annesa ascultă slujba cu gândul la Paulu, la privirea lui pătimaşă. De câte ori văduvul îi arăta semnele acelea fugare de dragoste, ea încerca o stare de beție. I se părea că o privire schimbată astfel, ziua, printre oamenii care-i despărțeau aşa cum un zid de granit n-ar fi putut să-i separe, valorează mai mult decât toate îmbrățişările lor nocturne.

Cuvintele înțepătoare ale părintelui Virdis i se păreau acum un zvon de vânt îndepărtat şi stins; o privire de a lui Paulu o răsplătea pentru fiecare vorbă veninoasă, pentru fiecare umilință.

După slujbă el o aşteptă sub stejari şi o luă pe Rosa de mână.

— Să mergem la taraba cu nuga, spuse tare, apoi, încet, adăugă: Părintele Virdis e supărat pe tine fiindcă nu te-ai împărtăşit. Ți-am luat apărarea, i-am spus că ai avut foarte multă treabă. Nu e un om rău, dimpotrivă! E ca un stup: urât pe deasupra, dar plin de miere. Mi-a promis că o să stăruie din nou pe lângă unchiul Zua pentru noi. O să vină astăzi pe la noi; să te porți frumos cu el, te rog. Şi, dacă nu se aranjează nimic cu unchiul Zua, peste câteva zile mă duc în sat la Ballore Spanu. Mi-a promis că o să mă prezinte unei rude de-a lui, soră cu parohul din sat de la el: o bătrână plină de bani care poate o să-mi împrumute câteva mii de lire. Vrei un lichior, Annesa?

— Ah, aşadar, să nădăjduim, zise ea oftând. Unde e prietenul tău?

— Nu ştiu; mi-a promis că o să mă ajungă din urmă, aici, răspunse Paulu, uitându-se împrejur spre esplanadă.

Între timp, se apropiaseră de taraba vânzătorului de nuga.

După slujbă, bărbaţii se îngrămădiră iar în jurul tarabelor cu lichioruri; şi nu se mulţumeau numai cu un păhărel, cumpărau sticle întregi de lichior pe care le goleau împreună cu prietenii şi cu invitaţii până la ultima picătură. Bărbaţii aceia îmbrăcaţi în piei, cu părul lung şi unsuros, înalţi şi necioplţi, ca nişte sălbatici abia ieşiţi de prin văgăunile munţilor, erau lacomi de băuturi alcoolice şi dulci şi-şi lingeau buzele cu o voluptate copilărească.

Annesa primi păhărelul de mentă oferit de Paulu. Băgând de seamă că e observată de un grup de prieteni de-ai lui Gantine, se arătă tristă şi ţeapănă, cum erau, de fapt, toate celelalte femei care în clipa aceea străbăteau curtea bisericii.

Deodată se simţi prinsă de mijloc de un braţ de bărbat şi se trezi alături de moş Castigu, îmbrăcat în haine noi, curat, vesel ca un copil.

— Cum, zise el ţinând-o pe Annesa în braţe, dar uitându-se la Paulu, plecaţi aşa, fără să faceţi o vizită starostilor praznicului? Păi, treabă e asta, micul meu *don* Paulu? Nu, nu! Doar nu vreţi să-l jigniţi pe Sfântul Vasile plecând aşa, fără să-i vizitaţi pe starosti. Eu fac parte dintre ei şi ţin la vizita dumneavoastră. Să mergem, Rosa, trandafiraşul meu, vrei să te ia moş Castigu în braţe? Sau pe umeri, ca pe un mieluşel?

— Eu trebuie să mă duc acasă, se împotrivi Annesa. *Donna* Rachele mă aşteaptă.

— Ba ai să vii, *Pili brunda.* Te iau în spinare şi pe tine, dacă vrei. Haideţi. Gantine a trecut pe la mine azi-

dimineață, devreme, şi a luat calul să-l ducă la păscut. Nu s-a întors încă?

— Nu. Tânărul ăsta e din ce în ce mai leneş. Nu face decât ce-i convine.

— Ssst! făcu moş Castigu, arătând spre Annesa.

Dar ea nu păru să fie prea îngrijorată de vorbele lui Paulu; o luă iar de mânuță pe Rosa şi se îndreptă spre biserică, urmându-i pe cei doi bărbați.

— Peste câteva zile vreau să-l trimit pe Gantine la lucru, în pădurea de la Lula, reluă văduvul. Mi-au spus că ar putea să-l țină acolo sus până la vremea semănatului: aşa măcar o să câştige ceva.

— Da, e un băiat cam uşuratic, recunoscu moş Castigu. Dar toți am fost ca el, la vârsta lui...

— Da, toți, repetă Paulu.

— Şi dumneavoastră, *don* Pauleddu. Erați foarte fluşturatic. Acum gata!

— Au zburat păsările! zise Paulu privind în sus şi făcând cu mâna un semn de adio. Au zburat, au zburat!...

— Ei, pe naiba, câte una tot mai rămâne, spuse ciobanul, râzând cu râsul lui caracteristic, puțin prostesc, puțin zeflemitor. Să mergem pe aici: dăm în bucătăria mare.

Intrară în bucătăria mare, unde gazdele serbării pregăteau un banchet homeric.

— Ei, Miale Corbu, iată-ne! strigă cu mândrie moş Castigu înaintând alături de Paulu.

Starostele cel mare, adică preşedintele comitetului pentru organizarea serbărilor, păru că se desprinde dintr-un nor de fum des şi întunecos, care acoperea ca o perdea bucătăria. Înconjurat de nori, părea o divinitate sălbatică, un soi de uriaş, îmbrăcat într-un pieptar roşu

şi cu o pereche de pantaloni scurți de postav, atât de largi că păreau o fustiță scurtă care-i cădea pe jambierele de lână neagră. Sub căciula înaltă, răsfrântă pe vârful capului, şi de sub care cădeau două şuvițe de păr lung, negru, unsuros, cu fața de un roşu-pământiu, cu nasul vulturesc, bărbia în afară, barba roşcată creață, omul părea sculptat în cretă. Zâmbi cu oarecare emoție, pentru că Paulu Decherchi onora cu vizita sa adunarea aceea de păstori simpli şi nevoiaşi; îl conduse pe tânăr prin bucătării şi prin celelalte încăperi, arătându-i fiecare lucru ca unui străin.

— Merge sărbătoarea anul ăsta? întrebă Paulu privind în jur.

— Merge. Suntem cincizeci de starosti, şi alți o sută de păstori şi-au adus obolul venind fiecare cu câte o oaie şi cu câte o măsură de cereale.

Pe vetrele largi ardeau trunchiuri mari de stejar, iar în vase de aramă se frigeau oi întregi. Câțiva bărbați, aşezați jos, cu fețele aprinse şi cu ochii înlăcrimați din pricina fumului, răsuceau încet, deasupra jăraticului, pulpe uriaşe de berbec, înşirate pe frigări groase de lemn. O cantitate enormă de carne sângera pe băncile aşezate de-a lungul pereților: în vase mari de lemn abureau încă măruntaiele, iar ici şi colo se îngrămădeau pieile negre şi gălbui a o sută şi mai bine de oi înjunghiate pentru a-l sărbători cum se cuvine pe Sfântul Vasile, patronul satului Barunei.

Pe când Miale Corbu îl conducea pe Paulu într-un fel de logie acoperită, unde o femeie servea cafele şi lichioruri persoanelor care binevoiau să-l viziteze pe starostele cel mare, moş Castigu le purta pe Rosa şi pe Annesa prin încăperile de lângă bucătărie, într-una din aceste odăi aveau să prânzească bărbații, în alta,

femeile şi copiii; într-o a treia, zisă camera dulciurilor, se aflau prăjiturile, în alta, pâinea. Şi prin toate odăile astea, joase şi întunecoase, se agitau bărbaţi bărboşi care aşezau talere şi cuţite pentru ospăţ.

— Câtă pâine! Pentru o sută de ani, zise Rosa, cu glăsciorul ei de bătrână, oprindu-se lângă nişte coşuri mari vârfuite cu lipii albe şi lucioase.

— Să dea Dumnezeu, trandafiraşul meu, spuse moş Castigu, care asculta cu religiozitate fiecare cuvânt al fetiţei.

— Cine mănâncă toată pâinea asta? Zmeul? întrebă Rosa, plecându-şi deasupra unui coş capul imens care părea gata să se desprindă, dintr-o clipă într-alta, de bustul firav.

Moş Castigu a început să râdă, apoi i-a spus că bună parte din pâine urma să fie consumată la banchet, iar restul – împărţit cerşetorilor şi credincioşilor care-l vizitau pe staroste.

— Dacă ai să te întorci peste două ceasuri, trandafiraşul meu, ai să vezi că oamenii mănâncă mai mult decât zmeul. Uite unul, de pildă, care ar putea pune rămăşag cu zmeul că e în stare să mănânce mai mult decât el...

Un bărbat zdravăn şi spătos, cu o barbă roşcată crescută în voie, intra în clipa aceea în camera pâinii. Ţinea în mână o halcă de carne fiartă, aburindă şi un briceag cât toate zilele: din când în când smulgea câte o bucată cu dinţii, iar dacă vreun zgârci rezista, îl tăia cu cuţitul, fără să ia carnea de la gură, şi mesteca cu lăcomie, pe când ochii lui de un albastru-închis, luminoşi şi reci, exprimau o poftă de fiară.

— Da, îşi aduse aminte Annesa. Acum un an am trecut pe aici la vremea prânzului şi parcă eraţi nişte lupi.

Fiecare ținea pe genunchi un taler plin vârf cu carne şi nici nu înghițea bine o bucată, că era cu ochii țintă la alta. Parcă n-ați mai fi văzut niciodată mâncare.

— Praznicul e praznic: trebuie să mănânci, zise moş Castigu, fără să se supere. Mâncăm şi le dăm şi altora să mănânce. Asta-i!

Un alt păstor, tânăr şi frumos, cu pieptarul roşu descheiat şi împodobit cu panglici albastre, se apropie zâmbitor şi-i oferi Annesei un taler plin cu carne aburindă.

— Frumoaso, zise cu amabilitate, asta e pentru tine.

— Sfinte Vasile! exclamă femeia, ridicând brațele şi dându-se îndărăt speriată. Toată asta? Ce să fac eu cu atâta carne?

— O mănânci, zise celălalt, grav.

Dându-şi seama că refuzul l-ar fi jignit, îi spuse cu politețe:

— Uite, pune-mi mâncarea asta într-un ştergar, o duc acasă.

— Cui? Lui Gantine al tău?

— Gantine al ei? Uite-l aici! exclamă moş Castigu.

Într-adevăr, tânărul argat intra chiar în clipa aceea. îmbrăcat de sărbătoare, cu pieptarul roşu tivit cu albastru, spânatic şi cu părul lucios şi lins, care-i cădea pe urechi ca o scufie de atlas negru, Gantine părea mai drăguț ca de obicei şi Annesa îl privi cu o duioşie aproape maternă.

— Ştiam că eşti aici, spuse el cu o gelozie prost ascunsă. Să ieşim, hai! *Donna* Rachele te aşteaptă, are treabă cu tine.

Cuvintele erau simple, dar vocea neobişnuit de amară. Ce avea Gantine? Părea cam trist şi bănuitor. Annesa se tulbură, dar, ca de obicei, ştiu să se prefacă, ba chiar se arătă supărată.

— *Donna* Rachele ştie când trebuie să mă întorc, zise cu calm. O să mă întorc acasă când o să-mi placă mie.

— Tu să vii numaidecât cu mine, repetă Gantine pălind. Moş Castigu, spune-i dumneata.

— Gantine e gelos, exclamă batjocoritor tânărul cu talerul. Du-te, frumoaso, du-te. O să-ți cumpere nuga. De fapt, n-ai dreptate, Gantine. Aici suntem frați cu toții, nu suntem străini şi nimeni nu încearcă să-ți fure porumbița.

— Frați? Rudele tale, moartea ta. Păzeşte-mă, Doamne, de rude, că de duşmani mă apăr eu, răspunse Gantine; apoi păru că se căieşte de vorbele lui şi începu să râdă mânzeşte.

Annesa tresări, dar se făcu că n-aude cuvintele logodnicului ei.

— Să mergem, Rosa, dă-mi mânuța. Moş Castigu, dacă *don* Paulu întreabă de Rosa, spune-i că am plecat.

Ieşi pe o uşiță care se deschidea în fundul camerei cu pâine şi rândaşul o urmă. În partea aceea locul era aproape pustiu; doar câțiva cerşetori, ghemuiți printre bolovani şi mărăcini, devorau pâinea şi carnea pe care li le împărțise starostele. Chiar în locul acela, unde începea cărarea muntelui, murise bătrânul orb care o adusese pe Annesa în sat. Ea nu-şi amintea nimic despre misterioasa întâmplare, dar, de fiecare dată când trebuia să treacă pe acolo, i se părea că-l vede pe bătrânul cerşetor mort; încerca un sentiment nedesluşit de teamă şi umilință, şi-şi spunea:

„El m-a adus şi m-a lăsat aici, când ar fi putut să mă ducă în altă parte. Aş fi fost o cerşetoare, o slugă adevărată, dar aş fi suferit mai puțin. Şi cu toate astea..."

Şi, cu toate astea, de fapt, ea nu concepea viaţa altfel: fără Paulu, fără durere, fără pasiune.

„Am fost născută pentru asta."

Mai mult ca oricând, în ziua aceea, trecând cu Rosa şi Gantine prin locul unde murise bătrânul, sufletul ei se umplu de umilinţă şi tristeţe; grăbi pasul şi privi în depărtare, cu ochii înceţoşaţi, cu faţa acoperită de obişnuita mască de tristeţe disprețuitoare.

Gantine o ajunse din urmă; veni lângă ea, o privi fix.

— Anna, îi zise, aproape rugător, nu fi aşa de supărată. Iartă-mă, Anna, am făcut-o spre binele tău. Tu ştii că femeile nu intră acolo unde sunt bărbaţii, sau numai cu bărbaţii, sau cu fraţii lor.

— Eu am intrat cu *don* Paulu.

— Ei bine, cu atât mai mult, el nu e nici soţul şi nici fratele tău, reluă tânărul, suspinând. Prietenii mei v-au văzut împreună şi au clevetit. Lumea e rea, Anna!

— Ce noutate! exclamă ea cu amărăciune batjocoritoare. Şi din nou grăbi pasul, trăgând după ea fetiţa greoaie.

Cotiră şi din nou se aflară lângă vânzătorul de nuga. Ceva mai încolo, musafirul cel sărman expunea hăţurile şi pintenii lui pe o desagă, întinsă pe pământ ca un covor. Văzându-l pe Gantine, zâmbi şi-i făcu semn de rămas-bun.

— Ei, zise tânărul argat apropiindu-se, n-aveţi din întâmplare vreun ham pentru o mânză neîmblânzită?

Amândoi s-au uitat la Annesa şi au început să râdă.

— Anna, se rugă apoi Gantine, îmi dai voie să-ţi ofer o livră de nuga?

— Mânjii nu mănâncă nuga, răspunse ea, liniştită.

Gantine mai spuse ceva, dar vocea lui fu acoperită de toba care răsuna aproape lugubru în liniştea neobişnuită a mulţimii.

Cu vocea lui răguşită şi stridentă de judecător, pristavul anunța cum că, la ceasurile cinci după-amiază, va începe cursa de cai.

— Premiul întâi, douăzeci de lire de argint şi un steag de brocart fin; premiul al doilea, zece lire de argint şi un batic de mătase...

Un cârd de copii făcuseră roată în jurul pristavului şi nu-i dădeau pace. Ba câte unul, mai îndrăzneț, trăgea câte un băț în tobă.

— Premiul trei, un scud de argint şi o pălărie sardă, nou-nouță. Copii, cărați-vă din jurul meu, că altfel o să vă împart nişte picioare de n-o să vă vedeți.

*

Pe la trei după-amiază, pe când trecea prin coridor, Annesa a zărit în golul uşii întredeschise pântecele voluminos al părintelui Virdis. Cu pasul ei uşor ca de pisică, a alergat în întâmpinarea bătrânului preot şi, în timp ce-i deschidea larg uşa, i-a zâmbit cum nu-i zâmbise niciodată. Soarele, care bătea în fațada vechii case şi lumina ulița pustie, a pătruns în coridor aşternându-şi aurul pe fața palidă a Annesei. Preotul o privea cu stăruință; îi atinse brațul cu o batistă roşie cu albastru pe care o ținea totdeauna în mână, apoi o întrebă:

— Ei, dar ce-ai pățit? Pari palidă, femeie. Eşti bolnavă?

— Eu? Nu m-am simțit niciodată atât de bine, părinte Virdis! Poftiți înăuntru.

Îi întoarse spatele şi dădu fuga să deschidă uşa de la camera bătrânului astmatic.

Unchiul Zua părea că ațipise, dar cum îl zări pe preot prinse viață, începu să se agite.

— Dar ceilalți? Cum o mai duci, cumetre Zua?

— *Don* Simone a plecat, *ziu* Cosimu şi *donna* Rachele sunt în grădină. Vreți să-i chem, părinte Virdis? întrebă Annesa plină de zel.

Dar imediat şi-a dat seama că unchiul Zua se alarmase din pricina vizitei preotului şi s-a căit de întrebarea ei.

— Mă duc să-i chem; luați loc.

— Annesa, saltă perna asta, îi porunci bătrânul astmatic.

Ea potrivi pernele, în vreme ce preotul şedea lângă pat ştergându-şi sudoarea de pe față şi de pe gât cu batista lui albastră cu roşu.

— Uh, uh! Sunt frânt de oboseală. Aveți oaspeți, Annesa?

— Da, domnule: doi. Un proprietar bogat şi un vânzător de hățuri. Am aşezat bine pernele, unchiule Zua?

— Bine, bine, pleacă, răspunse cu asprime infirmul.

Ea se îndepărtă şi preotul băgă de seamă că fața unchiului Zua se întunecase, devenise mai bănuitoare şi mai urâtă ca de obicei.

— Uh! Uh! Ce multe muşte aveți! Annesa, de ce nu închizi puțin ferestrele?

Annesa închise ferestrele pe jumătate, apoi ieşi şi se sprijini de uşă; câteva secunde nu auzi însă decât pufăitul preotului şi răsuflarea gâfâitoare a bătrânului. Când unchiul Zua respira aşa exagerat, era semn rău. Părintele Virdis ştia asta şi pufăia şi el mai tare ca de obicei.

În sfârşit, bătrânul astmatic întrebă:

— Ce-i cu dumneata, la ceasul ăsta? Cum a fost praznicul, cumetre Virdis?

— Încă nu s-a terminat, cumetre Zua. Urmează procesiunea, cursa de cai, binecuvântarea.

— Ah, reluă bătrânul cu glas melancolic, cine ar fi crezut, cu doi sau trei ani în urmă, că eu n-o să mai iau parte la praznic? Trăiesc şi sunt mort. Pentru mine totul s-a sfârşit.

Oftă şi îşi lăsă pe perne capul cadaveric; două lacrimi apărură în colţurile zbârcite ale ochilor lui, ca nişte picături de rouă în cutele unei frunze moarte.

— Nu, spuse preotul cu o voce gravă şi dulce, încât Annesei i se păru că n-ar fi vocea părintelui Virdis, nimic nu s-a sfârşit, Zua Deché. Dimpotrivă, totul trebuie să înceapă.

— Eu sunt un om mort, cumetre Virdis!

— Ce e viaţa noastră în faţa eternităţii, Zua Deché? Un grăunte de nisip în faţa mării, un fulg în nemărginirea cerului. Suferinţele noastre cele mai grele şi întreaga noastră existenţă cu pasiunile şi greşelile ei nu sunt decât adieri de vânt. Azi suntem vii, mâine vom fi morţi; şi numai atunci vom putea spune: totul începe, nimic nu se va sfârşi.

Bătrânul oftă din nou.

— Facă-se voia Domnului, cumetre Virdis. Dacă el mă ia sau mă lasă, mi-e totuna, de-acum. Oamenii ca mine ar face mai bine să moară. Ce rost am eu pe lume? Sunt o povară pentru mine şi pentru alţii. Afară de asta, cineva a înţeles foarte bine lucrul ăsta şi se gândeşte să mă mături de pe lume cum mături gunoiul dintr-o cameră sau de pe drum.

În spatele uşii, Annesa tresări; îşi puse o mână pe frunte şi-şi opri răsuflarea ca să audă mai bine. Vocea părintelui Virdis răsună din nou, gravă şi răguşită:

— Uh! Uh! Ce vorbe sunt astea, cumetre Zua? De ce vorbeşti aşa? Şi dacă te-ar auzi?

— Şi dumneata crezi că nu e vreo ureche gata să mă audă, cumetre Virdis? Fiecare uşă, aici, fiecare fereastră, fiecare gaură are urechi să mă audă, aşa cum fiecare mână stă să mă lovească.

N-au decât să asculte; sau crezi, poate, că eu nu vorbesc deschis, faţă de toţi? Veşnicie? zise apoi, din ce în ce mai înăbuşit, mai agitat. Dumneata vorbeşti de veşnicie, cumetre Virdis? Pentru cel care suferă, veşnicia e în lumea asta: fiecare ceas e un an, fiecare zi, un secol de agonie. Dar ia aminte, repet, facă-se voia Domnului.

— Dumneata delirezi, reluă părintele Virdis. Ţi-am spus până acum de o mie de ori; asta e o boală la dumneata, o manie a persecuţiei. Cine se gândeşte să-ţi facă vreun rău? Şi de ce? Şi, dacă asta crezi, de ce mai stai aici?

— Şi unde să mă duc? întrebă bătrânul, plângând. Eu n-am casă, n-am fraţi, n-am prieteni. Nimeni nu mă iubeşte. Oriunde m-aş duce s-ar găsi mereu cineva care să încerce să mă jefuiască. Toţi mă duşmănesc fiindcă ţin la mine câţiva bănuţi. Chiar şi aerul mi-e duşman, nici el nu mă lasă să-l respir.

— Zua Deche, aruncă atunci bănuţii ăştia, sau fă o operă de caritate. Când n-o să mai ai nimic...

— Când n-o să mai am nimic o să fie mai rău decât acum: o să fiu socotit un câine bătrân, un cal bătrân.

— Bine. Oricum te vor ucide! a exclamat preotul. Zua, Zua, răul dumitale e într-adevăr fără leac. Şi dumneata eşti cel care n-are frică de Dumnezeu. Dumneata eşti cel care nu iubeşte pe nimeni, cel care n-a iubit niciodată pe nimeni.

— Eu... eu...

— Da, dumneata, cumetre Zua! Pe cine ai iubit dumneata vreodată? Banii, numai banii. De câte ori nu ţi-am

spus, cu ani şi ani în urmă: cumetre, întemeiază-ți o familie, cumetre, urmează poruncile lui Dumnezeu.

— Nimeni n-a urmat mai bine decât mine poruncile lui Dumnezeu. Eu n-am păcătuit niciodată, n-am furat, n-am ucis, n-am jurat strâmb, nu m-am uitat la femeia altuia. Dar Dumnezeu e nedrept.

— Şi asta acum, *anghelos santos!* strigă preotul, bătând din palme, din ce în ce mai iritat. Asta-i acum, Dumnezeu e rău şi nedrept. Bătrâni, tineri, bărbați, femei, toți au ce au cu Dumnezeu. E foarte simplu să-L învinuieşti pe Domnul pentru răul pe care noi înşine ni-l facem. Bravo, Zua Deché. La asta nu mă aşteptam! Lasă-mă să vorbesc, astfel plesnesc. Fiindcă eu nu mă supăr dacă mă insulți, dacă mă batjocoreşti, şi chiar dacă mă bați, dar nu pot răbda să fie hulit Dumnezeu. Asta, nu! Ah, Dumnezeu e cel care-ți spune să nu-ți ajuți aproapele, să nu-l iubeşti, să-i faci altuia răul care n-ai vrea să-ți fie făcut dumitale? Dumnezeu ți-a spus să trăieşti mereu singur, ca să nu ai bătaie de cap, să strângi bani, să fugi de răspundere? Acum mulțumeşte-te cu asta, cumetre dragă. Stai singur toată viața, singur, da, la fel de singur ca un câine bătrân.

Unchiul Zua suspina şi gemea, dar nu îndrăznea să protesteze, fiindcă, de fapt, îi dădea dreptate vechiului prieten. Şi vechiul prieten continuă:

— Da, e chiar Dumnezeu cel care te sfătuieşte să fii avar, şi care-ți spune: ascunde-ți bine banii, Zua, ascunde-i şi iubeşte-i mai mult decât orice, mai mult chiar decât pe tine însuți. Şi nu-l ajuta pe cel care se prăbuşeşte şi întinde cu disperare mâinile spre tine.

— Înțelegem, spuse atunci bătrânul, ridicându-se. Înțelegem.

— Dumneata n-ai înțeles nimic, în schimb...

— Am înțeles, am înțeles, repetă celălalt, vrând să schimbe vorba. Şi piciorul tot eu mi l-am rupt.

— Poate ți l-a rupt Dumnezeu? Dacă nu te duceai la război...

Dar imediat părintele Virdis se întrerupse; înțelegea că vizita sa putea fi considerată inutilă; nu numai inutilă, ci chiar dăunătoare.

— La război! La război! urla bătrânul, frământându-se, gâfâind, tremurând, inconştient. Vai de păcatele mele! Orice poți să-mi arunci în față, dar asta nu! La război? Sigur, la război... am fost, fiindcă m-a trimis regele, fiindcă la război se duc toți oamenii curajoşi, toți oamenii care au conştiință. Iar eu, eu... m-am dus, şi m-aş mai duce, eu... şi La Marmora şi Bellaclava, şi medalia, uite-o, oglindeşte-te... aici, medalia... oglindeşte-te...

Vocea lui plină de furie se istovi, cuvintele se sfârşiră într-un fel de horcăit.

„S-a sfârşit! Într-adevăr, părintele Virdis n-ar putea spune că e un om şiret", îşi zise Annesa în spatele uşii. Chiar de la început ea înțelesese că unchiul Zua abătea discuția şi-l provoca pe preot, îl învrăjbea, ca să nu-i dea prilejul să explice motivul vizitei. Dar cumătrul Virdis mersese prea departe şi-l lovise prea crud pe bătrânul său prieten. Acum Annesa îl auzea cum se foieşte şi cum pufăie, incapabil să repare ce-a stricat, iar ea scrâşnea din dinți, mânioasă mai mult pe el decât pe unchiul Zua.

În noaptea aceea bătrânul avu un acces grav de astm. Annesa credea că o să-şi dea sufletul şi o cuprinse un sentiment de bucurie şi de spaimă.

Ah, dacă murea bătrânul!... Totul s-ar fi aranjat. Dar moartea e totdeauna un eveniment misterios şi cumplit şi, cu tot curajul şi dorința ei plină de cruzime, gândul

că bătrânul ar fi putut să moară în brațele ei dintr-o clipă într-alta o umplea de spaimă. A deschis uşa de la bucătărie şi l-a strigat pe Gantine. Oaspetele cel sărac nu se întorsese încă; argatul dormea buştean, ba chiar sforăia, de parcă ar fi fost un moşneag, lucru pe care logodnica nu-l putea suferi.

A trebuit să-l strige de vreo două ori; a sărit din somn buimac, străduindu-se să priceapă ce spunea Annesa. A intrat apoi în cameră şi s-a apropiat de pătuț, dar, în loc să se îngrijească de bătrân, a început s-o ciupească pe logodnică, iar aceasta s-a răstit la el:

— Lovi-te-ar boala să te lovească, Gantine, neghiobule! Pentru asta te-am chemat?

— Atunci pentru ce m-ai chemat? mormăi el, suspinând. Nu vezi că unchiul Zua e mai sănătos ca mine? Fiindcă respiră cam greu? Ai să vezi că o să-i treacă îndată. Ei, unchiule Zua! strigă apoi aplecându-se peste pat. Ce este? Cum te simți? Vrei să chemăm doctorul?

Bătrânul holba ochii; dădea din mâini, de parcă ar fi vrut să alunge aerul din jurul său. Dar după un moment se linişti şi fața lui congestionată îşi recăpătă obişnuita culoare gălbuie.

— Cumătrul Virdis... şopti.

— Vrei să-l chemăm? întrebă Annesa cu grijă.

El o privi, dar nu răspunse.

— Te simți mai bine acum? Vrei doctorul? stăruia Gantine, care se aşezase lângă pat şi n-avea de gând să plece.

— Doctorul... doctorul... Când ați mai chemat voi doctorul pentru mine? Dați-mi măcar o picătură de apă, mormăi bătrânul. Apă rece.

— Poftim.

Annesa îi duse paharul la gură, dar el abia de gustă din ea, că îndată o şi scuipă în pahar.

— Asta nu e apă, e foc. Nu e apă în puț? Aduceți-mi un pic de apă rece, cel puțin.

Ca să se păstreze apa rece, Annesa lega cofa cu o frânghie şi o cobora în puț. Aşa că ieşi în curte, scoase cofa, umplu un pahar şi pe când se îndrepta spre intrare băgă de seamă că Gantine venea către ea.

— Ce vrei? îl întrebă.

El o cuprinse în brațe şi o sărută cu violență. Ea vărsă apa.

— Lasă-mă, îi spuse furioasă, încercând să se elibereze, dar el o sărută iar, strângând-o şi mai tare.

— Eşti ori nu eşti logodnica mea? îi spunea, aproape gâfâind, orb de dorință. De ce fugi mereu de mine? De ce nu vrei niciodată să mă vezi? Mai înainte nu erai aşa, Annesa. Se pare că nu mă mai iubeşti.

— Lasă-mă să plec: bătrânul aşteaptă.

— Lasă-l să aştepte. De-ar muri odată! Dacă moare, stăpânii or să-mi dea, în sfârşit, banii pe care mi-i datorează şi o să ne putem căsători. Dar, deocamdată, stai cu mine o clipă, Annesa. Mereu fugi. S-ar zice că ți-e teamă.

— Mi-e teamă, da, îi răspunse ea cu oarecare ironie.

— Eşti cinstită, ştiu, şi asta-mi place. Dar ai putea să mai stai şi cu mine.

— Lasă-mă, strigă Annesa, cu voce aspră.

— Vino îndărăt, Annesa. Te aştept, o rugă el. Peste două, trei zile trebuie să plec. Dacă nu ne vedem în seara asta, n-o să mai avem când. Vino, Annesa.

— Lasă-mă. Oi vedea eu.

I-a dat drumul, dar ea n-a mai ieşit, ba chiar s-a grăbit să închidă uşa cu zăvorul, fără să mai răspundă nici la văicărelile şi la blestemele bătrânului.

A doua zi oaspeții au plecat, iar servitorul a trebuit să se ducă şi el la munte cu calul lui Paulu.

Praznicul se sfârşise, iar în casa Decherchi viața şi-a reluat cursul obişnuit, monoton şi trist. Cei doi bătrâni se duceau la biserică, apoi tăifăsuiau îndelung cu vechii lor prieteni, aşezați pe băncile de piatră din fața primăriei. Seara, în schimb, şedeau în fața porții şi, câteodată, le ținea tovărăşie şi preotul Virdis.

Paulu îşi avea şi el prietenii lui, treburile lui, încurcăturile lui, şi când era în sat dădea pe acasă doar la prânz şi seara.

Cele două femei lucrau, iar *donna* Rachele se ruga întruna. La masă, bărbații îi vorbeau pe alții de rău şi doar din când în când se ocupau şi de treburile lor. Cu toate că treburile acestea mergeau foarte prost. La trei zile după sărbătoare, pristavul care făcea şi pe vătăşelul a înmânat familiei Decherchi hârtiile pentru prima licitație a casei şi a acareturilor.

Încă două săptămâni, şi totul s-ar fi dus pe apa sâmbetei. Cu toate astea, bunicii şi *donna* Rachele nu păreau prea îngrijorați; aşteptau, poate, ajutorul providenței, sau nădăjduiau că Paulu o să găsească bani. De altfel, nici el nu-şi pierduse încă speranța. Ballore Spanu îi spusese, la plecare:

„Eu sunt socotit şi acum ca un minor, tu ştii asta. Nu pot dispune de nicio centimă, dar, dacă vii la mine în sat, pot să te duc la sora parohului, o bătrână plină de bani, care fără discuție că ar putea să-ți împrumute câteva mii de lire. Peste opt zile o să avem şi noi praznic. Ai face bine să vii."

El era hotărât să încerce şi asta. Şi, dacă nu-i ieşeau lucrurile...

— Nu ştiu de ce, i-a spus Annesei, în seara dinaintea plecării, dar sunt sigur că voi găsi. Nu mă întorc acasă fără bani; mai degrabă mă omor...

Nu era prima oară când amenința că se sinucide; dar niciodată Annesa nu fusese atât de înspăimântată.

El a plecat. Plecase şi Gantine la pădurea din Lula, unde urma să rămână până la vremea însămânțatului.

Bătrânul astmatic le-a spus că vrea să se spovedească. Părintele Virdis a rămas cu el îndelung, iar când a ieşit din cameră şi s-a aşezat lângă poartă, împreună cu cei doi bătrâni, Annesa a observat la el o veselie neobişnuită.

— Părintele Virdis e vesel, i-a spus ea *donnei* Rachele. L-a convins pesemne pe unchiul Zua să ne ajute.

— De-ar da Dumnezeu, a oftat cealaltă. M-aş duce pe jos până la Madona din Gonare.

Dar, din câte ascultase Annesa, nu l-a auzit pe preot dându-le bătrânilor vestea cea bună. O chemă pe Rosa şi se apucă să-i povestească pe-ndelete patimile lui Isus, apoi, împreună cu *ziu* Cosimu şi cu *don* Simone, a început să vorbească de Santus, ciobanul care fusese învinuit că şi-ar fi omorât fiul, susținând că nenorocitul tată era nevinovat.

— E plecat iar. A aflat că băiatul e la o stână, lângă Ozieri.

— Ar merita să-l spânzure, într-adevăr, dacă-l găseşte, a spus *ziu* Cosimu, cu o neobişnuită asprime.

Părintele Virdis a pornit să pufăie şi să gesticuleze, scandalizat.

— Cosimu Damianu! Ce spui? Ce spui? Vorbe de creştin sunt astea? Ce, eşti fiară?

Atunci Rosa le-a povestit un vis îngrozitor pe care-l avusese noaptea trecută:

— Era un lup, lung, lung, cu o codiță mică, mică. Şi fugea după un alt animal *feroce,* într-un deşert. Şi deodată a apărut un om cu o puşcă şi cu o suliță...

— Ce vis, Dumnezeule mare, a exclamat *ziu* Cosimu, făcându-se că se sperie. Mi-e mie frică!

Rosa a început să râdă, apoi a devenit iar serioasă şi i-a zis, gesticulând cu mânuțele:

— Nu-ți fie frică. E un vis!

— Şi ce-a făcut, pe urmă, omul cu sulița?

— Omul a alergat, a alergat. Şi în apropiere era alt deşert, apoi încă unul...

— Ce mai, era acolo un adevărat depozit de deşerturi! a exclamat părintele Virdis.

— Ascultați, ascultați, a spus Rosa cu nerăbdare.

Şi cei trei bătrâni ascultau cu atenție flecărelile ei fantastice, pe când, în antreu, Annesa şi *donna* Rachele visau, prima aşteptând, cu o tragică nerăbdare, o clipă de pace şi de speranță, iar a doua implorând în van un Dumnezeu care nu se îndupleca niciodată.

4

Paulu plecase în zori. De ani de zile nu făcea altceva decât să bată astfel drumurile, în căutare de bani, asemenea unui cavaler medieval în căutare de comori. Hotărât lucru, o picătură de sânge de cavaler spaniol curgea în vinele lui de nobil scăpătat. Dar timpurile s-au schimbat, nici stâncile nu mai adăpostesc comori, nici lumea nu mai e gata să desfacă

băierile pungii. Cu toate astea, don Paulu Decherchi mergea şi trăgea nădejde să ajungă în sfârşit într-un loc în care se găsesc oameni mai puțin josnici şi avari decât acea specie de cămătari cu care avusese de-a face.

Nădăjduia; şi era aproape sigur că va găsi, în sfârşit, un dram de noroc.

„Sora parohului e o femeie de suflet, îşi zicea. O să-mi dea banii şi n-o să pretindă cine ştie ce. În felul acesta, vom putea să achităm datoria la bancă şi apoi, cu timpul, unchiul Zua o să moară şi lucrurile se vor aranja binişor."

Mergea şi iar mergea. Deodată căluțul lui murg, de şaua căruia era legată desaga înflorată cu alb şi roşu ce părea tăiată dintr-un vechi goblen, se opri ridicându-şi capul delicat şi nervos.

Dincolo de un zid mic, fără tencuială, în dreapta drumului prăfuit şi prost întreținut, începea o potecuță; dar două tufişuri de mur roşcat, cu fructe încă necoapte, închideau aproape complet trecerea.

— Ai dreptate, spuse cu glas tare Paulu, mângâind capul inteligent al animalului. E mai bine să trecem pe aici. Cărarea e rea, dar e mai puțin praf şi mai multă umbră.

Şi se lăsă în voia calului, care trecu binişor printre cele două tufişuri.

Poteca, abia însemnată, şerpuia de-a lungul malurilor văii adânci. Lumina trandafirie a aurorei poleia cu o strălucire blândă peisajul: un peisaj sălbatic în care piciorul omului parcă nu şi-ar fi lăsat încă urma. Toată valea era săpată în granit: fortificații de stâncă, ciudate edificii, coloane naturale, îngrămădiri de bolovani, ce păreau monumente preistorice, răsăreau ici şi colo,

înconjurate ca de nişte ghirlande de verdele mărăcinişului care le sporea pitorescul. Albia unui torent, săpată toată în granit, de un cenuşiu foarte deschis, spinteca adâncul verzui al văii, iar oleandrii înfloriți ce creşteau de-a lungul malului, printre stâncile şlefuite, păreau plantați în ciclopice vase de piatră. Dafinul cu frunze lucioase, strugurii-ursului, mirtul cu fructul lui negru, ienupărul înmiresmat, tufişurile de bujori, trandafirii îmbobociți, tot felul de plante, dintre cele mai rare, ale florei sarde îmbrăcau valea, înlănțuiau stâncile, se cățărau până pe crestele cele mai semețe. Creste albe şi azurii învăluite, ici-colo, în pâcla plutitoare, pe care razele aurorei le picta cu un roş-auriu, închideau orizontul. În depărtare, la poalele muntelui împădurit, din care îşi croia drum valea, se vedea satul, alb şi negru printre verdele hățişului; şi mai încoace, într-o căldare cenuşie, se desluşeau ruinele unui alt sătuc, ai cărui locuitori – spunea legenda – muriseră până la unul de o ciumă misterioasă, ori fuseseră nimiciți într-o singură noapte de către locuitorii satului vecin care voiau să-şi întindă vatra.

Paulu era vrăjit de poezia dimineții şi de frumusețea locului. De mult nu mai fusese atât de vesel şi de fericit: i se părea că e din nou adolescentul care pleca de acasă voios şi fără griji ca o pasăre, alergând în căutarea plăcerilor fără să-i pese de viitor. În răstimpuri prindea să cânte:

Sas aes chi olades in s'aèra
Mi azes a jucher un'imbasciada...[1]

[1] Voi, păsări, ce văzduhul spintecați, / Ați vrea să-mi duceți o solie... (dial. sard).

Vocea lui limpede şi subțire, ca de femeie, răsuna în liniştea drumeagului, şi calul scutura o ureche de parcă neobişnuita veselie a stăpânului l-ar fi supărat. Dar Paulu îi dădea pinteni şi cânta mai departe. Da, era vesel: imaginea Annesei, speranța că va găsi bani, farmecul dimineții îi dădeau o stare de plăcută surescitare. La dracu' amintirile triste şi tristele fețe, mai ales aceea a unchiului Zua şi a poştaşului cu hârțoagele lui.

Şi mergi şi iar mergi. A coborât şi iar a urcat toată valea, a trecut peste un mic platou, a ajuns într-un sat şi s-a oprit la un han ca să-i dea de mâncare calului. Intenția sa era să plece numaidecât, dar o femeie l-a recunoscut şi a dat fuga la Pietro Corbu, un proprietar bogat din partea locului, să-i dea de ştire că *don* Paulu Decherchi coborâse la cârciumă la Zana, văduva şefului de post. Atunci *don* Peu Corbu a venit într-un suflet la văduva Zana şi de cum l-a văzut pe *don* Paulu l-a acoperit de sudălmi, fiindcă îl jignise atât de grav ocolindu-i casa.

— Ce, casa mea-i ciumată? De când Paulu Decherchi trage la han în loc să vină în casa prietenilor?

Paulu îi ceruse şi lui bani cu împrumut şi, fireşte, *don* Peu îl refuzase. El cerea bani la toate cunoştințele lui, dar, odată refuzat, nu mai deschidea vorba şi le purta ranchiună celor care nu-i dădeau. Cu toate acestea, s-a prefăcut că e bucuros de întâlnire, l-a umplut de complimente, dar n-a vrut să-l urmeze.

— Sunt foarte grăbit, a spus. Nu stau decât o clipă. Mă duc la praznicul Sfântului Isidor.

— E poimâine. Acu' o să rămâi aici toată ziua, ai cuvântul lui Peu Corbu.

— Nu te jura. Nu rămân, a replicat Paulu.

Dar a rămas.

Don Peu era unul dintre acei nobili sarzi care, dacă trebuie, nu se dau în lături să muncească pământul, dar care, de obicei, trăiesc în lenevie, în aşteptarea vreunui prieten sau vreunui oaspete cu care să bea şi să stea la taifas ore în şir.

L-a înşfăcat pe Paulu ca pe o pradă şi l-a purtat cu el prin tot satul, din cârciumă în cârciumă. Au băut mult amândoi şi Paulu a continuat să se arate vesel şi a început să-i înşire tot felul de baliverne: că treburile-i mergeau strună, că bătrânul astmatic îi încredinţase toate acţiunile lui ca să se folosească de ele aşa cum i-o plăcea.

— Uite, i-a spus, privindu-şi costumul dintr-o stofă englezească foarte fină, dar croit ca vai de lume, costumul acesta mi l-a dăruit el, unchiul Zua: adică mi-a dat trei sute de lire şi mi-a spus să-mi cumpăr un costum.

— Aţi făcut foarte bine că l-aţi luat pe omul ăsta la voi, a spus *don* Peu, pipăind stofa hainei. Şi, în definitiv, voi ţineţi la el. Dacă nimerea în altă familie, îl omorau. Zana, ochioaso, adu-ne o sticlă din muscatul ăla îndrăcit.

Zana, o văduvă frumoasă, cu nişte ochi mari şi negri ca mura, a plecat de lângă tejgheaua prăvălioarei ei, în care se îngrămădeau lucruri de tot felul, şi a intrat în odăiţa din spate unde se refugiaseră cei doi prieteni nobili. Această odăiţă, care primea lumină de la o ferestruică tăiată în acoperişul de trestie, slujea şi ca sufragerie: aici masa era gata pusă, cu un coşuleţ plin vârf cu pâine sardă, numită *carta di musica,* şi un calup întreg de brânză dospită din care, printr-o găurică, ieşeau la iveală săltând mici viermi albi ce păreau foarte veseli şi jucăuşi. Pe pereţii zugrăviţi în roşu atârnau calendare şi icoane. O fotografie mărită

reproducea, exagerând-o, figura unui jandarm gras şi paşnic, care părea mai degrabă un popă travestit în jandarm.

— Zana, ochi de stea, i s-a adresat *don* Peu, în timp ce văduva, severă şi reţinută, turna de băut, acest nobil, aici de faţă, vezi, acest cavaler e văduv şi caută consolare. Am auzit că şi tu cauţi consolare. N-aţi putea să vă consolaţi unul pe altul?

— Sunteţi nebun, *don* Peu, i-a răspuns înţepat văduva, şi doar respectul pentru oaspete mă opreşte să vă zic vreo două.

— Nu-l lua în seamă, puicuţo, o rugă Paulu.

Văduva, cu toate astea, şi-a oprit ochii pe chipul văduvului; el o privea încă mai dinainte. Amândoi aveau ochi foarte frumoşi, iar ochii frumoşi sunt făcuţi să se uite unii la alţii, chiar dacă au vărsat potop de lacrimi pe mormintele celor dragi.

Zana a stat puţin de vorbă cu clienţii ei, apoi s-a întors în prăvălioară, unde un copil cerea feştilă de cinci centime.

Paulu nu ştia de ce, dar devenise trist. Până atunci, fusese ca hipnotizat de propriile-i lăudăroşenii şi i se păruse că într-adevăr treburile îi mergeau bine şi că cele o sută de lire pe care le avea în buzunar nu ar fi fost luate cu împrumut de la părintele Virdis, omul acela simplu şi nătâng.

Dar, în umbra care se îngroşa în odăiţa roşie din dosul prăvăliei, revedea ca în vis anumite chipuri lugubre: faţa pristavului, neagră şi sălbatică, răsărea în spatele figurii cadaverice a bătrânului astmatic.

— E o femeiuşcă încă frumoasă, zise *don* Peu, referindu-se la văduvă, şi, după cât se spune, şi cu bani. Aşa vorbeşte lumea, eu nu spun nimic... ai cuvântul lui

don Peu, nu ştiu nimic, dar lumea vorbeşte... Bea, Paulu Decherchi. La ce te gândeşti?

— Nu mai beau. Ce zici că spune lumea?

— Trebuie să bei, ai cuvântul lui *don* Peu! Ah, te interesează ce vorbeşte lumea? Nu se poate spune aici: şeful de post e aici şi ascultă, ha! ha! Adio!

Don Peu făcu un semn de adio spre fotografie, şi Paulu bău.

Muscatul văduvei îi alungă iar din minte mutra portărelului.

— Ce vorbeşte lumea? Ce vorbeşte, Peu?

Don Peu a coborât glasul şi a început să îndruge tot felul de glume deocheate în legătură cu Zana; din când în când îşi ridica ochii maliţioşi şi privea faţa răposatului care, în penumbră, părea venit dintr-o lume îndepărtată ca să asculte cu îngăduinţă aventurile văduvei sale. Chiar şi Paulu se uita la el şi râdea, uitând că peste opt zile Banca Agricolă urma să scoată la licitaţie, fără nicio înduplecare, bătrâna casă şi ultimele acareturi ale familiei Decherchi.

*

A doua zi, în zori, a plecat spre satul lui Ballore. Vremea se răcorise pe neaşteptate, de parcă ar fi fost toamnă. Nu mai simţea veselia din ziua trecută; beţia îi lăsase în gură un gust acru şi-i uscase gâtlejul.Îşi amintea de cele două ceasuri petrecute în odăiţa de lângă prăvălioara văduvei ca de un vis aţâţător; vinul, glumele prietenului, Zana, care găsea din când în când câte un prilej să intre şi să rămână lângă masă, toate astea îl aduseseră într-o stare de nebunie şi inconştienţă ca în fericitele zile ale primei lui tinereţi. În ciuda protestelor lui *don* Peu, voise să plătească o sticlă, scoţând un

marengo[1], şi, fiindcă văduva n-avea destul mărunţiş ca să-i dea restul, îi spusese:

— Bine, o să-mi dai restul peste trei zile, când am să trec din nou pe aici.

Zana voia să-i dea pe datorie, *don* Peu ţinea să-i împrumute mărunţişul: el s-a prefăcut că se înfurie. Prietenul a crezut că făcea pe generosul ca să câştige inima Zanei şi, râzând, s-a uitat la fotografia răposatului.

Pe drum, Paulu îşi amintea de văduva înaltă şi frumoasă, cu faţa ei îmbujorată şi buzele voluptuoase; dar se gândea şi la micuţa Annesa, la iedera puternică şi sufocantă, ale cărei îmbrăţişări numai el le ştia şi de care simţea că n-o să se poată elibera niciodată.

„Zana e frumoasă, dar, chiar dacă ar fi şi cinstită, tot n-ai putea să o iubeşti prea mult timp, îşi spunea. Annesa e o comoară nesecată: fiecare sărut al ei mi se pare primul."

El nu-şi mărturisea că secretul iubirii Annesei consta numai şi numai în pasiunea tragică pe care ea i-o inspira; nu-şi mărturisea, dar simţea, şi se lăsa prins şi învăluit de această pasiune aşa cum o ramură se lăsa înlănţuită de iederă. Mai mult decât iubea, se lăsa iubit şi, fără să fie necredincios cu bună ştiinţă, se uita şi râvnea şi la celelalte femei, se lăsa cu plăcere prins în mrejele lor.

Şi aşa, fără să uite de Annesa, dar gândindu-se la frumoasa văduvă, a ajuns în sat. Nori mari, roşietici acopereau soarele, o lumină blândă aurea colinele acoperite de mirişti, dincolo de care răsărea un munte calcaros ce părea de marmură roşie: vaci mărunte, negre, se adăpau din firicelul de apă al pârâiaşului, iar

[1] Veche monedă de aur.

siluetele păstorilor îmbrăcați în roşu şi negru se desenau strident pe galbenul colinei. Dar, pe măsură ce se apropia de sat, totul lua o înfățişare tristă; drumul plin de pulbere, aerul de nerespirat din pricina mirosului de gunoi. Bisericuța, aşezată la vreo câteva sute de metri de sat, se înalța în mijlocul unui câmp uscat, pe care erau împrăştiate grămezi de pietre, bolovani îngrămădiți unul peste altul, stânci ce formau cercuri, conuri, piramide. Aveai impresia că un popor primitiv trecuse peste câmpul acela, începând nişte construcții pe care apoi le-a părăsit, lăsându-le neterminate: peste tot linişte şi dezolare.

Copitele calului se afundau în pulbere şi gunoi. Cocioabe de piatră, clădite direct pe stâncă, se îngrămădeau în jurul vreunei construcții noi, femei desculțe şi cu capul acoperit, copii zdrențăroşi, băieţaşi aproape goi, un popor ce părea abia ieşit dintr-un subsol murdar şi întunecos însufleţea drumul prăfuit; toți şuşoteau la vederea lui *don* Paulu Decherchi, care împărțea saluturi de la înălțimea calului său.

Când a trecut prin fața unei case vechi, ceva mai arătoasă decât celelalte, s-a înțepenit în şa, a făcut calul să salte şi s-a uitat la ferestrele apărate de zăbrele. În căsuța aceea locuia sora parohului, o bătrână foarte bogată, tocmai cea care trebuia să-i împrumute bani cavalerului ruinat. Dar nimeni nu s-a ivit la ferestre, iar el a trecut mai departe; prietenul său locuia la capătul uliței, într-o căsuță clădită pe stâncă, în fundul unei curți fără gard.

Ballore Spanu nu era acasă, dar familia lui, compusă din mamă şi şapte surori nemăritate, dintre care cea mai tânără trecuse de treizeci de ani, l-a primit pe oaspete cu vii manifestații de simpatie.

— Ballore e la câmp, a spus mama, o bătrână mică şi grasă, cu faţa gălbejită, acoperită aproape în întregime de văl, un văl negru. A luat foc o pădure de lângă ţarcurile noastre şi Ballore al meu s-a dus să dea o mână de ajutor la stins. Dar se întoarce astă-seară. Ce mai fac ai dumneavoastră, *don* Paulu? Ce face *donna* Rachele? A, parcă o văd când venea la noi, la praznice: doar ce se măritase, parcă era o garoafă, atât era de frumoasă.

Cele şapte fete nemăritate roiau în jurul lui Paulu; una-i aducea cafeaua, alta-i întindea ligheanul să se spele. Semănau între ele într-un mod surprinzător; bondoace, grase, cu faţa mare, palidă, cu sprâncene negre, stufoase, împreunate deasupra nasului acvilin.

Lăzi mari, negre şi roşcate, sculptate grosolan, un pat cu baldachin şi o bancă neagră veche mobilau încăperea care primea lumină de la uşă; câteva găini intrau şi ieşeau în voie.

Paulu a băut cafeaua, s-a spălat, a ascultat flecărelile bătrânei, care-i povestea că de şapte ani de zile se tot certau cu un vecin pentru un drept de trecere la un loc de-al lor.

— Şapte ani, fătul meu. Numai avocaţii mi-au mâncat mai mult de două mii trei sute de scuzi. Numai din ambiţie şi tot nu mă las, înţelegi? Să ştiu că ajung cerşetoare, dar trebuie să câştig.

Spre seară a ieşit puţin. Dar trăncănelile bătrânei, lipsa prietenului, privirile celor şapte fete bătrâne cu sprâncene de sălbăticiuni îl întristaseră de moarte. A hoinărit prin sat, întrebându-se dacă se cuvenea să-i facă o vizită parohului, pe care nu-l cunoştea încă. Cerul se acoperea de nori, sătucul, faţă de care Barunei i se părea lui Paulu un orăşel drăguţ, te ducea cu gândul la un culcuş de cerşetor, întunecat sub cerul întunecat.

Oamenii se întorceau de la câmp şi de pe izlazuri, unii pe jos, alții pe cai mărunți, albi sau negri; şi păreau că vin de departe, tăcuți şi obosiți ca nişte cavaleri rătăcitori.

Deodată, disperarea a învăluit cu vălul ei de gheață inima lui Paulu.

„Unde am venit să-mi caut norocul! Într-o groapă de gunoi!" şi-a zis, îndreptându-se printre stânci spre bisericuță. „Să fie oare cu putință să găseşti bani aici, chiar aici?"

O mulțime de lume se îndrepta spre biserică, unde parohul slujea de vecernie. Paulu s-a oprit să privească femeile, unele dintre ele de-o frumusețe rară, în ciuda portului grosolan şi a zorzoanelor, apoi a intrat în biserică şi s-a aşezat lângă o icoană ciudată care o înfățişa pe Sfânta Fecioară aşezată deasupra norilor. Norii erau din lemn negru, rotunzi ca nişte mingi. Fecioara, cu scufie şi şorț, părea un idol preistoric, monstruos şi diform. Paulu îşi aminti de icoanele din odaia de lângă prăvălia Zanei şi-l străfulgera un gând. Dar în aceeaşi clipă îl respinse cu oroare. Nu, nu era în stare să se înjosească până-ntr-atât; putea să se umilească față de cei mai mârşavi cămătari, putea chiar să lase să se pună sechestru pe casă şi să-i vadă pe bătrânii bunici, pe biata *donna* Rachele şi pe nefericita de Rosa alungați din cuibul strămoşesc ca nişte animale din culcuş, dar să se înjosească să ceară bani unei femei deocheate, niciodată.

„Mai degrabă moartea", îşi zise, plecându-şi capul. Ideea sinuciderii nu-l înspăimânta. „Dacă eu îmi curm zilele, unchiul Zua va salva familia. El mă urăşte şi numai ca să-mi facă mie în ciudă nu vrea să ne ajute, dar dacă mor..."

În semiobscuritatea bisericuței îi apăru imaginea Annesei; şi, mai mult decât la durerea bunicilor sau la zbuciumul mamei, se gândi la disperarea ei şi luă hotărârea s-o înştiințeze de funesta-i intenție.

„În felul acesta va fi pregătită, şi *după* nu se va trăda, nu va lăsa să se înțeleagă că ne iubeam, şi atunci va putea să se mărite cu Gantine. Nu, nu vreau s-o nenorocesc, biata Annesa, sufletul meu scump."

Lacrimi sincere porniră să-i curgă de-a lungul obrajilor; ca să-şi ascundă durerea, îngenunche, puse pălăria pe jos, îşi sprijini un cot într-o palmă, iar în cealaltă îşi strânse tâmplele.

Un cor de tristețe indescriptibilă, sălbatică, răsuna în bisericuță; părea un bubuit îndepărtat de tunet, străbătut de dangăte melancolice de clopote, de tânguiri şi hohote de copii. Bărbații, îngenuncheați lângă altar, intonau o cantilenă tânguioasă şi nostalgică, cu voci joase, egale, rugătoare, în timp ce femeile, aşezate pe jos în fundul bisericii, dădeau răspunsurile cu voci tulburi şi țipătoare; mai cu seamă vocea uneia, care părea să fie dirijoarea corului, răsuna metalică, stridentă, ca o talangă.

Umbra devenea mai densă: cele câteva lumânări de la altar abia mai luminau grupul bărbaților, care apărea negru şi alb, într-un clarobscur lugubru. Paulu n-avea să uite niciodată ora aceea tragică din viața lui. Cântecul sălbatic şi trist îi aducea aminte de toată tinerețea lui, şi ea tristă şi sălbatică. Imagini uitate răsăreau parcă din penumbra bisericuței, asaltându-l, înconjurându-l, strigându-i cuvinte ciudate. Revedea chipurile unor servitori care stătuseră ani de zile în casa lui; auzea glasul doicii care, pe când o pieptăna pe micuța Annesa, îngâna o poezioară:

Isperta, isperta, pilu,
Pilu brundu che seda.[1]

Apoi glasul tăcea, doica dispărea: în locul ei şedea acum mătăhălosul preot Virdis, cu batista în mână, iar Rosa trecea încet prin fundul curții. *Donna* Kallina, sărmana răposată, palidă şi străvezie ca o nălucă, stătea la soare, căutând în van să se încălzească.

În bisericuța din ce în ce mai tristă, răsuna mai departe corul tânguitor al credincioşilor: parcă un popor nomad ar fi trecut peste acel câmp stâncos, intonând un cânt nostalgic, un adio adresat patriei pierdute.

Paulu simțea această misterioasă nostalgie care sălăşluieşte în sufletul poporului sard. Setea de plăcere, de desfătări, de aventuri îl împinsese, încă din copilărie, pe un drum care nu era al lui: visase neîntrerupt o patrie îndepărtată, un loc de bucurie unde acum simțea că nu avea să ajungă niciodată.

Cele şapte surori ale lui Ballore au rămas edificate de atitudinea pe care Paulu o avusese în timpul slujbei. Dar Ballore, care se întorsese de la grajduri cu mâinile pline de arsuri, obosit şi abătut, şi-a dat seama că oaspetele era doborât de deznădejde.

„Trebuie să fie într-o situație disperată. El, care nu crede în Dumnezeu, s-a făcut că se roagă, numai ca s-o înduioşeze pe sora parohului", gândi Ballore.

Şi se întrebă dacă nu făcuse rău invitându-l.

„Cum o să restituie el banii? Nu mai are nimic. Frumoasă figură o să fac eu față de paroh şi de sora lui!"

[1] Piaptănă, piaptănă părul, / Părul bălai ca de mătase (dial. sard).

Rămaşi singuri, în dormitorul unde fusese aranjată şi masa pentru oaspeţi, lângă patul cu baldachin, cei doi prieteni se priviră în faţă.

— Vrei să ieşim? îl întrebă Ballore.

Dar Paulu, văzând cât e de obosit şi de prost dispus, răspunse:

— Unde vrei să mergem? La persoana la care mi-ai promis să mă prezinţi? Cred că e prea târziu. Asta nu e oră să ceri împrumuturi!

— Dacă trebuie, de ce nu? zise Ballore, apoi oftă: Ah, cât sunt de obosit! Puţin a lipsit ca focul să mă împresoare şi să mă ardă ca pe-o surcică. Dar l-am dovedit: gonea ca un tartor, şi noi după el, cu ramuri şi bâte, îl hăituiam, îl băteam şi-l striveam ca pe-un animal. Bine că n-a ajuns la pădure, dar zău, ne-a muşcat zdravăn. Uite.

Îşi arătă braţele roşii, mâinile băşicate; chiar şi barba şi sprâncenele lui stufoase şi împreunate erau pârlite. Ballore simţea câtă distanţă era între el, un muncitor necioplit şi puternic, energic şi avar, gata de orice, chiar să se lupte cu focul, şi Paulu, cu faţa delicată şi palidă, cu ochii melancolici de femeie, încercănaţi încă de nelinişte. Îşi privea oaspetele şi se simţea cuprins de milă, dar ce putea să facă? Nu, nu putea să-l ajute: avea atâţia duşmani, atâtea procese, şi trebuia să plătească avocaţii. Pentru prieteni ajungeau cuvintele frumoase împărţite cu dărnicie. Cuvinte frumoase da, câte poftea, aşa încât Paulu se înmuie şi se arătă pe-atât de umil şi de descurajat faţă de Ballore pe cât se arătase de arogant cu *don* Peu.

— Ţi-am mai spus, Balló. Sunt ruinat. Dacă tu nu mă ajuţi, nu ştiu ce se va alege de mine. E mai bine să sfârşesc odată: dacă mor, poate că situaţia familiei mele

se va schimba. Vezi, eu sunt piaza rea a casei. După ce m-am născut eu, a început prăbuşirea. Am mers din rău în mai rău, din rău în mai rău...

— O, nu vorbi aşa, zise Ballore. Eşti tânăr, eşti sănătos. Oricum, poţi face o căsătorie avantajoasă. Ba chiar mă mir că tu nu te gândeşti la asta. *Donna* Kallina, Dumnezeu s-o ierte, era o sfântă, dar cred că sufletul ei bun s-ar bucura dacă...

— Taci, îl rugă Paulu. Ea nu te aude. Eu n-am să mă mai însor.

— Şi totuşi, ar fi, poate, singura soluţie.

Paulu crezu că Ballore insistă pentru că avea de gând să-i propună pe una din surorile lui şi-l trecu un fior rece. Femeile îi plăceau, chiar şi urâte, dacă aveau ceva atrăgător, dar cele şapte fete bătrâne cu sprâncene ameninţătoare îi făceau impresia unor monştri, jumătate femei, jumătate păsări, şi-i trezeau un profund dezgust.

— Ballore, zise el, gândindu-se la Annesa, amândoi suntem bărbaţi şi tu ai să mă înţelegi. Trebuie să-ţi spun un lucru. Am o legătură secretă cu o femeie. Nu sunt un om josnic; sunt nenorocit, dar nu necinstit. Poate că niciodată n-am să mă însor cu femeia asta, dar n-am s-o părăsesc niciodată.

— De ce n-o poţi lua? E săracă?

— E măritată, spuse Paulu, ca să înlăture orice bănuială în legătură cu Annesa. Am iubit-o mereu, chiar de copil, dar soarta ne-a despărţit. Eu m-am însurat, apoi, când am rămas văduv, am revăzut-o. Dar atunci ţineam doliu şi eram constrâns să duc o viaţă tristă, castă. Numi ardea de distracţii, nu mă apropiam de nicio femeie. Într-o zi m-am nimerit singur cu prietena mea, pe câmp. Eu o respectasem totdeauna şi nădăjduiam să nu mă las biruit de pasiune. Dar dorinţa a fost mai tare decât

mine, m-a aprins, m-a orbit. Şi mai rău decât asta a fost că femeia nu aştepta decât un semn ca să mi se dăruiască cu totul. Şi ea mă iubise neîncetat: m-a înlănțuit, m-a cuprins aşa cum iedera cuprinde un copac. Nu pot s-o las.

— Ah, Paulu, Paulu! zise Ballore oftând. Iată nenorocirea ta: ai fost totdeauna un om slab.

— Şi tu crezi că eu nu ştiu asta? Ştiu, din păcate, continuă Paulu răscolit, amintindu-şi de lacrimile copilăreşti vărsate în biserică. Sunt ca un copil, şi înțeleg că slăbiciunea şi neputința mea au fost cauza nenorocirilor noastre; şi mai mult decât nenorocirile astea mă ucide tocmai faptul că mă văd aşa, mereu neputincios, mereu copil. Am greşit drumul, Ballore, şi nimeni nu va mai putea să mi-l arate pe cel bun. Dacă aş fi continuat să învăț, aş fi ajuns şi eu ceva, dar tata, mama, bunicii, toți, toți au făcut o gravă greşeală atunci când m-au trimis la seminar. Nu eram eu pasăre de colivie! Au închis poarta şi am încercat să ies pe fereastră. Atunci m-au dat afară şi din ziua aceea am rătăcit drumul. Nimeni nu mi-a spus atunci că trebuie să muncesc, şi am pornit să vântur lumea asemenea cerşetorilor care umblă din praznic în praznic. Căutam în petreceri ceva ce nu găseam niciodată. Totuşi, nu sunt rău, vezi şi tu: n-am făcut niciodată bine, dar nici rău. Şi de multe ori chiar am dorit să pot face cel puțin rău, aşa cum mulți pot să facă, prin violență şi prin şiretenie. Nimic: nici măcar de asta nu sunt în stare. Îți repet, am rămas un copil: inteligența mea, învățătura mea, în sfârşit, totul, totul s-a oprit în momentul cel mai bun al dezvoltării mele. Sunt ca acele fructe care se usucă mai înainte de a se coace...

Celălalt asculta, dar nu reuşea să înțeleagă toată subtilitatea şi dezolarea cuvintelor lui Paulu. Înțelegea

un singur lucru – că prietenul nobil n-o să se mai poată ridica niciodată din ruina lui morală şi materială – şi se căia că-l invitase.

Mai vorbiră un timp, apoi se duseră la culcare.

În zori, Paulu se trezi şi îşi dădu seama că Ballore plecase, dar când se sculă el prietenul revenise, iar acum bea un păhărel de rachiu.

— Ce somn am tras! zise Ballore. Abia acum mă trezesc. Bea.

Plecară, se duseră la biserică. Praznicul era foarte sărăcăcios.

Sătenii, mai toţi ţărani care-l sărbătoreau pe Sfântul Isidor al agricultorilor, făcuseră o recoltă slabă. Ballore începu chiar să se vaite:

— În iarna asta o să murim de foame; e o sărăcie lucie. Doamna Foame o să aibă sărbătoare. Ei, cum s-au schimbat vremurile, Paulu! Acum toţi, care mai mult, care mai puţin, ne zbatem să trăim; dar când eram eu copil, mi-aduc aminte, toţi trăiau în huzur. Ce oameni bogaţi erau pe-atunci! Uite, de pildă, parohul şi soră-sa aveau bani cu sacii, chiar cu sacii.

— De aceea, îşi aminti Paulu, au fost jefuiţi.

— A fost o spargere de pomină: patruzeci de indivizi înarmaţi şi mascaţi... şi se zice, să nu-ţi fie cu supărare Paulé, că mulţi dintre ei erau din satul tău. Au atacat casa parohului, i-au despuiat pe bietul preot şi pe soră-sa, i-au legat pe amândoi, i-au trântit pe un pat şi-au făcut prăpăd... Cică ar fi luat zece mii de scuzi.

*

Când Ballore şi oaspetele s-au dus la paroh, soră-sa, o bătrânică măruntă, cu bonetă de brocart, s-a pornit să depene chiar povestea cu jaful – de patruzeci de ani

încoace nu făcea altceva decât să povestească întâmplarea aceea. Gura ei căscată larg, ochii ei mici, negri, ficşi şi sticloşi păreau încă plini de groaza acelei ore cumplite.

— Era unul printre tartorii ăia, înalt şi negru, cu o haină de piele, lungă de-i ajungea aproape până la călcâie; părea un berbec uriaş ridicat pe picioarele de dinapoi. Dragii mei, nu e noapte să nu-l visez, totdeauna cu groază, pe ucigă-l toaca ăla negru şi păros... Ah, ne-a adus în sapă de lemn; nu ne-a lăsat nici măcar cenuşa din vatră.

Gata, concluzia era că nici parohul, dar nici chiar bătrâna n-aveau bani de dat. Paulu a ieşit din casa aceea cuprins de disperare.

„Se vede că azi-dimineaţă Ballore a sfătuit-o pe bătrână să nu-mi dea împrumutul", şi-a zis.

Durerea şi umilinţa i-au trezit mândria şi, ca şi cu *don* Peu, a simulat faţă de Ballore o nepăsare şi o veselie exagerate. A rămas ziua aceea în sat, a cheltuit ce-i mai rămăsese din suta de lire cu daruri pentru gazdele sale, a băut, a râs.

A plecat a doua zi, în zori; nu ştia încotro să-şi îndrepte paşii, nu voia în ruptul capului să se întoarcă acasă fără bani.

„Mai degrabă mă lungesc sub un copac şi mă las să mor de foame."

Şi mergi, şi mergi. Cerul era trist, înnourat; pământul însetat, copacii prăfuiţi, stâncile arse aşteptau în linişte, răbdătoare, ploaia făgăduită. Nu se mişca o frunză; în peisajul mohorât şi gălbejit nu se auzea nicio voce omenească, niciun strigăt de vieţuitoare. Unde să se ducă, dacă pentru Paulu toată lumea era la fel cu locul acela pustiu? Se sfârşise, într-adevăr, se sfârşise.

Şi mergi, şi mergi; calul supus şi gânditor mergea la trap, şi când vedea câte-o spărtură în ţarcurile scunde care împrejmuiau păşunile nu şovăia să treacă, în căutarea vreunei scurtături. Deodată, pe când străbătea o asemenea scurtătură, pe-aproape de satul lui *don* Peu, Paulu se auzi strigat de o voce care-i părea cunoscută. Calul se opri. Un om înalt şi voinic, cu barbă lungă, roşcată şi un băieţaş zdrenţăros şi sălbatic ce părea un ţigan se apropiară în fugă.

— *Don* Paulu, *don* Paulu? strigă omul abia trăgându-şi sufletul de oboseală.

Paulu îl recunoscu pe Santus, ciobanul de care lumea zicea că şi-ar fi omorât copilul: băieţaşul era fiu-său.

— Cum, l-ai găsit, în sfârşit, pe pungaşul ăsta?

Santus îl înşfăcă pe băiat de umeri şi-l scutură zdravăn.

— Am ocolit de două ori Sardinia pe jos, dar trag nădejde să pot muri cu obraz curat. Uite-l aici, sămânţa dracului. Acu' îl dau pe mâna jandarmului şi o să le spun la toţi: să mai ziceţi că un tată poate să-şi omoare copilul, omorî-v-ar pe voi trăsnetul să vă omoare! Şi-acu' mă spăl pe mâini, *don* Paulu.

Omul blestema, dar, cu toată oboseala, zbuciumul, chinurile ce i se citeau pe faţă, dezvăluia o bucurie sălbatică; copilul, în schimb, era întunecat şi privea aiurea, iar ochii lui mari şi albaştri păreau ochii unui prizonier visând evadarea.

— Vă duceţi de-a dreptul în sat? întrebă Paulu, fără să se intereseze prea mult de întâmplările lui Santus şi ale băiatului.

— De-a dreptul. Aveţi nevoie de ceva?

— Atunci, spuse el rar, gândindu-se la fiecare cuvânt mai înainte de a-l pronunţa, o să-ţi dau un bilet pe care

să-l predai Annesei, dar ei şi numai ei, ai înțeles? Afară de asta, să-i spui să nu mă aştepte astă-seară.

— Bine, *don* Paulu.

Paulu îşi scoase atunci carnețelul şi scrise câteva cuvinte cu creionul:

*Mă întorc de la O***, o să înnoptez aici, în casa lui* don *Peu Corbu. Drum inutil. Nicio şansă, nicio speranță. Nu ştiu când mă voi întoarce. Aminteşte-ți ce ți-am spus înainte de plecare. Nu-ți fie teamă, nu te înspăimânta.*

Santus nu ştia să citească. Paulu i-a dat biletul aproape neîmpăturit; celălalt l-a luat, l-a pus în punga de la cingătoare, a promis că o să-l dea Annesei personal şi a plecat mai departe la drum, împingându-şi de la spate băiatul posomorât şi oprindu-se cu toți drumeții pe care-i întâlnea ca să le povestească şi lor pățania lui. Şi habar n-avea că în punga de la cingătoare poartă sămânța unei drame cu mult mai cumplite decât a sa.

*

Paulu, în ciuda dojenilor lui *don* Peu, a descins şi de data asta tot la văduva şefului de post. Niciun plan nu-l călăuzea, dar după ce scrisese şi dăduse biletul pentru Annesa se simțise şi mai trist, şi mai neliniştit; hotărârea de a nu se întoarce acasă fără bani îl stăpânea ca o obsesie.

„Mai am încă cinci zile, se gândea. De-ar trebui să colind ca nenorocitul ăla de Santus, şi tot n-am să mă întorc acasă cu mâinile goale. De-acum e o chestiune de onoare pentru mine."

Dar unde să se ducă? Se gândi la cămătarii din Nuoro şi, printre alții, îşi aduse aminte de o femeie, care

cu câțiva ani în urmă îi împrumutase o mie de lire cu trei sute la sută.

„Ce deosebire e între o asemenea cămătăreasă şi o văduvă care nu se bucură de cea mai strălucită reputație?“ se întrebă.

Dar când a descălecat în fața prăvălioarei Zanei şi a văzut-o pe femeie alergând la poartă, zâmbindu-i cu familiaritate, ca şi cum l-ar fi aşteptat convinsă că o să se întoarcă, a simțit cum îl cuprindea sila. Nu, nu, niciodată nu i-ar fi cerut ei bani.

— Ah, spuse Zana, prinzând de căpăstru calul lui Paulu, pe cât bag de seamă, dumneavoastră n-ați uitat restul.

Împinse portița de lângă poarta principală şi băgă calul în curte. Paulu nu zise nimic; o urmă, îşi scoase pintenul, dar nu părea să aibă chef de glume.

În schimb, Zana era veselă; nu mai era văduva țeapănă şi serioasă care vindea feştile în prăvălioară sau îşi servea demnă muşteriii în odăița din spatele dughenei: era o femeie frumoasă şi tânără, care de trei zile se gândea la ochii dulci şi la privirea languroasă a nobilului prieten al lui *don* Peu.

— Sunt singură acasă, spuse, după ce a legat calul. Servitoarea a plecat să spele. N-am putut să pregătesc nimic. Va trebui, aşadar, să aveți răbdare.

Era aproape de amiază, liniştea tristă a zilelor înnorate domnea peste sat, peste curte, peste casa văduvei.

Paulu intră şi se aşeză în fața mesei puse, pe care mai şedea încă acea *carta di musica;* de pe peretele de culoarea sângelui închegat, jandarmul privea, mai blând ca de obicei, în penumbra tăcută a acelei zile mohorâte şi calde.

Paulu mâncă puțin şi bău mult şi, cu cât bea, cu atât i se părea că mintea lui, înnourată ca şi cerul, se limpezeşte şi că multe probleme îşi găsesc rezolvarea.

„Ce deosebire e între o cămătăreasă şi o văduvă ca Zana? Nici una. Ce mi-e una, ce mi-e alta."

Zana intra şi ieşea. Îi servi o cutie de sardele, apoi două ouă, apoi o farfurie de legume prăjite.

— Poftim, şi tu ziceai că n-ai nimic? Numai că, după aceea, să nu-mi prezinți o notă prea încărcată, spuse el.

Zana îl privi zâmbind.

— Era modestul meu prânz. Nu vă bateți joc de mine.

— Cum? spuse el ridicându-se. Prânzul tău? Şi tu? Ce ai să faci?

— Nu vă gândiți la mine, *don* Paulu.

Dar el era pe jumătate beat şi rămase un moment în picioare, cu o comică părere de rău pentru că mâncase prânzul Zanei. Apoi râse şi spuse:

— Şi când te gândeşti că astăzi la mine acasă e-ntinsă masă pentru şase săraci şi că mama cu mâinile ei trebuie să-i servească; la masă e pusă vesela noastră cea mai frumoasă şi tacâmurile de argint. Şi eu stau aici să mănânc prânzul unei văduve.

— Mama dumneavoastră trebuie să-i servească? E un legământ?

— Nu, e o dispoziție testamentară, sau, mai bine zis, un soi de blestem care apasă asupra unei părți din averea noastră.

Imediat se gândi că poate acel *prânz al săracilor* era ultimul pe care biata lui mamă îl mai servea, şi deveni întunecat, aproape livid; ideea de a cere bani cu împrumut de la văduvă începu din nou să-i stăruie în minte.

5

n fiecare an, *donna* Rachele chema câteva femei din apropiere ca să o ajute pe Annesa la pregătirea prânzului pentru săraci.

De data asta, însă, Annesa a spus că n-avea nevoie de niciun ajutor din partea nimănui. Şi aşa cheltuiala cu prânzul era destul de mare; o sumă bunicică despre care ea spunea că sunt bani „aruncaţi la câini şi la corbi".

Chiar şi Paulu protesta de fiecare dată şi în ziua *prânzului săracilor* nu dădea niciodată pe acasă ca să nu-şi facă sânge rău, văzând-o pe maică-sa cum se oboseşte şi se înjoseşte ca să servească şase zdrenţăroşi nenorociţi.

Dar *donna* Rachele, cu răbdarea ei de sfântă, îi lăsa pe „copii" să bombăne şi aştepta aproape cu înfrigurare ziua aceea, pentru ea binecuvântată. Se gândea: „Domnul nostru Iisus Hristos spăla picioarele săracilor. Şi eu aş vrea să fac la fel cu săracii care se aşază la masa mea."

De ani şi ani, poate chiar de secole, o doamnă Decherchi îndeplinea sacra îndatorire de a servi cu mâinile ei „şase sărmani umili, a căror mizerie să fie, pe cât posibil, ascunsă".

Şi *donna* Rachele se opusese mereu vânzării acelei părți din avere, tocmai pentru că-i era dragă această pioasă ceremonie.

În felul acesta reuşiseră să mai păstreze un ultim acaret, dar acum trebuia să se supună violențelor inexorabile ale împrejurărilor. Răbdare. De altfel, Paulu nu se întorsese încă, şi ultima speranță a *donnei* Rachele şi a bătrânilor era în el.

— Lasă, la anul poate că n-o să mai fiu. S-avem grijă să ne facem datoria cum se cuvine anul acesta, îi spunea pioasa femeie Annesei, care era îngrijorată şi nervoasă.

Aproape în toți anii, cei şase „sărmani umili" care se adunau pe ascuns la masă erau aceiaşi. Or, deşi totul se făcea în taină, o bună parte a locuitorilor din Barunei ştiau că, în cutare zi şi la cutare oră, cei şase cutare mâncau cu furculițe de argint şi erau serviți de o doamnă. În fiecare an, în seara zilei când se dădea ospățul, vătăşelul satului, care era cam într-o ureche, se distra trecând prin fața caselor săracilor strigându-i pe nume şi aruncându-le câte o glumă umilitoare:

— Chircu Pira, ieşi până afară! Spune-mi, în seara asta mănânci tot cu tacâm de argint?

— Hei, Matteu Bette! Tu ce zici, e mai bine să mănânci ciorba cu lingură de argint sau cu lingură de lemn?

— Îți mai lingi ş-acu' deştele, Miale Caschitta?

În ajunul ospățului, mătuşa Anna, bătrâna verişoară a *donnei* Rachele, s-a oferit s-o ajute pe Annesa.

— Cine ştie, poate-mi aleg un mire dintre bogătaşii pe care i-ați invitat, a zis ea, glumind.

— Bine, vino, i-a răspuns văduva. Dar să ştii că la masă trebuie să servesc eu singură. Nu vreau să mă ajuți şi tu.

— Şi-atunci ce-am făcut? Nu pot să văd oaspeții.

A doua zi de dimineață mătuşa Anna a venit din nou, şi imediat a început să glumească. A spus că unul dintre invitați, un anume Matteu Corbu, zis *Burdihan,* o ceruse odată în căsătorie.

— Nu l-am luat pentru că era un mâncău: dovadă că şi-a mâncat tot ce a avut, până la urmă şi-ar fi mâncat şi nevasta.

Dar Annesa n-o lua în seamă pe mătuşa Anna. Gătea şi se gândea cu spaimă la Paulu care lipsea de trei zile. Unde era? De ce nu se întorcea? Vorbele lui îi reveneau mereu în minte ca o neagră amenințare.

„Acesta e ultimul drum: sau găsesc, sau nu mă mai întorc!"

La răstimpuri, când pe ulicioară răsuna pasul vreunui cal, inima i se zbătea puternic. Dar nu era pasul calului murg: se risipea speranța, neliniştea creştea. Ca de obicei, era cuviincios îmbrăcată, era curată, pieptănată cu grijă, dar *donna* Rachele, care intra şi ieşea, din cameră în bucătărie şi de aici în curte, unde fusese aprins focul ca să coacă aluatul şi să frigă carnea, a observat la ea ceva neobişnuit şi straniu.

— Când eşti palidă, când ai fața aprinsă, i-a spus, atingându-i uşor fruntea cu degetele. Ce ai? Eşti bolnavă? Eşti obosită?

— N-am nimic! Din cauza dogoarei, a spus Annesa iritată.

Mătuşa Anna o privi şi ea şi-i pieri cheful de glumă. Din ochii blânzi şi trişti ai Annesei dispăruse liniştea obişnuită: uneori străluceau de-o lumină sălbatică, ficşi şi inconştienți ca de lunatic.

— Astăzi fata nu-i în toane bune; s-o lăsăm în pace. E furioasă fiindcă nu voia ca anul acesta să mai dăm prânzul, îi mărturisi *donna* Rachele verişoarei.

Mătuşa Anna, într-adevăr, îi dădea dreptate Annesei. Din moment ce peste câteva zile acaretul urma să fie scos la licitaţie, era o prostie să se mai ţină de legământ. Dar n-a zis nimic şi a continuat să învârtească frigarea pe jăraticul care fumega.

În odaia bătrânului astmatic masa fusese pusă: pe faţa de masă gălbuie, ultimele şase tacâmuri de argint stăteau alături de farfuriile albe cu floricele roşii.

Doi invitaţi, doi bătrâni fraţi, Chircu şi Predu Pira, se şi aşezaseră lângă patul astmaticului. Erau doi bătrâni nenorociţi, de familie bună, care mereu încercaseră ba vreun negoţ, ba vreo altă afacere, dar mereu dăduseră greş. Erau îmbrăcaţi îngrijit, orăşeneşte, dar feţele lor palide, supte, mâinile uscate, ochii plini de tristeţe trădau o viaţă plină de durere şi de lipsuri: *sărmani umili,* într-adevăr, a căror mizerie era bine cunoscută; *donna* Rachele îi invitase ca să-i facă plăcere unchiului Zua, care fusese prieten intim cu cel mai tânăr dintre ei, adică Chircu. În timp ce erau aşteptaţi ceilalţi invitaţi, unchiul Zua profita de momentele în care *donna* Rachele ieşea în curte ca să-şi vorbească de rău rudele. Vocea lui joasă şi gâfâitoare se răspândea ca un geamăt în odaia tristă. Prin fereastra întredeschisă pătrundea un firicel de lumină cenuşie, miros de frunze jilave; totul era trist acolo înăuntru: bătrânul cadaveric, faţa de masă gălbuie, cei doi fraţi scofâlciţi de foame.

Unchiul Zua vorbea rău de toţi, până şi de Rosa.

— Cosimu Damia nu s-a dus azi la câmp: vrea să muncească, bătrânul pierde-vară! Acum! Acum! Acum, când e cu un picior în groapă. Vrea să muncească acum, după ce toată viaţa a trăit pe spinarea altora. Şi *don* Simone a plecat la plimbare: bătrânul nobil are nevoie de mişcare, ca să-şi facă poftă de mâncare. Plimbă-te,

plimbă-te, sigur că da, dragul meu; la anul o să mănânci tu la prânzul săracilor, chemat de noul proprietar al averii tale.

Cei doi bătrâni zâmbeau trist, dar cel mai bătrân, căruia astmaticul îi era cam nesuferit, zise ca să-i facă în ciudă:

— Paulu o să aducă astăzi banii. Lumea spune că s-a dus la Nuoro, unde...

— Taci, îl întrerupse unchiul Zua, încercând să se ridice pe pernă şi încrâncenându-se la amintirea lui Paulu. O să aducă pe dracu' vagabondul ăla, vânturălume ăla. Cine-i mai dă lui credit? Toți râd de el. Ah, toți, da, toți... ăh...

Mânia îl sugruma. Bătrânul Pira se ridică şi-i potrivi perna la spate.

— Nu te mânia în halul acesta, Zua. Îți face rău.

— Ba da, mă mânii, ba da, pentru că, vezi, toți cred că el a plecat pentru treburile lui... pentru... Numai că, în schimb... ăh, ăh...

— În schimb, a plecat să se distreze, ştim, a spus Chircu Pira, căutând să-şi calmeze prietenul. Ştim şi noi asta.

— Da, bătrânii mei prieteni. S-a dus la praznicul Sfântului Isidor. Şi a plecat cu bani de împrumut. Ah, nu se gândeşte că peste cinci zile o să fie prima licitație a casei şi a acaretului. Nu se gândeşte la asta, cum de fapt niciunul, aici, nu se gândeşte la asta. Ah, toți sunt veseli, ce le pasă lor! Nu-l vedeți pe *don* Simone? El se duce la plimbare, ca să-şi facă poftă de mâncare. Pesemne trag nădejde c-o să mor în astea cinci zile, dar pielea mea e tare şi sub piele am nouă vieți, ca pisica. N-o să mor, bătrânii mei prieteni, şi, dacă o să mor, există cineva care-o să vină... o să vină să vadă... ăh!

— Ce să vină să vadă? Zua, nu te mânia, repetă bătrânul prieten, îți face rău.

Iar celălalt frate insistă:

— Cine o să vină să vadă?

Dar astmaticul regreta că-i scăpaseră vorbele acelea şi nu vru să mai spună nimic.

— Câte muşte, se văicări, fluturând încet mâna de care avea legate mătăniile. Ce zi nesuferită! Când e căldura asta înăbuşitoare, mă simt foarte rău: ieri-noapte am crezut într-adevăr că mă sufoc. Şi măgărița aia de Annesa, pâinea lui Dumnezeu şi aia, lua-o-ar s-o ia! se uita la mine ca şi cum ar fi vrut... Ah, uite că vin...

Cineva intră în casă; în antreu se auzi râsul melancolic al Rosei. Şi iată capul enorm, ochii vioi şi rochița roşie cu albastru a fetiței; în spatele ei, haina neagră, bastonul, pălăria lui *don* Simone.

Bătrânul nobil părea mai vesel ca de obicei, glumea cu fetița, trăgând-o de colțul basmalei care-i înfăşura capul şi zicându-i copilăreşte:

— Hai, mânzule, saltă!

Unchiul Zua îl privi cu dispreț.

Veniră apoi şi ceilalți invitați, dintre care doar unul era foarte tânăr, orb din copilărie. Don Simone se aşează la masă cu săracii, lucru pe care nu-l făcuse niciodată, şi ceru ca Rosa să stea lângă el.

— *Donna* Rachele, strigă glumind, suntem gata! Dar anul acesta ați greşit numărul: în loc de şase săraci ați invitat şapte, ba chiar şapte şi jumătate.

Țeapănă şi mai palidă în costumul ei negru, *donna* Rachele intră, aducând o tavă plină vârf cu macaroane. Zâmbea, dar când îl văzu pe bătrânul socru aşezat printre săracii comeseni tresări; lacrimi amare îi umeziră ochii. Dar el o privea surâzând, cu ochii plini de bucurie,

şi ea se gândi: „Parcă ar vrea să-mi spună ceva. Vreo veste bună, poate? Să-i fi scris Paulu?"

În timpul mesei, *don* Simone glumea, dar prezența lui îi cam intimida pe invitați. Începu să glumească pe seama lor cu bunătate:

Matteu, brente 'e leone.
Chi pares una balena,
A denotte duas chenas,
E una colassione.[1]

Astfel îi zise lui Matteu Corbu, bătrânul mâncău care se lăuda că odată devorase un miel întreg.

Catrenul îi înveseli pe invitați; crezând că-i fac plăcere stăpânului casei, unii începură să-l înțepe pe bătrânel cu glumele lor.

— Care era cântecul tău preferat în tinerețe, Matteu? întrebă moş Chircu. Ia aminteşte-ți-l.

Dar bătrânelul, care părea un mic Sfânt Petru, pleşuv şi cu şuvițe lungi pe ceafă, mânca liniştit şi tăcea. Lângă el, Niculinu orbul pipăia fața de masă şi zâmbea.

— Nu-ți aduci aminte? Ce zici, Matteu? Eşti surd? Cu toate astea, eu mi-amintesc cântecul tău:

Si sar muntagnas fiu de maccarrones,
E i sar baddes de casu frattadu...[2]

Rosa asculta cu interes; deodată izbucni în râs şi vru să-i spună ceva la ureche lui *don* Simone.

— Ce vrei? Nu te aud, Rosa.

[1] Matteu, burtă de lup, / ce pari ca o balenă, / Noaptea mănânci de două ori de cină / Şi o dată de prânz (dial. sard).

[2] De-ar fi de macaroane munții / Şi văile de parmezan... (dial. sard).

— Hai să mergem, îți spun în bucătărie.

Coborî cu greutate de pe scaun şi-l trase de haină pe bunic; el se ridică şi o urmă în bucătărie.

— Spune-i, bunicule, să mai zică o dată cântecul cu macaroanele.

— Diavolițo, pentru asta m-ai adus aici? Tii, ce drăcuşor!

Ea o rupse la fugă, el o urmări până în curte.

Mătuşa Anna era în bucătărie, Annesa îl servea pe bătrânul astmatic; *donna* Rachele ieşi în curte şi se plecă să ia frigarea de pe vatră. *Don* Simone îi spuse atunci în fugă:

— Părintele Virdis mi-a mărturisit ceva, dar în mare taină. Spune că l-a convins pe Zua să cumpere casa şi acareturile, în felul acesta totul se va aranja. Dar, pentru Dumnezeu, să nu vorbeşti nimănui despre asta, nici măcar Annesei.

— Să mergem, Rosa, îi zise apoi fetiței. O să-i spunem să repete cântecul.

Când văduva intră, aducând friptura, toți băgară de seamă că avea altă înfățişare: o bucurie aproape febrilă îi însufleţea privirea, cuvinte drăgăstoase şi dulci porneau de pe buzele-i uşor colorate. Annesa observă şi ea starea aceea de surescitare, dar o atribui plăcerii aproape mistice pe care buna femeie o încerca atunci când îi servea pe săraci; iar tristeţea şi supărarea ei crescură. Câteodată gândea chiar de rău despre binefăcătorii ei; da, fără îndoială, îşi ieşea din sărite văzându-i atât de veseli şi de inconştienți în ajunul ruinei lor totale. Şi Paulu, care nu mai venea! Unde era Paulu? Gândul Annesei îl căuta, îl urmărea prin pustietatea nemărginită a păşunilor, străbătând drumeagurile acelea triste, sub un cer închis şi amenințător care părea că apasă şi

asupra ei, strivindu-i capul îndurerat, ca o lespede de piatră.

Cei de la masă vorbeau despre Niculinu orbul.

— Zice că de la o vreme încoace i se pare, în anumite zile, că vede ca o licărire îndepărtată. Până la vârsta de trei ani n-a fost orb: asta i s-a întâmplat după o boală grea. De curând, a fost de Paşti, la Nuoro, şi crede că încet-încet o să-şi recapete vederea. Nu-i aşa, Niculinu?

Drept răspuns, orbul îşi făcu semnul crucii.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, exclamă *donna* Rachele, închinându-se şi ea. Dumnezeu e atotputernic şi poate totul, lăudat fie în veci numele Lui sfânt.

Şi puse mâna pe umărul lui Niculinu de parcă-ar fi vrut să-i dea de înțeles că şi dânsa fusese ca şi oarbă până în clipa aceea, dar că acum începe să întrezărească o îndepărtată licărire de speranță. Ah, da; începea din nou să creadă în bunătatea oamenilor şi încrederea aceasta era motivul bucuriei sale; ar fi vrut să se apropie de patul bătrânului astmatic şi să-i spună: „Zua Decherchi, îți mulțumesc, nu pentru că ne salvezi casa şi ultimul petic de pământ, ci fiindcă te arăți bun în timp ce noi toți te credeam rău."

Dar *don* Simone o privea şi ea înțelegea că trebuie să păstreze taina. Şi o păstră, dar în timpul după-amiezii îl copleşi cu mii de atenții pe bătrânul astmatic; dându-şi însă seama despre ce e vorba, el se înfurie şi mai tare; şi mânia lui o stârnea pe aceea a Annesei.

Ziua devenea şi mai mohorâtă şi mai tristă; se auzeau tunete îndepărtate, dincolo de muntele vinețiu, aproape negru. Ceva chinuitor şi tragic stăruia în aer.

Sfârşind prânzul, săracii plecară; totul intră din nou în ordinea şi liniştea melancolică de mai înainte. Doar din când în când unchiul Zua gemea, iar dacă Annesa trecea prin cameră, geamătul lui se transforma într-un fel de mârâit.

Ea trebăluia şi tăcea; puse la locul lor faţa de masă şi tacâmurile, mătură bucătăria şi curtea; se duse apoi la izvor, cu o cofă pe cap, şi se opri lângă o bornă a şoselei, privind de-a lungul văii, până departe. Sub cerul cenuşiu brăzdat de nori de un negru-pământiu, valea se adâncea ca o prăpastie, stâncile păreau gata să se prăvălească unele peste altele; pădurea care acoperea muntele era una cu norii care se lăsau tot mai jos.

Şi Paulu nu venea. Annesa avea o cumplită durere de cap; i se părea că în loc de cofă ar fi purtat o stâncă pe care, în ameţeala ei, parcă o vedea clătinându-se şi prăbuşindu-se; şi tunetul îi răsuna în cap, cu un bubuit continuu. Era gata să pornească din nou, când îl văzu pe Santus ciobanul, cu încă trei oameni şi un băiat, apropiindu-se pe drum. Avea oare vedenii, sau copilul care se apropia, precedat de doi bătrâni şi urmat de taică-său şi de un alt ţăran, era într-adevăr copilul dispărut al lui Santus? Curiozitatea o făcu să-şi uite puţin chinul; îşi luă cofa de pe cap, o puse pe bornă şi aşteptă. Grupul se apropia; glasul lui Santus, puternic şi vesel, ajunse la ea tot mai clar în liniştea drumului pustiu.

— Să mă ia dracu' dacă nu-l duc imediat la post. Apoi, dac-o vrea să fugă – să fugă, să se ducă odată dracului.

Băiatul tăcea. Annesa se uita la ei; şi n-a fost deloc mirată când l-a auzit pe Santus strigând-o:

— Annesa, hei, Annesa! Uite aici păsărică scăpată din colivie. O vezi? Uite-te bine: o recunoşti şi tu, ea e?

— Şi unde-ai fost tot timpul ăsta? îl întrebă ea când ţăranii veniră mai aproape.

Băiatul o ţinti cu ochii lui albaştri, răi, dar nu-i răspunse.

— L-am întâlnit pe *don* Paulu, o înştiinţă ciobanul, noaptea asta n-o să se întoarcă în sat, să nu-l aşteptaţi.

Annesa, care-şi puse din nou cofa pe cap, se cutremură toată şi, ca să-şi ascundă tulburarea, îi lăsă pe ţărani să treacă înainte. Dar i se păru că Santus se întoarce şi apoi se opreşte şi o aşteaptă.

„De bună seamă că are să-mi spună ceva", se gândi ajungându-l din urmă.

Ceilalţi mergeau la câţiva paşi înaintea lor.

— Unde l-ai văzut pe *don* Paulu? îl întrebă ea în şoaptă.

— Prin pădurile de lângă Magudas, mergea spre satul ăla. Mi-a dat chiar şi un bilet pentru tine, poate ca să-l dai lui *don* Simone... adăugă ciobanul, care era un om bun, dar mucalit. Şi-i întinse biletul pe care-l scosese de la chimir.

Annesa strânse în pumn peticul de hârtie; un tăciune aprins n-ar fi ars-o mai tare. Ciobanul vorbea, ea nu-l auzea. Auzea doar bubuitul tunetelor în depărtare şi i se părea că în pumn nu strângea un peticuţ de hârtie, ci o inimă care pulsează, un suflet care se tânguie şi suferă. Ce să-nsemne asta? Paulu nu-i scrisese niciodată. De ce-i scria acum? O veste bună sau o veste rea? Ea nu se îndoi decât o clipă: era, desigur, o veste tristă. Şi-i era frică să citească pe loc biletul.

O femeiuşcă, venind călare pe un cal alb, îi ajunse din urmă şi, recunoscând copilul lui Santus, începu să strige cu uimire şi bucurie:

— Aha, iată-l, el e! Ce bucurie, Doamne! Nu, nu se putea ca un om din Barunei să-şi omoare copilul: satul nostru şi-ar fi pierdut cinstea; chiar şi în cântece ar fi fost pomenit a batjocură Barunei al nostru.

— Taci din gură, Anna Pica, strigă Santus. Ai o limbă ca un cuțit.

Annesa se opri, de îndată ce se opriră şi ceilalți, dar nu auzea decât bubuitul tunetului, iar în pumn simțea hârtia fatală; nimic altceva nu exista pentru ea.

Ceilalți porniră; străbătură satul; ea îi urmă, se pomeni în mijlocul mulțimii care, încet-încet, se strânsese în jurul ciobanului, stătu să asculte, zâmbi. Un fulger neaşteptat, un tunet foarte puternic, câteva picături de ploaie, şi oamenii fugiră care încotro; se trezi aproape singură în capătul uliței ce ducea la casa binefăcătorilor ei, spre care se îndreptă în fugă. *Donna* Rachele plecase cu Rosa la rugăciune; doar geamătul bătrânului astmatic, care în ziua aceea era mai întunecat şi mai agitat ca de obicei, însufleța casa pustie. Lumina metalică a fulgerului inunda, din când în când, camera întunecoasă şi coridorul liniştit.

Annesa puse jos cofa, strângând mereu biletul în pumn, ieşi în curte şi citi cu greutate tristul mesaj: „Aminteşte-ți ce ți-am spus înainte de plecare...“ Un fulger cumplit, un tunet asurzitor umplură cerul de groază; Annesa crezu că trăsnetul a căzut asupra ei şi gemu cum gemea bătrânul.

„N-a găsit. Se va omorî. De astă dată, de astă dată aşa va fi. Peste două, peste trei zile, când nu va mai avea nicio speranță, va muri. E sigur.“

Din nou un tunet năprasnic, lumina albastră a unui fulger, încă un tunet năpădiră curtea de lumină şi groază; ploaia răpăi cu furie. Ea intră în bucătărie şi îşi sprijini

fruntea de uşa închisă, gândindu-se că, dacă Paulu se afla pe drum la ora aceea, cu siguranță era ud până la piele. Şi un timp gândul acesta o nelinişti mai mult decât amenințarea biletului; un tremur nervos o scutura toată; i se părea că simte cum îi şiroieşte ploaia de-a lungul umerilor, cum îi udă spatele, întregul trup, scurgându-se în jos, tot mai jos, până la picioare.

Şi nu putea să strige, nu putea să plângă: un nod i se pusese în gât. Afară creştea furia furtunii, ploaia izbea în uşă, tunetele bubuiau cu mânie duşmănoasă. Şi ea, cu capul lipit de uşă, se gândea la Paulu, pierdut în tristețea serii vijelioase, pălit de furia oarbă a uraganului, şi i se părea că acum şi natura se unise cu soarta, cu oamenii, înverşunându-se împotriva sărmanului nenorocit. Afară, înăuntru, în casă, împrejurul casei, în nemărginirea câmpurilor, o armată de forțe vrăjmaşe petreceau hărțuind o ființă singură, un om slab şi nefericit. Nimeni nu-l ajuta, nimeni nu-l apăra; nici măcar mama nu-şi făcea griji din cauza lui, era bucuroasă că săracii veniseră la masă, în timp ce fiul ei, mai sărac şi mai nenorocit decât cel din urmă dintre cerşetori, rătăcea din sat în sat, în căutarea norocului şi a cuiva care să-l ajute.

— Nimeni, nimeni, gemea Annesa, frecându-şi fruntea de uşă, aşa cum o oaie capie îşi freacă fruntea de trunchiul stejarului. Nimeni, nimeni! Doar servitoarea se gândeşte la tine, Paulu Decherchi, băiat nefericit. Dar ce poate să facă o servitoare împotriva sorții – stăpâna tuturor oamenilor?

— Annesa, tartorițo! strigă unchiul Zua, care de un sfert de ceas o tot chema în van. Annesa, blestemato, aprinde lampa.

Intră în cameră, dar nu aprinse lampa. Un amurg tulbure se strecura pe fereastră, descriind un cerc de

lumină cenuşie care ajungea abia până la picioarele patului unchiului Zua; dar, din când în când, strălucirea orbitoare a fulgerelor inunda camera, şi atunci figura bătrânului astmatic părea că sare din umbră şi apoi cade iar într-un adânc de tenebre şi de mister.

Annesa îl privi îndelung cu ochi halucinaţi: i se părea că e mort, dar că urlă încă şi blestemă. Şi din clipa aceea o stăpâni un fel de obsesie: să se aproprie de bătrân şi să-l sugrume, să-l facă, în sfârşit, să tacă, să-l arunce pentru totdeauna în abisul acela de umbră din care el ieşea, din când în când, urlând.

Stând nemişcată în uşa bucătăriei, întinse puţin braţele, contractându-şi degetele; un geamăt îi ieşi din gura încleştată. Bătrânul crezu că-i e frică de furtună şi coborî glasul:

— Annesa, spuse rugător, aprinde odată lampa aia! Vezi doar că şi ţie ţi-e frică. Uite cum m-au lăsat singur. Cine ştie pe unde-or fi! Şi Rosa e plecată; o să-i ude până la piele.

Ea se întoarse în bucătărie şi aprinse lampa. Îşi aduse aminte că Paulu îşi luase pardesiul, şi gândul că el avea ceva cu care să se apere de ploaie o mai linişti. Suspină cu un sentiment de uşurare, asemănător aceluia pe care-l încearcă uneori copiii, atunci când aud că eroul basmului, surprins de vijelie, a dat peste o căsuţă în pădure. Şi intră cu lampa în camera bătrânului.

*

Furtuna ţinu până seara târziu; apoi, deodată, cerul se înseninã; ultimii nori, ca sfâşiaţi de ultimul tunet, se împrăştiară, se destrămară, coborâră dincolo de munte. În melancolia nopţii umede, luna, mare şi tristă, apăru deasupra pădurii într-o linişte neaşteptată.

Donna Rachele, fetița, bătrânii bunici, care rămăseseră în biserică până la încetarea ploii, veniră acasă şi imediat după cină se duseră la culcare.

Annesa rămase singură în bucătărie, unde aprinsese focul, fiindcă apa mai şiroia încă pe acoperiş. Avea impresia că e iarnă. Flacăra focului lumina pereții negricioşi, tremura pe pardoseala umedă, pătată de urmele pantofilor înnoroiați ai lui *don* Simone şi ai lui *ziu* Cosimu. Pe Annesa o treceau fiori de frig şi căsca nervos.

După ce făcu ordine în bucătărie, intră în cameră şi aprinse lămpița de noapte pe care o puse jos, în colțul de după uşă. Şi iată că din nou figura unchiului Zua, ațipit, dar mai agitat şi cu respirația mai grea ca de obicei, părea că se cufundă în penumbră. În vârful picioarelor, Annesa se apropie de câteva ori de pat; îşi aşează pe canapea pătura de învelit, dar nu se culcă. I se părea că mai avea *ceva de făcut.* Ce anume? Ce anume? Nu ştia, nu-şi amintea.

Se duse iar să se aşeze lângă vatră, se plecă spre flacără şi citi din nou biletul de la Paulu, apoi îl aruncă în foc. Rămase mult timp nemişcată, cu coatele pe genunchi şi fața în mâini, privind țintă la peticul de hârtie, negru şi răsucit ca o frunză uscată, ce se transforma încet-încet în cenuşă.

La fel se mistuia ceva şi înlăuntrul ei. Conştiința şi rațiunea o părăseau; un zăbranic cobora în jurul ei, o separa de realitate, o împresura cu umbră şi groază. Nu şi-a amintit niciodată cât timp a stat aşa, plecată asupra ei înseşi, într-o stare de inconştiență. Visa şi se lupta să se trezească, dar coşmarul era mai puternic decât ea. La un moment dat, s-a ridicat şi s-a apropiat de uşa care dădea în cameră: bătrânul dormea; în jurul mesei mai şedeau încă cei şase săraci şi nu mâncau, nu vorbeau,

ci o fixau cu ochi melancolici. Mai ales Niculinu, orbul, o privea fix, cu ochii lui mari, alburii, cu pleoape groase, livide.

Se întoarse la locul ei şi închise ochii; dar văzu mai departe ochii lăptoşi şi pleoapele umflate ale orbului. Mai nefericită decât el, care spunea că-şi aminteşte lumina şi culorile ca un vis îndepărtat al copilăriei, ea nu-şi amintea nimic din primii ani: nicio voce cunoscută nu se auzea în adâncimea întunecoasă a obârşiei ei, nicio figură nu se desluşea în trecutul ei.

„Eu n-am tată, nici mamă, nici rude, îşi zicea ea în delir. Binefăcătorii mei au fost duşmanii mei. Nimeni n-o să plângă pentru mine. Eu nu-l am decât pe el, aşa cum nici el nu are pe nimeni în afară de mine. Suntem doi orbi care se sprijină unul pe altul; dar el e mai puternic decât mine şi, dacă eu mă voi prăbuşi, el va rămâne în picioare."

Şi i se părea că, într-adevăr, ea şi Paulu sunt orbi, că ea are ochii albi şi pleoapele grele ca Niculinu; iar în faţa ei nu vedea decât un zid roşu şi incandescent a cărui dogoare îi ardea tot corpul. Sunete ciudate îi răsunau în urechi; credea că aude încă ploaia răpăind îndărătul uşii şi tunetul umplând noaptea cu un zgomot înspăimântător: uraganul asedia casa, o lua cu asalt, ca o bandă de tâlhari, şi voia să o devasteze.

Apoi cineva ieşi din camera bătrânului, alunecă de-a lungul peretelui, se aşeză lângă vatră. Ea nu putea să se întoarcă, dar simţea fantoma alături de ea; la început i se păru că e orbul, apoi deodată îşi simţi braţul atins de o mână aspră şi caldă care i se păru a fi a lui Gantine. Mâna urcă până la obraz, i-l mângâie; îi prinse bărbia; o strânse de gât... În faţa ei răsări o figură palidă, cu doi ochi arzători şi o barbă lungă, cenuşie, printre ale cărei

fire umede se deschidea o gură neagră şi schimonosită. Era unchiul Zua. El o sugruma.

Annesa se trezi, plină de groază, şi rămase mult timp nemişcată, copleşită de o spaimă de nedescris. În sfârşit, reuşi să se ridice şi se duse iar să pândească în spatele uşii. Figurile celor şase săraci dispăruseră; bătrânul dormea, cu umerii şi capul afundate în perne şi mâinile pe cearşaf. Respira calm; era atât de nemişcat şi liniştit, încât părea mort. Singurul lucru viu în camera aceea sepulcrală era flăcăruia lămpii, ce părea să se fi ascuns singură în dosul uşii.

Annesa intră, se apropie de pat, îl privi pe bătrân. Puțină forță, puțin curaj, şi totul s-ar fi sfârşit într-o clipă.

Dar forța şi curajul îi lipseau; încercă o senzație de frig, un tremur convulsiv, şi degetele i se contractară. Nu, nu putea, nu putea.

Intră iar în bucătărie, deschise uşa şi ieşi în curte. Atunci îşi dădu seama cu uimire că uraganul încetase; luna se ridica luminoasă pe un cer ca de cristal; geamurile ferestrelor, pavajul curții, țiglele acoperişului aveau reflexe de argint. Şi în liniştea adâncă nu se mai auzea nici măcar țârâitul greierilor, nici cântecul privighetoarei care venea în fiecare noapte în pădurea din fundul grădinii.

Furia uraganului stinsese până şi glasul lor. Iar oamenii din sat, negru şi umed sub razele lunii, păreau să fi pierit cu toții aşa cum se întâmplase, în legendă, cu vecinii din satul pustiit. Dar pe Annesa această linişte, această moarte a tuturor lucrurilor, în loc să o liniştească, o ațâțau şi mai mult. Nimeni nu putea s-o pândească, nimeni nu putea să vadă ce face. Lumea din afară, cu mustrările şi pericolele ei, nu mai exista

pentru dânsa; iar în lumea ei lăuntrică totul devenise din nou beznă. Obsesia puse iar stăpânire pe ea, o aruncă iar într-o stare de semiinconştienţă febrilă; continuă totuşi să lupte împotriva îndemnului orb care o călăuzea. Intră iar în cameră, ieşi din nou în curte; pleca şi venea ca o suveică, ţesând o urzeală înspăimântătoare.

Un timp, instinctul de conservare se dovedi mai puternic decât obsesia şi părea că, în sfârşit, o salvează. Închise uşa, stinse lumina, se aşeză pe marginea canapelei şi se aplecă să-şi scoată pantofii. Dar bătrânul începu să suspine şi să se agite, ea rămase

o clipă aplecată, ascultând; apoi se ridică încet. Era mai bine să nu se dezbrace; accesele de astm, care de câteva nopţi îl chinuiau pe bătrân, puteau să înceapă iar, dintr-o clipă într-alta. Şi, cum trebuia să se scoale ca să-l îngrijească, era mai bine să se culce îmbrăcată.

Se culcă, aşadar, şi-şi trase învelitoarea până pe faţă. Un fior de frig o scutură din cap până-n picioare şi cumplita realitate îi năpădi iar inima.

Se culcase îmbrăcată nu ca să fie gata să-l ajute pe bătrân, ci pentru a ajuta moartea, dacă accesul ar fi venit iar: un mic efort, o mână pe gura bolnavului, calmantul vărsat pe măsuţă, şi totul s-ar fi sfârşit.

Inima-i bătea puternic; încerca încă să respingă ispita drăcească şi totuşi aştepta. Şi simţea că aşteptarea ei era la fel ca pânda ucigaşului în dosul tufişurilor.

Revedea figura bătrânului aşa cum îi apăruse cu o noapte mai înainte, în timpul accesului: părea în agonie, holba ochii şi căsca gura lacomă de aer.

„E de-ajuns să nu-l ajut să se ridice; e de-ajuns să nu-i dau calmantul. Trebuie să moară în noaptea asta; altfel moare *celălalt.* Paulu trebuie să afle mâine că bătrânul e mort. E timpul... E timpul."

Dorința ei era atât de puternică, încât i se părea imposibil să nu se realizeze. Întrucât bătrânul tot trebuia să moară, să moară imediat. Peste douăzeci, peste zece, peste două zile ar fi fost prea târziu; vestea morții lui trebuia să ajungă la Paulu cât mai repede cu putință. Ori unul, ori celălalt.

I se părea că soarta nenorocitei familii stă în mâinile ei şi, delirând, ajungea să-şi spună că ar fi putut făptui o crimă mai mare decât aceea pe care o gândea, numai să împiedice moartea lui Paulu, ruina definitivă a binefăcătorilor ei. Ori unul, ori celălalt; ori el, ori ceilalți.

Din când în când, răsunau pe uliță paşii vreunui cal obosit; apoi liniştea devenea şi mai intensă.

Timpul trecea. Oboseala, febra, insomnia o făcură din nou pe Annesa să delireze; chipurile celor şase săraci îşi reluară locul în jurul mesei: ochii albi şi gravi ai orbului fixau patul bătrânului astmatic, capul enorm al Rosei începu să se clatine pe gâtul subțire al fetiței, de care voia parcă să se desprindă; *donna* Rachele înainta cu o tavă în mână şi râdea, scuturată de febră, cum de ani şi ani Annesa n-o mai văzuse râzând; iar veselia aceasta neobişnuită, de bătrână ce şi-a pierdut mințile pe neaşteptate, o exaspera. În visul ei se uita la bătrân şi gândea: „Chiar dacă accesul îi vine iar, ce pot face eu, cu toată lumea asta aici? Toți se uită la mine; chiar şi Niculinu vede. Nu mai pleacă odată?"

Nu plecau, fiindcă nu încetase încă furtuna; fulgerele luminau camera cu o strălucire orbitoare; tunetele zguduiau toată casa, un fir de apă pătrundea prin tavan şi cădea pe umerii Annesei, care tresărea cuprinsă de o spaimă nervoasă; aştepta mereu, şi în visul ei delirant aşteptarea aceasta devenea o aşteptare misterioasă, plină de groază şi de nelinişte. Cine trebuia să sosească?

Ce trebuia să se mai întâmple? Ea-şi amintea foarte bine: ştia că trebuia să sosească Moartea şi că ea trebuia să o ajute, aşa cum sluga îşi ajută stăpâna; dar ea aştepta şi alte năluci, mai cumplite încă, simţea că trebuie să se petreacă alte lucruri, şi mai îngrozitoare. Şi o durere care întrecea toate durerile încercate, mai ascuţită decât umilinţa stării sale şi decât prefăcătoria în dosul căreia se ascunsese mereu, mai puternică decât mila ei pentru familia care o miluise şi decât teama că Paulu ar fi putut să piară de moarte rea, îi sfâşia sufletul cufundat în bezna răului. Era o durere fără nume, spaima naufragiatului care se scufundă în abisul fluid şi amar al mării şi îşi aminteşte durerile vieţii – frumoase şi plăcute în comparaţie cu monstruoasa durere a morţii.

*

Un alt pas de cal pe uliţă!

Annesa se trezi din amorţeală, dădu la o parte învelitoarea de pe faţă şi ascultă. Doamne, Doamne, era oare cu putinţă? Pasul răsuna puternic şi liniştit, se apropia, părea pasul calului lui *don* Paulu.

Sări de pe canapea, târând după ea pătura şi se repezi la uşă ca o nebună; dar calul trecu mai departe. Bătrânul se trezi brusc; văzu pătura aruncată pe jos în mijlocul camerei, o văzu pe Annesa îmbrăcată şi se sperie.

— Annesa, o chemă încet, apoi strigă: Annesa! Anna, ce e?

Strigătul acela o readuse la realitate, îşi aminti imediat fiecare lucru şi simţi nevoia să se scuze faţă de bătrân:

— Credeam că e *don* Paulu, zise cu voce răguşită, somnoroasă; în speranţa că se întoarce, nu m-am dezbrăcat. Doriţi ceva?

Se apropie de pat şi din nou ispita, neliniştea, teroarea puseră stăpânire pe ea; dar i se păru că bătrânul, în penumbră, îi ghicea gândurile şi veghea.

— Dă-mi un pic de apă.

Ea luă paharul care se afla pe un scaun şi i-l întinse; mâna îi tremura.

— Visam. Mi se părea că cineva mi-a furat medalia; uite-o aici, zise unchiul Zua cu vocea lui care tremura şi gâfâia, căutând şi scoțând din sân decorația.

— Chiar aşa! Acum vă iau şi porcăria aia, răspunse Annesa cu dispreț. Da, da, acuşi vin hoții să v-o fure.

Bătrânul înalță capul.

— Ei, bagă de seamă ce spui, fată! De nu iau cu ei medalia mea, o să ia zdrențele stăpânilor tăi.

— Eu n-am stăpâni! Culcă-te, dormi, e mai bine să dormi. Nici măcar noaptea nu laşi lumea în pace!

— N-ai stăpâni? Ah, e drept, mâine o să fiți cu toții slugi, reluă bătrânul, din ce în ce mai întărâtat. Slugi, da, slugi! Chiar şi frumosul tău vântură-lume, dacă o să vrea să trăiască, va umbla cu sapa şi cazmaua pe umăr.

Nu era prima, nici a mia oară când el, de altfel, provocat, îi arunca în față mizeria „stăpânilor ei". Amândoi ştiau unde era mai bine să se lovească unul pe celălalt şi nu şovăiau s-o facă.

Instinctiv, ea se îndepărtă de pat, cuprinsă iar de un tremur nervos; ridică pătura de pe jos, se aşeză pe canapea şi căscă. Bătrânul continua să bombăne.

— Ah, nu vă las în pace nici măcar noaptea? Lovi-v-ar boala să vă lovească, şi asta îmi reproşați? Cine te căuta, viperă? Tu m-ai trezit pe mine, şi ai face într-adevăr mai bine să te dezbraci şi să te culci. Vântură-lume al tău n-o să se întoarcă, fii sigură, n-o să se întoarcă.

E de prisos să-l aştepţi, ştii doar, mândreţeo; la ora asta habar n-are el de tine.

Ea încetă să mai caşte şi să mai tremure.

— Ce? Ce? Ce spui?

— Nimic. Spuneam că medalia pot să mi-o fure, chiar şi medalia, dar ochii nu, şi nici urechile.

— Da, şi mai departe? întreabă ea, amenințător.

— Nimic, am terminat. Du-te la culcare, îţi spun, şi nu te lua cu mine la harţă pentru că vântură-lume nu se întoarce. Ţi-am spus că astă-noapte nu se gândeşte el la tine.

Era prea mult. Un văl acoperi ochii Annesei! Se ridică în neştire, trăgând după ea pătura care din nou căzu în mijlocul camerei; se repezi la bătrân, se năpusti asupra lui, îi cuprinse gâtul cu mâinile. Un fel de horcăit ieşea din gura ei larg deschisă; în juru-i totul era beznă şi vuiet, dar bătrânul mai avu puterea să smulgă din jurul gâtului mâinile care voiau să-l sugrume şi începu să strige:

— Ajutor! Ajutor!

Ea îi dădu drumul, strigându-i:

— Dacă nu taci, chiar că te sugrum. Încearcă numai să strigi iar, încearcă numai!

Lui îi era frică şi nu îndrăznea să mai strige, dar îşi duse mâinile la gât, cu o mişcare instinctivă de apărare, lăsă capul în jos, îşi îndoi spatele şi începu să tremure, doborât de o groază copilărească. Barba îi atingea pătura, sub care picioarele-i bătrâne se zbăteau întruna.

Nenorocita nu mai vedea nimic; înţelegea doar că bătrânului îi e frică de ea; dar şi ei, acum, îi era frică de el.

„Mâine o să mă denunţe“ gândea, fixându-l cu nişte ochi care nu mai erau omeneşti. „Sunt pierdută. Mă va denunța şi va cere să fie dus în altă parte, şi totul se va

sfârşi. Că eu sunt pierdută nu contează, gândi apoi, dar nu şi ceilalți, nu şi ceilalți."

Şi un ciocan neînduplecat lovea şi tot lovea în tâmplele ei ca într-o uşă ce trebuia spartă.

„Ori el, ori ceilalți. Ori el, ori ceilalți."

Dar nu putea; nu putea. Mâinile se împotriveau îngrozitoarei fapte. Încercă să-l liniştească pe bătrân; se aplecă asupra lui, îi vorbi cu fraze fără legătură; dar vocea-i era răguşită, amenințătoare, şi părea că vine de departe, dintr-o lume tenebroasă, locuită de ființe monstruoase, de demoni, de animale ce ştiu să grăiască.

Poate că bătrânul, aplecat asupra lui însuşi, ca şi cum s-ar fi aplecat peste hotarul vieții, părtaş parcă la misterele eternității, simțea că vocea ei nu mai era o voce omenească; sau poate că nici nu o auzea măcar şi nu avea urechi decât pentru glasul groazei lui. Oricât ar fi vorbit Annesa, el nu se clintea, stătea cu mâinile tot în jurul gâtului şi cu bărbia înfundată în învelitoare.

Ea obosi; se ridică şi se duse iar să strângă pătura de pe jos. Un urlet umplu camera:

— Ajutor! Ajutor!

Atunci ea pierdu ultima licărire de rațiune. Dintr-o săritură se năpusti peste el; îi aruncă învelitoarea pe cap, îl apăsă cu toată greutatea ei.

Un geamăt surd, o zbatere disperată a membrelor sub pătură, apoi, încet, geamătul slăbi, părea să vină dintr-o depărtare întunecoasă, din adâncimea unui abis; şi sub pieptul ei cuprins de zbucium, în brațele ei încleştate, Annesa nu mai simți decât câteva zvâcnituri, o mişcare uşoară, apoi nimic.

Cât timp trecuse? I se păru că se scurseseră abia două sau trei minute, şi se mira de slaba rezistență a

victimei. Nefiind sigură dacă bătrânul nu se prefăcea, îi apăsă fața cu mâinile, îi înfundă capul în pernă.

Alte minute trecură. Încet-încet, ea-şi recăpăta cunoştința: îşi dădea seama de ceea ce face şi-i era frică să nu fie prinsă asupra faptului. S-ar fi putut ca cineva să fi auzit strigătele victimei; dintr-o clipă în alta, *ziu* Cosimu, sau *don* Simone, sau *donna* Rachele puteau să apară în uşă şi s-o întrebe ce se întâmplă.

Asculta şi din când în când îşi întorcea fața înspăimântată, privind spre uşă. Dar liniştea morții domnea acum în cameră: obiectele rămâneau nemişcate, în penumbră, doar lumânarea continua să ardă şi să pândească liniştită în colțul ei, ca un martor care vrea să vadă fără să fie văzut. Deodată simți o groază ciudată: i se părea că lucrurilor din jur, ascunse de penumbră, le e teamă de ea; dar de fapt ea era aceea care se temea de ele: dacă în clipa aceea o mobilă ar fi scârțâit, ar fi rupt-o la fugă, urlând.

În sfârşit, se mişcă; rămase câteva clipe în picioare în fața victimei, fără să îndrăznească să-i descopere fața; auzi apoi un zgomot care i se păru că vine din camerele de sus şi alergă să încuie uşa cu cheia. Dar imediat o descuie şi ieşi în coridor.

Ce să facă? Pentru un moment îi trecu prin minte că ar trebui să strige, să ceară ajutor, să spună că bătrânul trăgea să moară. Urcă scara, până la odaia *donnei* Rachele, dar când să bată la uşă îşi aduse aminte că lăsase pătura peste victimă şi din nou o cuprinse bănuiala că bătrânul încă nu e mort.

Coborî iar, dar nu putu să ridice imediat învelitoarea; îi era frică să vadă fața victimei. Ceva, totuşi, trebuia să facă; să strige, să se prefacă, să spună că bătrânul murise în urma unui acces.

— Doamne, Dumnezeule, murmură, netezindu-şi de două ori părul cu amândouă mâinile.

Şi se duse să se aşeze pe canapea. Inima nu i se mai zbuciuma. Se simțea însă obosită, atât de obosită, încât i se părea că nu e în stare să se ridice şi să meargă; ar fi vrut să se culce şi să doarmă, pentru că totul se sfârşise şi acum nu-i mai rămânea decât să doarmă, să tot doarmă.

„O să le spun că a murit în somn. De ce să-i trezesc? Mai e timp... mai e timp..."

Îşi lăsă capul în jos, închise ochii; în aceeaşi clipă văzu chipul bătrânului învârtindu-se în jurul ei amețitor de repede. Atunci, în tăcerea nopții senine, răsunară paşi pe pietrele umede ale uliței. Din nou o cuprinse spaima, fiindcă i se părea că recunoaşte mersul lui Paulu.

Paşii se apropiau. Ea sări în picioare, luă lumânarea, se aplecă să aprindă lămpița de noapte şi rămase la pândă cu o spaimă tot mai mare. Nu putea să fie Paulu; în orice caz, el s-ar fi întors călare. Şi totuşi pasul acela, puțin leneş, părea al lui.

Flăcăruia lămpiței se alungi, zăbovi în jurul fitilului de parcă i-ar fi destăinuit ceva, apoi se micşoră, deveni mai liniştită, mai sfioasă. Şi noua lumină se răspândi, gălbuie şi tristă, cercetând fiecare ungher din lugubra odaie, se aşternu pe movila nemişcată de pe pat. Chiar şi mintea Annesei părea să se lumineze: înțelese ceea ce făcuse şi-o cuprinse frica de ea însăşi. „Am ucis un om, eu, Annesa, am ucis. Dumnezeule, ce-am făcut?"

Pe măsură ce pasul se apropia, simțea cum îi sporeşte spaima: spaima că bătrânul, încă viu, s-ar mişca şi ar ieşi de sub învelitoarea gălbuie ca de sub o movilă de pământ; spaima de pasul care se apropie, spaima de-a se mişca, spaima de-a sta acolo înțepenită, lângă

flăcăruia lămpiței care părea că o priveşte ca un ochi viu.

Şi iată, pasul se opri; cineva bătu la uşă. Nu se îndoi nici măcar o clipită. Cel care bătea era Paulu.

6

nnesa ieşi în coridor, dar nu deschise imediat.

— Annesa, deschide, sunt eu, zise Paulu, bătând iar în uşă.

Trase uşa după ea, dar apoi, de teamă ca nu cumva Paulu să treacă prin cameră ca să meargă în bucătărie, intră din nou, se apropie de pat, ridică pătura.

Bătrânul, cu capul prăbuşit pe perne, strângea pumnii, şi ținea ochii deschişi şi gura căscată: fața îi era roşie, de o roşeață vineție, şi părea că râde cu neobrăzare. Annesa n-avea să uite niciodată culoarea feței aceleia, gura aceea deschisă care lăsa să se vadă patru dinți găunoşi, ochii aceia care reflectau flăcăruia lămpiței pe care ea o ținea în mână şi care păreau vii, batjocoritori, râzători.

Paulu bătu din nou.

Ea întinse pătura pe pat, îl acoperi pe bătrân până la gât, apoi ieşi în coridor şi, după ce puse lămpița pe scară, deschise.

— Annesa, ce faci? întrebă Paulu.

— Mă îmbrăcam. Cum, eşti chiar tu, Paulu? Şi calul?

El intră, înfăşurat în mantaua lungă, udă leoarcă, cu o mică desagă în mână; era palid, dar zâmbea, şi ochii lui scânteiau. Annesa, după ce-l visase agonizând, simți o neliniște cumplită văzându-l atât de neobişnuit de senin.

El îi spuse glumind:

— Calul l-am vândut. Apoi adăugă, serios: Nu m-ai auzit trecând, puțin mai înainte? M-am gândit că furtuna o fi inundat şopronul, am lăsat calul la moş Castigu, ca să-l scoată mâine la păscut.

Nu era prima dată când se întâmpla lucrul acesta, dar ea se minună ca de ceva nemaipomenit. Paulu îşi scoase mantaua; ea se grăbi să i-o ia din mână şi îşi aminti de grijile pe care şi le făcuse cât ținuse furtuna.

— Inima îmi spunea că eşti pe drum, zise în şoaptă, fiindcă avea impresia că bătrânul aude şi acum. Dar nu te aşteptam. Am primit biletul. Ce spaimă! Am avut febră.

— Văd că tremuri, murmură Paulu. Dar află că am găsit bani. Aşteaptă-mă o clipă. Mă duc până sus şi cobor îndată.

Ea făcu o mişcare grăbită spre el, îl privi cu ochii larg deschişi; el o îmbrățişă, o strânse la piept, o sărută pe buze.

— Da, am găsit, am găsit. Aşteaptă-mă.

O lăsă, luă lumânarea şi urcă la camerele de sus. Ea nu simți îmbrățişarea, nu simți sărutul, nu înțelese decât două lucruri, cumplite, îngrozitoare. Anume, că el găsise bani şi că trecuse mai înainte ca ea să fi ucis, dar nu bătuse la uşă. Se aşeză pe o treaptă a scării, în întuneric, cu mantaua grea şi udă pe genunchi, şi i se părea că o greutate imensă o striveşte. Trecuse şi n-o anunțase: el era salvat, iar ea – pierdută.

Dar aceeaşi disperare îi dădu noi puteri: se împotrivi durerii, remuşcării, fricii, tuturor lucrurilor îngrozitoare care o împresurau şi o sufocau aşa cum învelitoarea îl sufocase pe bătrân. Se ridică, lăsă mantaua să cadă, traversă coridorul şi deschise uşa care dădea în grădină. Văzu priveliştea lunară a cerului argintiu peste pădurea întunecată şi trase aer în piept.

„Pentru el am făcut ce-am făcut", gândi, încleştându-şi mâinile într-o mişcare convulsivă. „Eram oarbă, nu vedeam, nu auzeam. Iar el a trecut şi nu mi-a dat de veste! Mi-a scris că voia să moară, când de fapt mai spera. M-a înşelat... m-a înşelat..."

Paulu o surprinse în pragul uşii date de perete şi gândi că o deschisese ca să iasă cu el în grădină, aşa cum făcea de obicei. O prinse, aşadar, de mijloc şi o trase după el. Pământul era jilav, noaptea răcoroasă; apa pârâiaşului din fundul grădinii, umflat de ploaie, strălucea sub lună; dinspre pădure venea miros de iarbă şi de pământ umed; Annesa nu-şi dădea seama de nimic, dar Paulu, cu toată oboseala drumului, era cuprins de exaltare, simţea dulceaţa nopţii, dorea să-i împărtăşească bucuria lui iubitei. I se părea drept să-şi ceară iertare pentru necazurile pe care i le pricinuise. Nu se duseră până la pădure – era prea umedă noaptea aceea; se apropiară iar de casă şi se opriră la portiţa de la curte.

— Te-ai speriat? zise el, ţinând-o mereu strâns. Mi-a părut atât de rău că ţi-am trimis bileţelul ăla. Eram disperat. O să-ţi povestesc totul, acum. Te-ai speriat, nu-i aşa?

Annesa nu răspunse; părea supărată.

— Ei bine, iartă-mă. Nu mai fi tristă. Ascultă ce mi s-a întâmplat.

— Ar fi mai bine să închid uşa casei şi să fac un ocol ca să deschid pe aici. O să stăm mai bine în curte. E târziu, e atât de târziu, murmură ea, căutând să se elibereze din strânsoarea lui.

— Aşteaptă puțin, Annesa. Nici nu m-ai sărutat.

El o sărută cu mai multă pasiune decât de obicei; părea că a trecut prin unele primejdii, că s-a temut că n-o s-o mai revadă şi, revăzând-o, simțea că o iubeşte mai mult decât îşi închipuise.

Ea ardea, tremura, dar nu din pricina sărutărilor lui: vedea mereu înaintea ochilor ei fața vineție şi surâsul macabru al bătrânului şi se temea şi nădăjduia că el ar putea să se mai întoarcă la viață.

„Dacă am chema medicul, poate..." se gândea.

— Annesa, ce-i cu tine? Ai febră? continuă Paulu. O să te duci de îndată la culcare, aşteaptă; vreau doar să-ți spun ce mi s-a întâmplat după ce ți-am scris biletul. M-am întors în satul lui *don* Peu; el mi-a făcut cunoştință cu văduva unui jandarm, o anume Zana, care dă bani cu dobândă. Prima dată ea mi-a spus nu: împins de disperare, mă întorc la văduva asta şi-i spun...

El mințea şi simțea că minte prost, dar Annesa nu-şi dădea seama de asta. Povestea lui o interesa până la un anume punct; de aici încolo, toate celelalte lucruri şi le închipuia. Şi, totuşi, simțea un fel de ciudă împotriva văduvei care, după spusele lui Paulu, se lăsase înduplecată şi-i împrumutase pe loc şase sute de scuzi, cu o dobândă de zece la sută.

— E tânără sau bătrână? întrebă.

— Ştiu eu? Pare tânără, dar, dacă te uiți bine la ea... în sfârşit, se corectă repede Paulu, asta n-are importanță, important e că mi-a dat banii.

— Lasă-mă, mă duc să închid, îl rugă Annesa, înspăimântată. Mi s-a părut că aud un zgomot. S-o fi trezit *donna* Rachele. Ai făcut atâta gălăgie.

— Dormeau toți, fii liniştită.

— Lasă-mă să plec, Paulu. Mi-e frică. Dacă ne găsesc în curte nu-i nimic: ne facem că luăm lemne ca să aprindem focul şi să-ți uscăm mantaua. Dar aici... e târziu.

El o lăsă, ea o luă la fugă, uşoară şi tăcută, intră, închise. Paulu lăsase lumânarea în coridor; ea o luă, intră în cameră, în vârful picioarelor, se apropie de pat, atrasă de o forță misterioasă.

Bătrânul era acolo, nemişcat şi vânăt, sub învelitoare. Râdea şi acum, cu râsul lui înspăimântător, cu capul înfundat în pernă şi cu cei patru dinți negri în întunecimea gurii deschise. Ea îl privea şi nu i se părea cu putință ca el să fie mort; ar fi vrut să-l zgâlțâie, să-l strige, dar îi era frică. Tot în vârful picioarelor se întoarse în bucătărie, deschise iar uşile, se întâlni cu Paulu, care o întrebă încet:

— Nu s-a trezit?

— Nu, nu, răspunse ea, doarme. Nu s-a trezit nici măcar când ai bătut. A avut un acces de astm, apoi a adormit; pare mort. Mi-e frică.

— Măcar de-ar fi! zise el cu nepăsare. De altfel, nu mai avem nevoie de el. Adică, dac-ar muri, mi-ar părea bine, în felul acesta n-aş mai fi dator unei femei ca văduva jandarmului.

Ea ar fi vrut să stăruie, să-l roage să se ducă după doctor; dar îi era teamă să nu se descopere cumplitul adevăr; Paulu schimbă şi el vorba; amândoi aveau ceva de ascuns şi, preocupați de asta, nu-şi dădeau seama niciunul de minciuna celuilalt. Ea înțelegea, totuşi, că

trebuie să se arate mai veselă şi să se ascundă mai bine.

— Mă bucur că ai găsit, zise cu voce tremurătoare. Acum sper că n-ai să pleci curând. Află că biletul tău m-a speriat cumplit: credeam că ai de gând să te omori.

— Să nu mai vorbim de asta. Sunt aici şi sper, într-adevăr, să nu mai plec curând. M-am gândit tot timpul la tine, Annesa. Mi-am zis: acum o să putem şi noi respira puțin; eu o să pot să lucrez, o să pot... Da, vreau să fac ceva: e timpul să mă gândesc şi la ale mele. *Don* Peu mi-a propus o afacere: el are o mină, în munți, la Lula, şi vrea s-o exploateze; l-am întrebat, în glumă, dacă nu vrea să mă ia cu el, ca supraveghetor şi cantinier, i-am spus că doream să stau un timp departe de satul ăsta, unde totul mă scârbeşte. El a acceptat.

— Tu, cantinier? zise Annesa cu durere.

— Eu, da. Ce găseşti rău în asta? Nu e ruşine să munceşti, Annesa. Şi apoi, nici măcar n-o să se poată numi muncă ceea ce o să fac eu. Cu o mie de lire pun pe picioare cantina, adică un fel de birt unde minerii să-şi ia prânzul şi tot ce le mai trebuie. O să câştig o mie la sută. Da, da, e avantajos, m-am gândit eu bine. Sunt mai mulțumit de asta decât că am găsit bani. Cine ştie, Annesa, poate că a obosit şi soarta tot chinuindu-ne. Totuşi, să nu spui nimănui nimic, nici măcar mamei. Mai întâi trebuie să aranjez treburile noastre. Ah, sunt într-adevăr mulțumit, repetă înflăcărându-se, sunt mulțumit şi pentru tartorul ăla blestemat de bătrân. O să-i arăt că n-aveam nevoie de el; şi, dacă o să continue să ne terorizeze, o să-l arunc afară din casă. Nu, nu mai avem nevoie de el. Dar tu tremuri, Anna, de ce nu iei ceva? N-ai încercat să bei puțină cafea? Ascultă, şi eu vreau ceva; mi-e cam frig.

— Vrei să mănânci? Se găseşte câte ceva: azi am avut prânzul săracilor.

— De mâncat, nu. De băut. Cobor în pivniță, mă-ntorc îndată. Aş vrea să vorbesc şi cu mama, să-i spun că am găsit bani. O să aştept însă până mâine.

— Vrei să treci prin cameră? întrebă ea speriată.

— Şi ce, dacă se trezeşte, ce importanță are? Nu pot să fac ce vreau în casa mea? Nu mă mai tem de el.

— Nu, aşteaptă, o să-ți aduc aici ceva de băut. Nu trece, n-o trezi pe *donna* Rachele; e tare obosită, a muncit atâta.

Şi, fiindcă ea voia din nou să se îndepărteze, Paulu o reținu.

— Aşteaptă o clipă. Aveam ceva să-ți spun, dar acum nu-mi mai amintesc. Lasă, nu vreau să beau. Nu mai vreau să beau. Şi ieri-seară am băut, şi astăzi... un picuț.

— Şi mâine, mormăi Annesa, care ştia câte parale făceau promisiunile lui Paulu, chiar şi aceea de a-şi căuta o slujbă şi de a se apuca de lucru.

— Ah, tu nu crezi, protestă el, dar o să vezi, o să vezi: de mâine vreau să fiu alt om.

„Mâine, gândi ea, ce-o să se întâmple mâine?"

Paulu o simți cutremurându-se şi o rugă să meargă la culcare, dar ea stăruia.

— Îți aduc ceva de băut: mă duc şi mă întorc numai-decât. Aşteaptă, şi eu vreau să-ți spun ceva.

— Spune-mi. Îți repet că nu mai vreau să beau! Ah, tu crezi că nu pot să-mi țin o promisiune? Nu mai sunt un copil: în aceste ultime zile m-am gândit bine şi m-am hotărât să isprăvesc cu toate prostiile.

— Şi cu mine!

— Da, şi cu tine, zise el cu o voce gravă. Ascultă, Annesa, voiam să vorbesc mai întâi cu mama şi să-i cer sfatul, dar, fiindcă presimt că nu m-ar putea sfătui altceva decât să-mi fac datoria... o să-ți spun. Ei bine, da, bănuiesc că ai înțeles.

— Nu înțeleg, şopti ea, ridicându-şi ochii, pe care-i ținuse tot timpul plecați de parcă ar fi biruit-o somnul.

— Nu înțelegi? Vreau să te iau de soție, Annesa. O să te iau cu mine, ne vom duce la minele lui Peu: nimeni nu va mai sta între noi.

El nu spuse, poate pentru că nici măcar lui însuşi nu-şi mărturisea, că în hotărârea lui intra o fărâmă de calcul. Îi trebuia o tovărăşie ca să suporte singurătatea şi dezolarea şederii în sălbăticia de la Lula şi avea nevoie de o femeie care să-l ajute în meschina ocupație de cantinier. În afară de asta, ca să spunem adevărul, ideea de a se căsători sau pur şi simplu de a o lua pe Annesa cu el îi dădea curaj în hotărârea lui de a pleca la mină.

În orice caz, se aştepta ca ea să primească vestea cu o mare bucurie; Annesa părea însă că nu înțelege, sau mai degrabă că nu se încrede în vorbele lui; şi pentru a doua oară îl cuprinse o senzație ciudată, de sufocare, de amețeală; i se păru că aude în depărtare un râs misterios, trist şi batjocoritor.

— De ce râzi? întrebă Paulu, surprins. Ce găseşti de râs? Tu nu mai crezi în ceea ce-ți spun: iată, nu mai lungesc vorba, o să vezi dacă sunt sau nu un mincinos. Da' mai bine să discutăm mâine; acum mă duc şi eu la culcare; sunt obosit şi aici e frig, iar tu ai febră. O să vorbim mâine.

Făcu un pas, apoi se opri şi zise, cu oarecare ironie:

— Sau nu-ți convine să vii cu mine la mină?

Ea nu răspunse, dar i se agăță de gât şi izbucni în hohote; şi tot ceea ce poate fi mai amar în plânsul omenesc, disperarea, remuşcarea, ura împotriva destinului care se distrează monstruos chinuindu-ne, vibră în plânsul ei.

Paulu era obişnuit s-o vadă plângând pe prietena-i atât de puțin veselă. Uneori se înduioşa, alteori se enerva; acum, neputând să-şi explice în alt fel starea ei de surescitare, o puse pe seama bucuriei, a speranței, a pasiunii, pe care ea pesemne că le simțea în clipa aceea. Dar, când el era vesel, îi plăcea să-i vadă şi pe ceilalți veseli.

— Annesa, zise, isprăveşte, ştii că nu-mi place să te văd plângând. Am plâns destul; e vremea să încetezi. Hai, spune-mi ceva, înainte de-a ne despărți, pentru că într-adevăr n-ai deschis gura decât ca să spui cuvinte nesăbuite. Totuşi, când vrei, ştii să vorbeşti frumos. Spune-mi o vorbă bună, şi apoi ne ducem să dormim. Azi a fost o zi foarte lungă şi obositoare, dar acum totul s-a terminat. Încă mai plângi, copilă? Crede-mă, de-acum totul a luat sfârşit; vine un moment de odihnă pentru toți.

Ea plângea cu fața ascunsă la pieptul lui. Ar fi vrut să moară aşa, să se topească în lacrimi, să adoarmă pentru totdeauna. O oboseală de moarte îi apăsa umerii, îi înclina capul, fiecare cuvânt al lui Paulu o lovea, era o mângâiere şi un chin în acelaşi timp.

El încerca să se desprindă de ea, dar nu izbuti; ei îi era groază ca el, trecând prin cameră, să nu-şi dea seama de crimă; dar şi să rămână singură îi era frică, cu toate că somnul o dobora. Asemenea celor cuprinşi de friguri sau asemenea cuiva care e înconjurat de grave primejdii, nu voia să adoarmă: mii de vedenii îi apăreau

în depărtare; totul devenea din ce în ce mai tulbure, mai înfricoşător în jurul ei.

Paulu, care era obosit şi voia să se retragă, o trase după el până la uşa bucătăriei; dar când căzu lămpiţa, pusă jos lângă vatră, ea începu din nou să tremure; îi clănţăneau dinţii şi se lipi mai strâns de el.

— Nu mă înăbuşi, îi spuse el la ureche, glumind.

Ea se desprinse imediat şi figura i se înăspri, dar, de teamă ca el să nu plece, începu să vorbească; părea că aiurează.

— Aşteaptă, am să-ţi spun ceva. Nu trebuie să aşteptăm până mâine ca să vorbim de asta. Am să merg cu tine la mină. Sigur, dacă vrei pot să merg de mâine, din noaptea asta. Am să merg. Cum de ţi-a trecut prin gând că ar putea să fie altfel? Înseamnă că nu mă cunoşti; parcă n-ai şti că aş merge cu tine şi în exil, departe, pe alte tărâmuri, în orice parte a lumii. Dacă tu ai comite o crimă, aş merge cu tine în temniţă, aş purta cătuşele în locul tău, nu te-aş părăsi niciodată, aş pune mâna mea între carnea ta şi cătuşe.

— Să nădăjduim că nu va trebui, spuse el, puţin tulburat.

— Ascultă, Paulu. Trebuie să-ţi spun ceva, aşteaptă... continuă ea, trecându-şi o mână peste faţă. Ah, uite, nu vreau ca tu să vorbeşti cu mama ta, în legătură cu căsătoria noastră; să nu vorbeşti cu nimeni.

— Ţi-e teamă de Gantine?

Ei nici măcar prin gând nu-i trecea asemenea lucru şi dădu simplu din cap în semn de negaţie.

— O să-i spui doar că vrei să pleci la mină, că o să mă iei cu tine ca servitoare, fiindcă n-ai putea să te descurci singur acolo, în munţi. Mă vor lăsa să plec, da; apoi, dacă va fi cazul, ne vom căsători. Eu nu-ţi cer

asta, ştii şi tu, e de-ajuns că nu mă părăseşti! Dacă există Dumnezeu, ne va ierta: preoții iartă totul, nu-i aşa? Ce crezi? Părintele Virdis mă va ierta, ştiu bine, mă va ierta.

— Mama va consimți mai degrabă să ne căsătorim decât să plecăm împreună, singuri, într-un loc atât de îndepărtat.

— Îmi pare rău, dar eu vin cu tine oricum, chiar dacă ea s-ar împotrivi. Eu sărut mâinile binefăcătorilor mei, dar vin cu tine, Paulu. Dacă tu pleci, eu voi fugi de-acasă, continuă ea apucându-l de braț şi strângându-l cu putere. N-o să mă laşi aici, nu-i aşa? Bagă de seamă că acum ai promis! Nu vreau să te căsătoreşti cu mine, dar vreau să mă iei cu tine. Ai promis, Paulu, ştii doar, ai promis. Ah, ah... Paulu...

— Ce-i cu tine, Annesa? zise el neliniştit. Am promis şi-mi țin promisiunea. Du-te la culcare. Ia ceva, nu vezi că ai febră? Du-te. Dacă ştiam, nu-ți spuneam nimic astă-seară.

Dar ea nu-i urmărea cuvintele; gândul ei rătăcea departe.

— E departe mina?

— Nu: trebuie să treci prin Nuoro, apoi, după cinci sau şase ceasuri cu calul, ajungi acolo, sus. Dar du-te şi te culcă, femeia lui Dumnezeu, o să vorbim mâine despre asta. O să trec prin cameră în vârful picioarelor; cârcotaşul acela bătrân n-o să se trezească. Tu încuie şi du-te imediat la culcare. Hai, Annesa, nu mă supăra.

O mai sărută o dată, dar pe buzele ei nu simți decât gustul sărat al lacrimilor; traversă apoi bucătăria fără să facă zgomot şi ea simți cum o străbate o undă de bucurie văzând că el nu aprinde lampa.

Cu ochii larg deschişi, cu răsuflarea tăiată, ea ascultă; când paşii lui hoţeşti nu se mai auziră, i se păru că e singură pe lume, părăsită de toţi, în pragul unei uşi care dădea spre un loc de chin şi de moarte.

După o clipă de şovăială intră şi închise. Dar nu mai avu curajul să treacă în odaia de alături, cu toate că o pornire blestemată o atrăgea acolo, înăuntru. Se aşeză lângă vatră, în locul unde zăbovise cu câteva ceasuri mai înainte, şi răscoli cenuşa cu o surcică. Focul se stinsese de tot. Îi era frig, dar nu cuteză şi nici nu mai avu forţa să se mişte.

Îşi sprijini din nou coatele pe genunchi, îşi acoperi faţa cu mâinile şi avu impresia că i se învârteşte ameţitor capul; senzaţia asta aproape că-i plăcea. I se părea că nu se mişcase din locul acela toată noaptea: totul fusese un vis, groaznic la început, trist şi dulce mai apoi. Bătrânul dormea mai departe, Paulu era pe drum, înfăşurat în pardesiul lui ud.

Halucinaţiile febrei o cuprindeau iar; fantasme apăreau şi dispăreau prin ceaţă; uneori le recunoştea: moş Castigu, părintele Virdis, Rosa, Gantine; dar apoi, în taina ceţii, se petreceau transformări ciudate: moş Castigu îi zâmbea cu gura copilărească a tânărului ei logodnic; pe sutana părintelui Virdis se desena faţa tristă a Rosei; omul cu glugă pe cap, care, în depărtare, negru pe fundal de neguri vălurinde, călărea un cal fantastic, nu era Paulu, nu, era o fiinţă misterioasă, un bătrân cerşetor care se ducea spre minele de la Lula, în căutarea unei fetiţe dispărute. Annesa se zbătea şi gemea; îşi auzea gemetele prin somn şi ştia că visează, dar, oricâte eforturi ar fi făcut, nu izbutea să se trezească; dormi aşa câteva ore, terorizată de coşmaruri.

Când se trezi, înțepenită, îşi aminti fiecare lucru şi, cu o luciditate neaşteptată, se gândi la tot ce-i rămânea de făcut. Nu mai avea temperatură şi nu mai simțea nici groază, nici frică, nici nehotărâre. Devenea iarăşi o ființă plămădită din prefăcătorie şi calm, în lupta cu vitregia sorții. De ce să tremure, de ce să se piardă? N-avea nimic de pierdut, numai să nu li se întâmple ceva rău binefăcătorilor ei. Nu aştepta nimic pentru ea pe lumea asta: nu credea în altceva.

Se sculă, căscă, se cutremură de frig.

Era încă noapte, dar se auzeau cocoşii cântând, iar în depărtare, în liniştea ulicioarei umede, luminată de lună, se desluşeau huruituri de care. Lampa cu ulei mai ardea încă, dar fitilul formase un fel de ciupercuță de foc ce răspândea un fum negru şi acru.

Ca un bătrân nelegiuit, începu să pregătească fiecare lucru mai înainte de a-i chema pe binefăcătorii ei; luă lampa, o umplu până la jumătate cu ulei, tăie cu foarfecele fitilul ars; intră în odaie cu prudență şi, mai înainte de toate, se uită la canapea, să vadă dacă e destul de răvăşită, apoi trase pătura de pe fața victimei şi o privi îndelung. Bătrânul îşi păstra rânjetul acela îngrozitor, dar fața i se învinețise, ochii-i erau puțin întredeschişi şi înceţoşați. Annesa ar fi vrut să-l zgâlțâie, să-l oblige să-şi ia altă poziție, dar nu îndrăzni; îi provoca o spaimă de neînvins, i se părea că, atingându-l, degetele ei ar fi rămas lipite de carnea aceea moartă.

Îşi scoase apoi pieptăraşul, şorțul, le puse pe scaun; îşi răvăşi părul, îşi trecu mâinile pe față, pe ochi, ca să-şi compună cât de cât o mască de indiferență; urcă la etajul întâi şi bătu la uşa de la camera *donnei* Rachele. Bărbații dormeau la ultimul etaj; *ziu* Cosimu îşi făcuse

un pătuc chiar sus, la mansardă, printre grămezile de cereale şi legume.

Donna Rachele îşi încuia uşa cu cheia; dormea doar câteva ore, dar avea un somn greu, şi Annesa trebui să bată de trei ori ca s-o trezească.

— Deschideți, *donna* Rachele, unchiului Zua îi e rău, trage să moară.

— Maică Precistă! Du-te şi cheamă-l repede pe părintele Virdis. Du-te şi-l cheamă pe tata, strigă văduva, alergând să deschidă.

Rosa, care dormea cu bunică-sa, se trezi şi începu să plângă. Annesa intră în cameră, cu lampa în mână, şi, în timp ce *donna* Rachele îşi încheia fusta tremurând, zise calm:

— Nu vă speriați. Cred că unchiul Zua a şi murit.

— Ce tot spui! strigă văduva, alergând spre uşă, descultă. Să moară aşa, fără Sfintele taine, fără nimic! Ce o să spună lumea, Dumnezeule mare! Că l-am lăsat să moară în felul ăsta! Da' de ce nu m-ai strigat?

— Nu mi-am dat nici eu seama. Acum, de câteva minute, m-am trezit, şi nu...

Donna Rachele n-o mai asculta. Descultă, numai în fustă, se repezise pe scări în jos, în întuneric, gemând şi strigând:

— Fără Sfintele taine! Dumnezeule, Iisuse Hristoase, fără Sfintele taine!

Rosa plângea înainte. *Don* Simone lovi cu bastonul în pardoseală, Paulu deschise uşa de la odaia lui şi întrebă:

— Ce e, Annesa? Mamă?

Pe Annesa o cuprinse din nou spaima, dar acum era pe deplin conştientă de ceea ce făcuse, de ceea ce pu-

tea să se întâmple, şi se stăpânea cu tărie. Încercă s-o liniştească pe Rosa, îi răspunse lui Paulu:

— Coboară repede, cheamă-i pe bunici. Unchiul Zua a murit.

Paulu se îmbrăcă în grabă şi dădu fuga la *don* Simone, care batea din ce în ce mai tare în pardoseală ca s-o facă pe fetiță să tacă.

— Taci din gură. Mă duc până jos şi mă întorc numaidecât. Unchiului Zua îi e rău, îl doare burta, mă duc să-i dau doctoria. Să nu te mişti de aici, spuse Annesa, dar Rosa auzise cuvintele bunică-sii şi repeta printre sughițuri:

— A murit fără Sfintele taine. A murit; ce-o să spună lumea? Tu n-ai strigat.

— Dar taci odată! strigă Annesa, mâniindu-se. Dacă te mişti de-aici, e vai de tine.

Şi ieşi afară repede, alergă pe scări în jos, din ce în ce mai agitată, dar din ce în ce mai hotărâtă să nu se trădeze. Din uşă o văzu pe *donna* Rachele aplecată asupra victimei, căreia îi ridicase capul şi-i scutura brațele.

— Nimic, nimic! A murit, într-adevăr. Dar cum s-a întâmplat, Annesa? Dumnezeule, Iisuse Hristoase, ce-o să spună lumea?

Ea se apropie şi simți o uşurare; mortul îşi schimbase fizionomia, nu mai rânjea.

— O să vă îmbolnăviți dacă o să stați aşa, desculță, îi zise *donnei* Rachele, împingând-o de acolo. A murit, nu vedeți? E rece. Astă-noapte a avut un alt acces de astm, ca acela de ieri-noapte; ba chiar a urlat un timp. Credeam că l-ați auzit. Apoi s-a liniştit şi a adormit; şi eu eram obosită şi m-a luat un somn adânc. Mai adineauri mă deştept, ascult, n-aud nimic. Sunt gata să

adorm la loc; am însă un fel de presimțire, aprind lampa, privesc...

— Doamne, Dumnezeule, de ce nu m-ai chemat astă-noapte? Acum trebuie să taci. Nu trebuie să spui că a murit aşa, fără ca noi să ne dăm seama de asta.

— Da, da! O să spunem că eram cu toții, zise Annesa cu însuflețire. Ah, iată-l pe *don* Paulu.

Auzindu-i paşii, îngălbeni şi un tremur nervos o făcu să-i clănțăne dinții, să-şi muşte limba şi buzele. Dar Paulu nu era atent la ea. Şi el ținea o lampă în mână şi se grăbi să se uite la mort, se aplecă, îl privi atent, îl atinse. Fața lui somnoroasă nu exprima nici durere, nici bucurie.

— S-a dus! E rece de tot. Cum a fost, Annesa? întrebă apoi, punând lampa pe masă.

— Azi-noapte a avut iar un acces de astm, ca acela de ieri-noapte, o luă ea de la capăt şi repetă ceea ce-i spusese şi *donnei* Rachele, pe când aceasta umbla încoace şi-ncolo prin cameră, căutând ceva ce nu găsea.

— Mamă, du-te şi ia-ți pantofii. Ce cauți? Ce trebuie să fii atât de disperată? A murit, ce putem face? zise Paulu, căruia îi străfulgerase prin minte bănuiala că bătrânul o fi murit cât timp stătuse el de vorbă cu Annesa.

Cuprinsă de remuşcarea că-l lăsase pe bătrân să moară fără Sfintele taine, *donna* Rachele nu auzea nimic. I se părea că-l vede, cuprins de flăcările Purgatoriului, cu brațele ridicate şi cu gura căscată, lacom de lumină şi de pace. După ce scotoci mai peste tot, găsi, în sfârşit, ceea ce căuta: un mic crucifix negru, pe care-l puse pe pieptul mortului.

— Trebuie să-l scăldăm şi să-l schimbăm, spuse, liniştindu-se. Annesa, du-te de aprinde focul şi pune apă la încălzit. Ce faci aici, zăpăcito? Annesa, ce-ai făcut?

Această dojană, deşi blândă, o lovi pe Annesa: acum fiecare cuvânt avea pentru ea două înțelesuri. Pe când aprindea focul, ca să încălzească apa pentru scăldătoarea mortului, repetă în sinea ei că trebuie să fie tare, gata pentru orice surpriză.

După o clipă se auzi vocea lui *don* Simone:

— Dar ce s-a întâmplat? A murit cineva? Ce zice Annesa? De ce n-a strigat?

— Ce vină are ea? Lăsați-o în pace, zise Paulu, enervându-se fiindcă *donna* Rachele începea iar să se văicărească. A murit şi fie-i țărâna uşoară.

— Dar asta e, Paulu... reluă văduva.

— Lasă, mamă! Crezi dumneata că dacă s-ar fi spovedit s-ar fi dus în Rai?

— Paulu! zise bunicul cu voce gravă, respectă măcar morții.

Paulu nu mai zise nimic. În liniştea care se aşternu pe neaşteptate se auzi plânsul Rosei şi, în aceeaşi clipă, *ziu* Cosimu Damianu, apropiindu-se cu Rosa în brațe, întrebă:

— Unde e Annesa? Spuneți-i să aibă grijă de Rosa. Dar ce s-a întâmplat? Şi Annesa ce-a păzit?

Annesa şi iar Annesa. Toți aveau ce-aveau cu ea, dar ea hotărâse să lupte împotriva tuturor.

Ieşi în curte şi scoase apă din fântână; cerul nu se albise încă, dar, spălăcit de o lumină plăpândă, vestea zorile; luna, mare şi tristă, apunea dincolo de zidul curții, stelele pâlpâiau, trăgându-şi vălul, parcă nerăbdătoare să se ducă. Annesa ar fi dorit ca noaptea să mai dăinuie; îi era frică de lumină, de lumea care se trezeşte şi care judecă întâmplările altora cu răutate. Lumea? Ea ura lumea, această viperă veninoasă căreia se cuvine să-i dai să-şi sugă propriul sânge. Din cauza lumii

renunțase la visul tuturor femeilor cinstite, la visul de-a se căsători cu omul pe care-l iubea; din cauza lumii, din cauza gurii ei clevetitoare şi din cauza chinului pe care ar fi trebuit să-l suporte Paulu dacă el ar fi lăsat ca bunicii şi mama lui să fie izgoniți din casa strămoşească, ea făptuise o crimă. Şi iată că peste puțin lumea aceasta se va trezi, va da năvală în camera în care zace mortul, îl va descoperi, îl va dezbrăca, îl va cerceta şi poate va ghici cumplitul adevăr.

Mai târziu, în timp ce ea şi *donna* Rachele spălau cadavrul, *don* Simone, *ziu* Cosimu şi Paulu, aşezați în jurul focului, porniră să vorbească chiar despre necazurile pe care ți le pricinuieşte aproapele, în anumite împrejurări. *Ziu* Cosimu plângea, încercând să-şi ascundă fața îndărătul capului Rosei. Fetița adormise pe genunchii lui, dar din când în când tresărea şi, cu mâna ei caldă, îl strângea tare de deget.

— Da, zicea *don* Simone, acum vor veni să ne amărască. În asemenea momente, când simți mai multă nevoie de linişte, lumea vine să se amestece în treburile tale. Strămoşii noştri îşi îngropau morții în casă, fără să mai fie nevoie să le facă funeralii. Cel puțin aşa se povesteşte: în *muraghes*[1], care serveau drept locuințe, se găsesc oseminte.

— Nu, exclamă Paulu, pe unchiul Zua, de exemplu, eu n-aş vrea să-l ştiu înmormântat în casă. Dumnezeu să-l ierte, dar prea ne-a chinuit.

— Să lăsăm să treacă treizeci de zile într-o lună, zise *don* Simone. Măsoară-ți vorbele, Paulu. Să nu vorbeşti aşa față de lume, care tocmai în asemenea ocazii nu scapă nimic din vedere.

[1] Construcție conică, preistorică (în Sardinia).

— Eu sunt sincer! Tată Decherchi, te asigur că-mi pare rău de moartea bătrânului, dar nu pot să plâng.

— Fiindcă tu eşti prea prins de viaţă, fătul meu, spuse atunci *ziu* Cosimu. Ţie nici măcar înfăţişarea morţii nu-ţi impune respect.

Era poate pentru prima dată când *ziu* Cosimu îi vorbea atât de aspru; Paulu se mâhni mai mult din pricina acestor cuvinte scurte ale bunicului dinspre mamă decât din pricina nesfârşitelor reproşuri ale lui *don* Simone.

— Prins de viaţă! zise cu amărăciune, ca pentru el, amintindu-şi că doar cu o zi mai înainte se gândise săşi curme zilele. Dac-aş fi fost aşa, cum spuneţi voi, aş fi... destul, nu e momentul să vorbim despre lucrurile astea.

— Atunci taci. Acolo e un mort; gândeşte-te mai degrabă că toţi va trebui să murim. Zua Decherchi n-a fost un om de nimic, ca să se poată trăncăni şi glumi în faţa trupului său neînsufleţit. A fost un om brav, şi mai ales un om cinstit, muncitor şi drept. Boala îl înăsprise, în ultima vreme, dar de cele mai multe ori la amărăciune spune omul adevărul. Şi adevărul supără.

Paulu nu răspunse. În fond, el era un fiu şi un nepot respectuos şi nu se certase niciodată cu bunicii lui, asta şi fiindcă socotea că ar fi fără rost. Nu se certase niciodată, dar totdeauna făcuse aşa cum voise el; poate şi pentru că se credea cu mult superior, prin inteligenţă şi voinţă, faţă de bunicii săi simpli şi ignoranţi. Cuvintele neobişnuite ale lui *ziu* Cosimu, în momentele acelea de doliu, îl loviră din plin, ba chiar îl amărâră. Se gândi însă că poate bunicul avea dreptate şi poate că din cauza asta ţinu, după o clipă, să-i răspundă:

— Un om drept! mormăi. Cu toate astea, numai ca un om drept n-a murit.

— Taci, taci odată, zise atunci *don* Simone, care începuse să-l roage aproape strigând. Nu ştii ce vorbeşti. De ce n-a murit ca un om drept? N-a murit în patul lui, de moarte bună? Fiindcă nu s-a spovedit? Dar Dumnezeu e milostiv şi balanța lui cântăreşte faptele bune şi cele rele mai bine decât putem să le cântărim noi.

Annesa intra şi ieşea, şi auzi cuvintele bătrânului. Dacă ar fi putut să zâmbească, ea, care nu credea în Dumnezeu şi într-o dreptate supraomenească, ar fi zâmbit; dar se gândea la altceva.

— Ați terminat? întrebă *ziu* Cosimu, în timp ce ea arunca din uşă apa cu care *donna* Rachele spălase mortul.

Ea se apropie de vatră şi făcu semn că nu. Nu mai vorbea; buzele ei păreau pecetluite. Paulu reluă:

— Să nu apese cuvintele mele asupra mortului, dar cred că balanța eternă are nevoie de toată milostenia lui Dumnezeu ca să...

— Omul lui Dumnezeu, îl întrerupse din nou *ziu* Cosimu, n-ai înțeles că nu-ți stă bine să vorbeşti aşa? Fii atent.

— Dar, la urma urmelor, de ce m-aş teme? exclamă Paulu. Sper că n-au să spună că l-am omorât eu.

— Eh, ba ar putea s-o spună, răspunse bătrânul, coborând vocea. Şi apoi, nu despre asta e vorba acum. Acum să ne rugăm sau să tăcem din gură.

— Şi apoi! Şi apoi!... zise *don* Simone, agitându-şi o mână în aer. Iar după o clipă de tăcere adăugă: La urma urmei, nu era atât de rău, nu. Ne voia binele. Poate că noi n-am ştiut să ne purtăm cu el, nici să-l cunoaştem. Îl neglijam din ce în ce mai mult, îl lăsam singur, ne

aduceam aminte de el numai când aveam nevoie. Da, continuă cu voce joasă, nu-l iubeam aşa cum poate că merita. Şi el, acum pot să spun, voia să ne ajute. Îl însărcinase pe părintele Virdis să cumpere casa şi acaretul.

Paulu înalță cu o zvâcnire capul: o văzu pe Annesa în fundul bucătăriei, se uita țintă la *don* Simone. Părea speriată.

— Destul, să ne rugăm, conchise bătrânul nobil, şi să nu-l judecăm niciodată pe aproapele nostru mai înainte de a-l fi cunoscut.

Dar Paulu îl ura pe unchiul Zua chiar şi mort; şi găsi potrivit să le aducă la cunoştință bunicilor lui că n-ar fi avut nevoie de ajutorul bătrânului avar.

— Să-l lăsăm în pace, zise, dar, dacă ne voia întradevăr binele, putea să ne cruțe de atâtea şi atâtea neplăceri; putea să mă scutească de-a bate toate drumurile jur-împrejur, sub arşița soarelui şi sub ploaie, şi de-a mă umili față de toți cămătarii, față de toate femeiuştile şi față de toți bădăranii pe care-i întâlneam. Voi vreți să nu vorbesc, dar eu nu pot să tac. Mai am doar câteva cuvinte de spus. Ieri-noapte m-am întors târziu, n-am vrut să vă trezesc. Am găsit bani, dar prin ce umilințe! Am fost nevoit să-i iau de la o văduvă cu o reputație îndoielnică, şi i-am luat. Ce puteam să fac? adaugă, apărându-se de nişte reproşuri pe care bătrânii n-aveau de gând să i le facă. Îmi ajunsese apa la gât. Încă puțin şi mi se părea că trebuie să mă scufund.

— Cine zice ceva? Dacă tu o să dai banii aceia înapoi, ce-ți pasă de reputația văduvei?

— Sigur că o să-i dau înapoi! Şi să nu credeți că-i voi restitui din moştenirea mortului. Nu. Vreau să vă mai spun ceva. Am găsit o slujbă. O să muncesc: mă voi duce la o mină.

Cei doi bătrâni îl priveau şi *don* Simone clătină din cap; chiar şi *ziu* Cosimu, cu toată bunătatea lui obişnuită, cu toată îngăduința şi duioşia lui, strânse buzele şi făcu semn că nu. Nu, nu; nu dădea crezare vorbelor nepotului.

Dar Paulu se opri aici; spusese tot ceea ce îi stătea pe suflet; se destăinuise bunicilor. Restul avea să-l spună maică-sii, mai târziu; acum nici măcar nu se mai gândea.

Bătrânii începură din nou să se roage, iar el îşi sprijini capul în mâini şi se cufundă în propriile-i gânduri; de fapt, spectacolul morții, deşi nu i se părea ceva neobişnuit, îl întrista, făcea să-i vină în minte mii de întrebări, ca lumea de vechi şi mereu noi şi mereu greu de dezlegat. Se sfârşeşte totul cu moartea? Avem într-adevăr un suflet nemuritor? Şi unde se duce sufletul acesta după moartea noastră? Unde e sufletul bătrânului astmatic? Există într-adevăr Dumnezeu, Dumnezeul părinților noştri, aşezat pe nori, bătrânul Dumnezeu drept şi teribil, Dumnezeul cu balanța, atât de iubit şi de venerat de bătrânii lui bunici?

Paulu nu ştia; îşi amintea moartea tatălui său, a soției, dar atunci disperarea şi durerea nu-i dăduseră răgaz să găsească un răspuns la gravele întrebări care acum îi veneau din nou în minte. Acum se afla într-o cu totul altă dispoziție sufletească; era aproape fericit, se simțea tânăr, puternic, plin de bunăvoință; viitorul îi apărea destul de luminos. Era, aşadar, dispus să creadă în existența lui Dumnezeu şi a balanței sale şi, în consecință, în dreptatea lui.

Annesa, în schimb, de îndată ce aflase vestea că mortul voia „să ajute familia", devenise şi mai întunecată şi mai tăcută. În timpul ăsta, *donna* Rachele

îndeplinea riturile funerare într-o stare de exaltare religioasă; se ruga, suspina şi din când în când se văicărea în şoaptă:

— Să moară aşa! Annesa, să moară aşa!

Annesa tăcea şi, când mortul a fost îmbrăcat şi acoperit cu o pânză gălbuie de damasc, iar lumina verde-albăstruie a zorilor, pătrunzând prin fereastra dinspre grădină, s-a contopit cu lumina roşiatică ce ardea în vechile candelabre aurite, faţa ei, imobilă în cercul basmalei negre, apăru ca o mască de ceară.

Abia se lumină de ziuă, că ea se şi duse să-l cheme pe părintele Virdis.

Acesta renunţă la prima liturghie ca să dea fuga în casa cercetată de moarte; intră în odaia în care *ziu* Cosimu veghea cadavrul, îngenunche şi se rugă; apoi se duse la bucătărie, se aşeză lângă masă şi câteva minute rămase tăcut, roşu şi mai umflat ca de obicei; dar deodată îşi scuturâ batista albastră pe genunchi, înălţă capul, pufăi.

— Annesa mi-a spus că eraţi cu toţii de faţă când a murit Zua. Ah, de ce nu m-aţi chemat, *anghelos santos!* Ce greşeală aţi făcut!

Oftând, *donna* Rachele puse pe masă o legătură. Şi, cu tot dezgustul, susţinu minciuna Annesei.

— Avea asemenea accese în fiecare seară. Medicul îi prescrisese o doctorie care-i făcea totdeauna bine. Astă-noapte însă accesul a fost atât de puternic şi de neaşteptat, că Annesa n-a mai avut timp să toarne calmantul în pahar. Legătura asta am găsit-o sub saltea, dar n-am desfăcut-o, aşteptând să veniţi mai întâi dumneavoastră.

— Desfaceţi-o, spuse părintele Virdis. Alaltăieri mi-a încredinţat acţiunile şi testamentul.

— Totul e în mâini bune, şopti *donna* Rachele, desfăcând legătura găsită sub saltea.

Dar Paulu, care se apropiase să se uite, scoase o exclamaţie de furie, îşi strânse capul în mâini şi începu să se frământe.

— A încredinţat testamentul unui străin? Mă credea, aşadar, capabil să i-l fur? Sunt socotit aşadar atât de josnic? Şi chiar şi dumneavoastră, părinte Virdis, şi dumneavoastră m-aţi socotit atât de josnic?

— Să nu ne mai gândim la asta! răspunse preotul, agitându-şi batista. Eu i-am îndeplinit voia şi nimic altceva. Acum să ne gândim la înmormântare şi apoi vom discuta şi despre celelalte. Tu, Paulu, o să te duci să-l anunţi pe primar; eu mă voi îngriji de funeralii.

— Eu? răcni Paulu, bătându-se cu pumnii în piept. Eu plec de-aici imediat. Nimeni nu m-a văzut întorcându-mă aseară; calul meu poate că mai e la moş Castigu. Nu, adăugă, nu pot să rămân aici astăzi. Sunt prea răscolit, părinte Virdis! Omul acesta mă jigneşte şi după moarte. Mă duc. Aş putea să-mi dau drumul la gură, şi fiecare cuvânt al meu ar fi cântărit. Dă-mi desagii, Annesa; pune-mi în ei o bucată de pâine.

— Paulu, avem altele pe cap, zise *donna* Rachele, şi Annesa nu se mişcă din loc.

Dar el, jignit din pricina poveştii cu acţiunile şi cu testamentul, era hotărât să plece; ideea de-a rămâne toată ziua acasă şi de a simula, faţă de străini, o durere pe care n-o simţea îi sporea nervozitatea. Zise:

— Mă duc la stână la moş Castigu.

— Pleacă odată, păgânule, pleacă! Lupu-şi schimbă părul, dar năravul, ba. Du-te, du-te, zise preotul, agitându-şi întruna batista, de parcă ar fi alungat muştele.

Şi Paulu se îndreptă spre uşă. *Donna* Rachele şi *don* Simone, care, de fapt, îi înțelegeau furia, nu-l reținură; numai Annesa alergă după el şi-i zise rugător:

— N-o să faci asta. N-o să pleci, Paulu. Ce-o să spună lumea?

— Dacă o să mă vadă cineva, o să mă întorc, îi făgădui el. Lasă-mă să plec. E încă devreme, nimeni n-o să mă vadă.

Plecă şi nu se mai întoarse. *Donna* Rachele, părintele Virdis şi *don* Simone discutară îndelung; apoi preotul plecă, promițând să se îngrijească de tot ce trebuie pentru înmormântare.

Mai târziu, casa se umplu de lume: vecini, rude, prieteni. Veniră şi cei doi frați care cu o zi mai înainte luaseră parte la prânzul săracilor; şi prietenul răposatului zicea:

— Ce repede se duce omul! Ieri Zua era încă plin de viață.

— Da, alerga şi țopăia ca un iepure care presimte ploaia! observă cu ironie celălalt frate.

Veni apoi tâmplarul cu coşciugul şi mortul fu pus înăuntru, împreună cu medaliile lui şi cu crucifixul negru. Câteva bătrâne, rude de-ale familiei, vrură să cânte un cântec funebru întru pomenirea mortului, dar *don* Simone se împotrivi: el era un om de modă veche, la locul lui, şi chiar aproba vechile obiceiuri, dar înțelegea că anumite ceremonii barbare şi-au avut timpul lor; aşadar, îi porunci Annesei să pregătească prânzul, deşi obiceiul era ca, în casele unde se află un mort, să nu se aprindă focul; şi ea se retrase în colțul ei, sub şopron, mulțumită că a scăpat de ochii curioşilor care plecau şi veneau având scuza că prezintă condoleanțe *donnei* Rachele şi bătrânilor bunici.

Curtea era pustie. Micuța Rosa fusese trimisă la mătuşa Anna şi urma să se întoarcă abia seara, târziu.

Timpul trecea; Annesa se simțea din ce în ce mai liniştită; încă puțin, şi pământul mut se va deschide ca să înghită cumplita taină. Dar, pe când trecea prin bucătărie ca să caute nu ştiu ce în dulap, auzi un suspin adânc; se întoarse, neliniştită, şi în colțul de după uşă dădu cu ochii de orbul Niculinu: nemişcat, țeapăn, el îşi pironea în gol ochii alburii, cu pleoape grele şi părea hotărât să nu se mişte din loc prea curând.

— Ce faci aici? îl întrebă ea neliniştită. Lumea e dincolo, în odăile de sus. Du-te acolo.

— Dar tu ce faci?

— Pregătesc de mâncare, răspunse ea, luând o farfurie din dulap.

— Vai, morții nu mai mănâncă, dar cei vii mănâncă şi acum.

— Fireşte, din moment ce mai au încă gură! Ce te priveşte? zise ea, plictisită. Parcă tu ieri n-ai mâncat aici? Şi taică-tău nu-i mort?

— Da, am mâncat şi am băut, răspunse celălalt, cu vocea lui slabă şi blândă. De-aia... Da' lasă; unde e Gantine? Nu se întoarce azi?

— Nici azi, nici mâine. E departe, la lucru la pădurea din San Matteo.

— Şi *don* Paulu unde e?

— Da' ce te interesează? repetă Annesa. N-am niciun chef să trăncănesc cu tine, Niculinu. Fă-mi plăcerea şi pleacă.

— Annesa, repetă el, fără să-i ia în seamă vorbele aspre, unde-i *don* Paulu? Dacă se întoarce, spune-i că ieri nu toți au socotit, aşa cum am socotit eu, că asta-i o

casă în care te-ai putea împărtăşi. Mai e şi lume rea pe pământ. Multă lume rea.

— Las' să fie! Ştiu eu, fraţii Pira ne-au vorbit de rău după ce au mâncat şi-au băut aici. Dar azi n-avem timp să ne gândim la asemenea lucruri...

— Ar trebui să-l înştiinţaţi pe *don* Paulu, repetă celălalt cu stăruinţă.

— N-are el nevoie de nicio înştiinţare; lasă-mă-n pace, Niculinu.

Ea se întoarse în curte, dar simţi cum o cuprinde iar neliniştea. Să-l prevină pe Paulu? De ce? De bârfelile unor bătrâni neruşinaţi? Paulu ar fi râs: lui nu-i plăceau flecărelile. După o clipă intră iar în bucătărie să-l întrebe pe orb ce spuseseră fraţii Pira, dar Niculinu nu mai era acolo. În odaie se auzea cum tâmplarul bătea ţintele de argint în pânza neagră a coşciugului; şi loviturile acelea lugubre de ciocan răsunau aproape plăcut în urechile Annesei: acum nimeni nu-l mai vedea pe mort; doar ea singură îl mai vedea, vineţiu, macabru, cu gura deschisă şi ochii de sticlă. Dar, în sfârşit, coşciugul negru, cu fireturile şi ţintele lui, păstra taina, aşa cum o păstra şi ea.

Apoi ciocănitul încetă; o voce zise, dincolo de uşă:

— Gata, hai să mâncăm.

Şi, încet, lumea plecă; bătrânii bunici şi *donna* Rachele mâncară, puţin, e drept, dar în tihnă, ca oamenii care au conştiinţa împăcată şi siguranţa că şi-au făcut datoria.

7

De la trei, mortul a fost scos din casă. Annesa a aranjat patul, a orânduit camera, iar bunicii şi *donna* Rachele au coborât să întâmpine lumea în camera în care murise bătrânul.

După înmormântare, părintele Virdis a venit iar şi s-a aşezat lângă *donna* Rachele, întrebând dacă Paulu nu se întorsese.

— Azi-dimineaţă l-au văzut plecând, continuă mătăhălosul preot, care ţinea mereu în mână batista lui cu roşu şi albastru. Greşeală peste greşeală. Da, dragii mei, de ieri şi până astăzi aţi înălţat un edificiu de greşeli. Să nădăjduim că n-o sá se dărâme.

— Ce vreţi să spuneţi cu asemenea vorbe? întrebă *don* Simone.

Dar părintele Virdis îşi agită batista şi tăcu. Annesa, însă, bagă de seamă cu nelinişte că, ori de câte ori se deschidea uşa, el întorcea capul brusc. Părea să aştepte pe cineva, dar când oamenii intrau pleca iar capul şi-şi agita batista fără să spună un cuvânt; abia către seară se ridică şi îşi luă rămas-bun.

— Trebuie să mă duc la liturghie, zise cu voce gravă. Dacă aveţi nevoie de mine, chemaţi-mă.

În sfârşit, în casă se aşternu liniştea; cei doi bătrâni ieşiră în grădină, *donna* Rachele putu să se mişte.

Annesa se aşează pe pragul uşii ce dădea spre grădină şi îşi îndreptă privirea spre munte. Se lăsa o seară blândă şi luminoasă. Pădurile, nemişcate şi tăcute, întinzându-se de la marginea grădinii până pe ultimele culmi ale muntelui, apăreau roşietice, ca luminate de un incendiu îndepărtat; sus, la orizont, frunzele sângerii ale stejarilor se desenau foarte precis pe cerul violet-cenuşiu. Peste tot numai calm şi linişte; dar Annesa se simţea obosită şi, cu toate că în închipuire încă mai auzea în camera alăturată gâfâitul bătrânului astmatic, i se părea că au trecut ani şi ani de când s-au stins tunetele furtunii din noaptea trecută. Nu-i venea să creadă că într-o zi şi o noapte s-au petrecut atâtea lucruri. Se simţea parcă îmbătrânită, purtând pe umeri o greutate nevăzută ce-o silea să se îndoiască până la pământ.

„Totul s-a terminat, gândea. Şi acum trebuie să plec de aici. Dacă voi rămâne în casa asta, nu voi mai fi în stare să râd, să vorbesc, să muncesc. I-am scăpat pe ceilalţi de povara bătrânului, dar eu parcă mi-am luat o greutate pe umeri. Da, e aici, pe umerii mei: e bătrânul, şi geme mereu."

Tresări şi îngălbeni. Un căscat nervos îi schimonosi faţa.

„Ah, uite că iar am febră; soarele a şi apus. O să mă ţină toată noaptea."

Un timp rămase nemişcată, pe pragul uşii, dar nu se putea odihni; i se părea că se simte şi mai obosită şi, o dată cu cerul care începea să se întunece, gândurile i se tulburau. Privea într-un punct al muntelui, acolo unde credea că s-ar afla stâna lui moş Castigu, şi gândea: „Paulu o fi acum pe drum; o să coboare poate pe jos, ca să lase calul la păscut, o să ajungă obosit şi o să vrea

să cineze. Trebuie să mă mişc. Ar trebui să mă duc la fântână."

Dar o oboseală de moarte o împiedică să se mişte; căscă iar şi se cutremură toată.

— Ah! ah! zise cu voce tare. Nu mai lipseşte decât asta, să mă îmbolnăvesc. Şi un gând negru o nelinişti: „Dacă mă cuprinde delirul şi vorbesc? Ah, nu, buzelor, să fiţi mute! Acum, când pământul a înghiţit taina, s-o dezvălui eu?"

Căscă iar, ducându-şi mâinile la gură; apoi se ridică, în dorinţa disperată de a se mişca, de a învinge toropeala bolnăvicioasă care-o cuprinsese; aprinse focul şi pregăti cina; se gândi să se ducă la fântână şi căută cofa, dar, pe când răsucea o bucată de pânză ca să facă un oblanic, simţi cum i se învârte capul şi trebui să se sprijine de perete ca să nu se prăbuşească: odată cu umbra serii venea şi ceaţa perfidă a febrei. *Donna* Rachele băgă de seamă că Annesa se simte rău şi-i luă cofa din mână.

— Fată dragă, ascultă-mă pe mine; mergi mai bine şi te culcă.

— Trebuie să mă duc, zise ea cu voce stinsă.

— Trebuie să te duci la culcare, fată! Nu vezi că ai febră?

— Atunci mă duc s-o iau pe Rosa şi o să-i cer mătuşii Anna un pic de apă; lasă-mă să mă duc.

Luă o cană şi ieşi; seara cobora, limpede şi duios; pe cerul colorat încă de un roşu-azuriu, dincolo de căsuţele negre ale satului, scânteiau stelele Ursei; ţăranii se întorceau, pe caii lor mici şi obosiţi, iar prin portiţele date de perete se vedeau femeile care aprindeau focul şi pregăteau cina pentru bărbaţii lor.

Când ajunse lângă căsuța verişoarei *donnei* Rachele, cuprinsă de îngrijorare din pricina absenței prelungite a lui Paulu, se opri şi rămase o clipă să vadă dacă nu cumva cobora vreun păstor pe cărarea dinspre munte. Dar nu văzu pe nimeni şi intră în curticica neîmprejmuită a mătuşii Anna, apoi în casă. Era o căsuță de oameni nevoiaşi; în bucătărie, deasupra uşii, era un fel de pod deschis, unde se aflau proviziile de lemne, de paie şi de orz.

— Tu eşti, Annesa? Rosa s-a dus la fântână cu Ballora şi cu fetițele, zise mătuşa Anna, ivindu-se chiar atunci din gura podului, unde se urcase să ia câteva lemne. Aşteaptă o clipă.

Coborî încet, pe o scăriță mobilă, în timp ce Anna turna apă în cana ei dintr-o cofă aşezată pe o piatră.

— Iau puțină apă. Mâine o aduc îndărăt, mătuşă Anna.

— Scumpa mea, n-o primesc decât cu dobândă! spuse cealaltă glumind. În drum, Ballora o s-o ducă pe Rosa acasă. Au deschis testamentul? întrebă apoi. E adevărat că-l dăduse în păstrare părintelui Virdis? Ah, cârcotaşul ăla bătrân! N-aş vrea ca vorbele mele să-l apese nici cât o petală de trandafir, dar prea era zgârcit şi bănuitor. Azi s-a împrăştiat vorba că Paulu l-ar fi omorât trăgându-i o bătaie zdravănă.

— Ah, strigă Annesa, amintindu-şi cuvintele orbului, asta se vorbeşte?

— Flecăreli, draga mea. Dar ce ai?

Annesa tremura din pricina febrei şi de frică; se gândi totuşi că nu trebuia să se trădeze şi răspunse calm:

— În fiecare seară, de un timp încoace, am febră. Acum mă duc să mă culc; sunt frântă de oboseală, mă-

tuşă Anna, nu-mi mai simt spinarea. La revedere, o să vorbim altă dată. Lasă-mă să plec.

— O să trec mai târziu pe la voi, scumpa mea, zise mătuşa Anna, conducând-o până la poteca ce trecea peste coasta pietroasă. Dac-o întâlneşti pe Ballora, spune-i să se grăbească, e destul de târziu.

Annesa iuți pasul, în speranța că Paulu s-o fi întors; dar pe la jumătatea drumului, pe o ulicioară singuratică, i se păru că aude glasul Ballorei şi pe Rosa plângând. O luă la fugă şi pe la capătul ulicioarei o întâlni într-adevăr pe nepoata mătuşii Anna, care fugea, la rândul ei, cu Rosa în brațe şi urmată de alte două fetițe speriate.

— Rosa, Rosa! strigă Annesa, punând jos cana şi repezindu-se înaintea Ballorei. Ce e? Ce e?

Rosa i se aruncă de gât, îşi lăsă capul greu pe umărul ei: tot trupşorul îi era străbătut de un tremur convulsiv.

— Întoarce-te de unde vii, zise Ballora gâfâind. Te caută jandarmii; sunt acolo, acasă la voi, şi-i arestează pe toți. Pe toți, şi pe mătuşa Rachele...

— Şi pe mătuşa Rachele... bâlbâi Annesa, fără să ştie ce spune, în timp ce Ballora şi fetițele alergau cuprinse de panică, de parc-ar fi fugit dintr-un loc primejdios. Ea venea în urma lor întrebând cu voce gâfâitoare:

— Cum? Cum?

— Nu ştiu... Am ajuns la poarta voastră, voiam s-o ducem pe Rosa. Dar în fața casei era lume, lume multă, şi o femeie mi-a spus: au venit jandarmii, îi arestează pe toți... pe toți... şi o caută pe Annesa. Atunci eu am lăsat cana jos, am luat-o pe Rosa şi am fugit. Trebuie să-i dăm de ştire mătuşii Anna. Iar tu ascunde-te, Annesa, ascunde-te, ascunde-te.

Ea nu se gândea decât la asta; în groaza ei, învinsă doar de instinctul conservării, se gândea că numai

ea, vinovata, era în primejdie. Ceilalți erau nevinovați: n-aveau de ce să se teamă. Nu mai scoase o vorbă, nu-i veni în minte să se întoarcă şi să se convingă dacă nu cumva Ballora se înşelase, sau dacă nu exagerase primejdia. Instinctul o împingea, o silea să fugă, să se salveze.

Ballora şi fetițele continuau să fugă nebuneşte, de parcă ar fi fost urmărite de jandarmi. Câteva femei se arătară la porțile căsuțelor, şi una zise:

— Sunt nişte fete care se joacă de-a prinselea.

Şi fugarele ajunseră nestingherite în fața căsuței mătuşii Anna. Bucătăria în care intrară una după alta era pustie; Annesa se gândea să se ascundă în pod, dar Ballora îi spuse:

— Nu te-ascunde aici, Annesa, nu te-ascunde aici. Mai înainte decât altundeva, au să te caute aici. Ascunde-te în altă parte.

— Unde? Unde? întrebă ea, privind în jur disperată.

— Pleacă, Annesa, o zori cealaltă, pleacă de-aici; mi se pare că vin.

Atunci Annesa, oarbă de spaimă, nu căută să mai afle şi alte amănunte, nu mai ştiu de nimeni şi de nimic: se eliberă cu brutalitate de Rosa, şi-o smulse din jurul gâtului ca pe un vrej de mure care nu vrea să se desprindă; se repezi afară şi o luă iar la fugă. Din fericire, locul era pustiu; nimeni n-o văzu, sau mai bine zis ea nu văzu pe nimeni, şi reuşi să se refugieze în curtea bisericii şi, de acolo, în sus pe scara de piatră, ajunse pe terasa aceea rudimentară unde, în zilele de sărbătoare, se adunau starostii ca să se mai răcorească şi să joace cărți. Era un fel de portic cu trei arcade, sub un acoperiş de trestie, şi împrejmuit cu un parapet de piatră. Îngenunche lângă parapet şi îşi scoase puțin capul

în afară, printre două pietre: deasupra ei, în scobitura arcadei grosolane, străluceau stelele; totul era linişte, pace, umbră.

Inima îi zvâcnea, febra îi sporea groaza. I se părea că fantasme monstruoase o urmăresc, ca s-o prindă şi s-o arunce într-un loc mai misterios şi mai înspăimântător decât acel infern în care nu credea. În jurul ei era haosul; o umbră, o ceaţă, o noapte chinuitoare, fără sfârşit.

A fost, într-adevăr, o noapte chinuitoare, mai cumplită chiar şi decât cea care trecuse. Din ascunzătoarea ei, putea să vadă esplanada, povârnişul stâncos şi casa mătuşii Anna. În casă licări mult timp o luminiţă; vedea umbre mişcându-se şi parcă auzea plânsetul Rosei şi zgomote confuze. Apoi liniştea cuprinse totul. Un om călare străbătu esplanada; la răsărit cerul începu să se lumineze. Se ridică, ceva mai liniştită, se strecură, chibzui.

Unde era Paulu? Se întorsese? Fusese şi el arestat? Şi ceilalţi? Dacă Ballora s-o fi înşelat?

„Nu-i decât un vis, îşi zise. Ballora trebuie să se fi înşelat. Nu, nu se arestează aşa lumea, pe nepusă-masă, cât ai bate din palme. Aiurez: mă chinuie febra."

Dar apoi îşi aduse aminte că şi noaptea trecută crezuse că visează, când de fapt totul fusese o tragică realitate.

„Eu, eu am pricinuit totul, eu, blestemata de mine! Acum ce să fac? De ce am fugit? De ce mi-e frică? Mă aşteaptă închisoarea, ştiam asta chiar mai înainte de a face ceea ce am făcut. Acum de ce fug? Doamne Dumnezeule, Iisuse Hristoase, totul e pierdut."

Se aşeză pe prima treaptă a scării şi încercă să lămurească mai bine situaţia în care se afla: încet-încet,

groaza şi durerea scăzură şi o rază de lumină licări în sufletul ei întunecat. Redeveni iar ceea ce fusese totdeauna: iedera care nu poate trăi fără trunchi.

„Trebuie să-i salvez", hotărî, ridicându-se şi coborând în curte. „O să mă duc să mă predau şi, dacă e nevoie, o să spun totul."

Porni spre căsuța mătuşii Anna: nu-i mai era frică, n-aveau decât s-o prindă, s-o lege, s-o arunce, dacă voiau, într-un loc de veşnică durere, n-ar fi scos o vorbă decât în favoarea „binefăcătorilor" ei.

Bătu. Mătuşa Anna deschise imediat.

— Tu eşti? zise înălțând brațele, speriată. Ce vrei să faci? Ştii că te caută; au cercetat toate casele dimprejurul vostru şi aştept ca dintr-o clipă-ntr-alta să vină şi aici. Nu m-am culcat fiindcă sunt sigură că au să vină.

— Aşadar, e adevărat? întrebă Annesa cu voce adâncă. Şi Paulu?

— Paulu nu s-a întors, cel puțin mai adineaori nu se întorsese. Ceilalți au fost arestați toți. Şi Rachele.

— Şi dânsa? zise Annesa şi se trânti la pământ ca lovită de trăsnet.

Crezând că a leşinat, femeia se aplecă să o ridice; dar ea o respinse, se ridică, îşi dădu un pumn peste gură, ca pentru a-i pune frâu. Şi se întoarse, gata să plece.

— Ascultă, fată dragă, unde ai să te duci? strigă femeia.

— Unde vrei să mă duc? Mă întorc acasă; cine e acolo?

— E un jandarm care-l aşteaptă pe Paulu să se întoarcă. Dar sigur că Paulu n-o să se întoarcă. S-o fi găsit vreun suflet de creştin care să alerge şi să-i dea de veste. Ascultă-mă, Annesa: eu văd ce ai de gând. Tu

vrei să-i laşi să te aresteze. Bagă bine de seamă ce faci, dacă ştii ceva. Eşti femeie, eşti plăpândă, până la urmă o să te facă să vorbeşti.

— Cum, dumneata... şi dumneata crezi?

— Eu nu ştiu nimic! Tot satul vorbeşte că Paulu l-a bătut pe bătrân până l-a omorât şi că tu, voi toţi sunteţi complici. Dacă nu-i adevărat, de ce vrei să te dai pe mâna jandarmilor? Ascunde-te, dacă ştii vreun loc sigur. O să vezi că nu-i nimic serios. Mâine poate că totul o să se lămurească.

— Întocmai. De-asta vreau să mă predau. Unde vrei să mă duc, mătuşă Anna? Nu sunt bărbat, ca să alerg prin păduri. Şi, fiindcă tot trebuie să vină, lasă-mă să-i aştept aici. Nu, n-o să intru în casă, nu vreau să se sperie fetiţele. Aştept aici.

Se aşează pe zidul scund al curţii. În jur domnea încă liniştea profundă a nopţii senine: luna mare şi galbenă răsărea deasupra muntelui, luminând melancolic esplanada şi casele îngrămădite în jurul bisericii. Mătuşa Anna se apropie de Annesa şi-i puse o mână pe cap.

— Ascultă-mă, îi zise încet. Eu îl cunosc pe Paulu mai bine decât tine, Annesa, şi ştiu câte parale face. El a fost ruina familiei lui. Ascultă-mă, sufletul meu. Dacă s-a pus justiţia în mişcare, ceva trebuie să se fi întâmplat.

Annesa se însufleţi:

— Taci...– dar apoi clătină din cap şi nu mai continuă. La ce bun? Nu, ea nu voia să spună cuvinte zadarnice; voia doar să acţioneze, să-şi salveze binefăcătorii.

Mătuşa Anna îi apăsă mâna pe cap şi continuă, grav şi tainic:

— Ascultă-mă! Tu trebuie să ştii ce s-a întâmplat, şi oamenii legii te caută tocmai pentru că trag nădejde ca tu să vorbeşti. Bagă bine de seamă. Dacă ţii la Paulu,

păzeşte-te de ei ca de foc, îți repet. Tu ştii, el ți-e ca un frate; nu-l duce la pierzare, nu vorbi. Poate că totul o să se aranjeze, dar trebuie ca toți să stați liniştiți şi muți ca pietrele.

— Dacă va trebui, o să spun că eu sunt vinovată, eu singură, zise Annesa cu voce sfioasă. Dar mătuşa Anna îi astupă gura cu mâna.

— Vezi? Vezi? Ai şi început să vorbeşti prostii! Taci, fato, taci cum tace melcul. Nu trebuie să vorbeşti, nu trebuie să dai vina pe nimeni şi nici pe tine. N-au să te creadă, chiar dacă o să spui că tu eşti vinovată, şi te vor forța să spui ceea ce într-adevăr ai văzut. Şi o să-i pierzi, fată, o să-i pierzi!

— A, nu, nu, asta nici măcar să n-o spui, o rugă ea, împreunându-şi mâinile. Nu mă face să-mi ies din minți.

— Linişte! zise femeia înălțând capul.

Annesa tăcu, ascultând: auzi nişte paşi apăsați şi zgomotoşi pe uliță, dincolo de esplanadă şi, cu toate că era gata pentru orice, se cutremură de spaimă şi sări în picioare. Dar paşii nu se mai auziră; pretutindeni, sub ochiul mare şi galben al lunii, se aşternu din nou linişteа.

— Dumneata crezi, aşadar, că Paulu a rămas acolo sus? întrebă ea arătând spre munte.

— Eu aşa cred. Chiar de azi-dimineață umbla vorba că bătrânul ar fi murit în urma bătăii pe care i-a tras-o Paulu şi că până diseară o să-l şi aresteze. Da' poate vreun prieten, vreun suflet bun o fi căutat să-i dea de veste lui Paulu şi, aflând ştirea asta, el n-o mai fi plecat de la stână la moş Castigu. Nu crezi?

— Ba cred, cred! exclamă Annesa cu însuflețire. Dacă el e liber, o să se rezolve.

„Dacă aş putea să-l văd, gândi, dacă aş putea să vorbesc cu el."

Ce i-ar fi spus? Nu adevărul, cu siguranță. Dar dorința, nevoia de a-l vedea, de a-i povesti ceea ce se întâmplase, de-a pune la cale cu el planul cel mai bun de a se apăra, de a se salva o împinseră spre cărarea muntelui.

Porni, ca o lunatică, fără să-i spună mătuşii Anna unde se duce.

— Unde te duci? Încotro, Annesa?

Ea nu răspunse; îşi amintea de cuvintele orbului, de purtarea părintelui Virdis, de privirea batjocoritoare a fraților Pira. Da, sigur, chiar de dimineață lumea ştia că o calomnie mârşavă se vântura pe seama lui Paulu; şi vreun suflet bun, cum spunea mătuşa Anna, poate chiar Niculinu, trimisese să-i dea de ştire văduvului.

Acolo sus, printre stânci şi prin păduri milenare, se deschideau peşteri şi ascunzători la care nu putea ajunge nimeni, afară de ciobanii care cunoşteau aceste labirinturi. Apoi, moş Castigu ştia atât de bine locurile acelea, încât el însuşi se lăuda că e regele peşterilor. Fără îndoială că Paulu, din moment ce nu se întorsese în sat, zăbovea în munți, aşteptând dezmințirea calomniei răspândită de prietenii mortului.

Trecând din nou prin spatele bisericuței, de unde începea poteca muntelui, Annesa se opri iar să asculte şi să privească spre sat. I se părea că e urmărită, dar n-auzi nimic, nu văzu pe nimeni. Luna, cu strălucirea ei, lumina căsuțele negre şi cenuşii clădite parcă din cărbune şi cenuşă; vastul orizont, de un albastru-lăptos, părea o mare îndepărtată. Umbrele stâncilor şi ale tufişurilor se desenau pe pământul gălbui, totul se arăta blând şi tainic. Ea se linişti.

I se părea că noaptea, luna, umbrele, liniştea i-ar fi prieteni; acum toate lucrurile triste şi neclare îi dădeau curaj, pentru că totul era trist şi neclar în sufletul ei. Şi mergi, şi mergi; începu urcuşul pornind din locul unde murise cerşetorul, primul ei tovarăş de drum, care o adusese acolo, în acel colţ de lume, aşa cum vântul duce sămânţa pe margine de prăpastie; fatalitatea continua s-o urmărească îndeaproape, un vânt al morţii o împingea. Înainte, tot înainte: mergea şi nu ştia unde-o să ajungă, aşa cum nu ştia de unde venise.

Şi tot urca, din piatră în piatră, de la un tufiş la altul. Ici-colo, printre păpurişul negru, străluceau triste, albastre-verzui, pete largi şi rotunde de apă, ce păreau ochii melancolici ai muntelui neadormit încă. Deodată cărarea se furişă printre ferigile şi murii ce acopereau povârnişurile muntelui, apoi printre ienuperi, apoi în pădure şi printre stânci. Luna se arăta când ici, când colo printre copacii înalţi până la cer; dar stâncile o ascundeau adeseori, iar umbra se îndesea pe cărare. Fantasme monstruoase ascundeau atunci priveliştea drumului: în depărtare apăreau edificii negre, misterioase; fortificaţii fantastice se iveau de-o parte şi de alta a potecii; tufişurile păreau animale ghemuite, iar de pe ramurile stejarilor se întindeau braţe negre, capete de şerpi – o întreagă lume de coşmar, în care lucrurile fără culoare şi fără formă trezeau spaima prin însăşi nemişcarea lor.

Annesa mergea şi i se părea că mai străbătuse şi în alte rânduri tenebrele acelea, înconjurată de fantasme, că le cunoştea şi că nu-i mai era teamă de primejdiile necunoscute care mergeau în faţa şi în urma ei; şi, cu toate astea, era de ajuns să audă din când în când foşnetul propriilor paşi pe frunzele uscate, ca să tresară.

La jumătatea drumului, pe creasta unui povârniş, apăru o arătare ciudată, care într-adevăr se mişca; părea o siluetă omenească, dar cu un cap imens de Meduză, negru în lumina lunii. Annesa se repezi în dosul unei stânci şi văzu trecând şi dispărând, cu paşi mari şi muţi, o fetiţă desculţă, cu o legătură de lemne pe cap. Era o fetiţă care trăia vânzând lemne furate; picioruşele ei acoperite de un strat uscat de noroi păreau încălţate în nişte sandale uşoare, potrivite la fugă. Annesa îşi reluă drumul. Urcă neîncetat. O altă siluetă se zări, întunecată pe albele depărtări ale unui plai: un centaur care fluiera şi galopa spre străvezimile orizontului. Apoi, nimic; apăru marea, ca un nor de argint-azuriu, pe cea din urmă linie a cerului lăptos; şi, pe povârnişul pietros, în dreapta cărării, se desenă bisericuţa neagră. Se auzea clinchetul monoton şi argintiu al tălăngilor: o turmă scoasă la păscut. Pesemne oile lui moş Castigu. Călăuzită de clinchetul acela melancolic, Annesa trecu plaiul de sub povârniş şi ajunse la coliba bătrânului cioban. Nu găsi pe nimeni, dar câinele începu să latre şi moş Castigu nu zăbovi să se arate, grăbind pasul dinspre pădure.

— Annesa, ce-i cu tine? Tu eşti, sufletul moşului? strigă, cu voce speriată. Ce s-a întâmplat?

— Unde e? întrebă ea cu voce joasă şi gâfâind. Unde e?

Ciobanul o privi de-aproape; i se păru îmbătrânită şi nebună.

— Cine? întrebă.

— Cine? Paulu! răspunse ea aproape mânioasă.

— Paulu! Da' cine l-a văzut?

La început crezu că bătrânul minte.

— Spune-mi unde e! Cred că mie poţi să-mi spui! Am venit pentru el; trebuie să vorbesc cu el.

— Dar ce s-a întâmplat, Anna? Mă jur că nu l-am văzut pe *don* Paulu.

Atunci Annesa se clătină; părea că înnebuneşte de-a binelea.

— Unde să fie? Unde? strigă. Şi parc-ar fi întrebat cerul, noaptea, soarta nefericită care-i mâna paşii, mințind-o mereu şi bătându-şi joc de ea fără milă.

— Dar ce s-a întâmplat, Annesa?

— Ah, ce nenorocire! Eu credeam că Paulu e aici... ascuns. Îl caută, moş Castigu, îl caută! Mă caută şi pe mine. I-au arestat pe *don* Simone, pe *ziu* Cosimu Damianu, pe *donna* Rachele şi trebuie să-l aresteze şi pe Paulu, şi pe mine. Ne învinuiesc că l-am omorât pe unchiul Zua. Unde-i Paulu, unde e?

Bătrânul îngălbeni şi înmărmuri şi el.

— Nepotu-meu Ballore, care a fost pe aici azi-dimineață, mi-a spus că *don* Paulu şi-a luat calul zicând că trebuie să se ducă la câmp. Eu nu l-am văzut, păcatele mele, spuse. Povesteşte-mi totul; mi se pare că visez. E oare cu putință ce spui tu? Nu eşti... bolnavă?

— Nu, nu sunt nebună, moş Castigu. Aş vrea să fiu, dar nu sunt, zise ea cu disperare. Şi povesti tot ce ştia în legătură cu arestarea binefăcătorilor ei.

— Şi *donna* Rachele! Şi *don* Simone! Dar pe ce lume trăim? Justiția a înnebunit? Şi tu, Annesa, tu altceva nu mai ştii?

Ea dădu din cap: altceva nu mai ştia. Dar deodată o cuprinse frica; se gândi că doar ea era cu adevărat în primejdie, pe când ceilalți, nevinovați, ar fi găsit calea salvării; se agăță disperată de bătrân, îi spuse cu voce stinsă:

— Ascunde-mă! Ascunde-mă! Pentru sufletul morților dumitale, ascunde-mă! Unde sunt peşterile? Du-mă

acolo. Trebuie să stau ascunsă, trebuie ca nimeni să numi audă glasul până când ei nu vor fi afară de pericol...

Îl apucă strâns de braț, apoi se aruncă la pământ, îi îmbrățişă genunchii, se făcu ghem; parcă ar fi vrut să se ascundă sub tălpile lui. El se uită la ea, de sus, şi un gând îi trecu prin minte, luminos şi orbitor ca un fulger.

— Da, o să te ascund. Tu ştii, totuşi... Ai făptuit sau ai văzut, zise cu asprime.

— Nu ştiu nimic, n-am văzut nimic. Ascunde-mă. Toți m-au sfătuit să nu mă las prinsă. Ascunde-mă, ascunde-mă, moş Castigu!

— Toți... stărui el. Care toți?

— Toți, toți, moş Castigu! Şi nici dumneata n-ai îngădui... nu... nu... ascunde-mă.

— Acum te bag numaidecât în buzunarul meu! zise el cu nelinişte, punându-i mâna pe umăr.

Ea tremura ca varga. Bătrânul simți cum se răsfrânge în ființa lui tremurul acela şi din nou înțelese adevărul. Dar mai mult decât sila resimțea o adâncă tristețe, iar sufletul lui simplu şi sfios de om singuratic deveni milos şi eroic în fața durerii femeii căzute la picioarele lui ca un miel rănit.

— Ridică-te şi vino cu mine, zise el simplu. Dacă nu eşti vinovată, nu trebuie să te temi.

Ea se ridică, privi în jur şi simți nevoia să-i ceară sfatul; o inimă miloasă, în clipa aceea de nenorocire, prețuia mai mult decât toți avocații din lume.

— Moş Castigu, spune-mi dumneata, ce trebuie să fac?

— Să taci, fata mea, îi răspunse el ducându-şi o mână la gură. Să taci, deocamdată. Acu' o să te ascund, aşa cum vrei tu. Şi o să rămâi acolo unde o să te duc şi o să fii mută ca stâncile până mă-ntorc eu. O să te duc

între două stânci, adăugă, îndreptându-se spre colibă, am să te ascund în aşa fel că, hotărât, chiar de te-ar căuta cum cauți acul în mare, tot nu te-ar găsi. O să-ți aduc mâncare şi apă; o să fac pe corbul care-i ducea pâine Sfântului Ilie.

Intră în colibă, luă un vas de plută şi o pâine de orz, apoi se-ndreptă iar spre pădure. Ea îl urmă; îşi amintea că mai străbătuse şi altă dată luminişul acela, acoperit de scaieți şi de iarbă uscată; că mai văzuse şi altă dată geana aceea de pădure ce se-ntindea ca un nor negru pe cerul de argint.

Luna strălucea foarte limpede; dar în depărtare începeau să se ridice panglici late de aburi luminoşi şi, când cei doi ajunseră dincolo de luminiş, văzură, printre trunchiuri, o mare de ceață argintie, din care răsărea, ca o stâncă marină azurie, piramida muntelui Gonare. Ea tresări. Da, era acelaşi drum pe care-l străbătuse cu Paulu în ziua aceea, prima zi a iubirii lor.

„Săvârşeam un păcat de moarte; mâna lui Dumnezeu coboară asupra noastră şi ne pedepseşte", îşi zise ea, plecând capul.

Când au ajuns sub *mormântul uriaşului*, mare şi tainic în pacea lunară, moş Castigu începu să urce din piatră în piatră, trăgând după el femeia oarbă de durere şi de lacrimi.

— De ce mai plângi? Nu-ți fie frică, îți spun; o să vezi. Mergi încet, ai grijă să nu cazi. Ochi ai, nu-i aşa? Şi încă buni.

Ea simțea cum îi fug pietrele de sub picioare, ca atunci, şi i se părea că din clipă în clipă o să se prăbuşească în abis. Trecură într-adevăr peste o prăpastie, urcară până la stânca ce părea un coşciug, coborâră versantul celălalt al vârfului şi intrară între două ziduri de

stânci ascuțite. Ajunsă la zenit, luna lumina trecătoarea îngustă; ciobanul înainta cu grijă, trecând peste steiuri. Deodată stâncile se deschiseră; apăru în întregime versantul celălalt al muntelui, apoi văi, alți munți, şi iar alți munți: umbre, aburi şi lumina lunii, totul făcea ca privelişte să pară şi mai fantastică. Annesa îşi şterse lacrimile şi privi în sus; moş Castigu sări pe stânca din față şi o ajută să coboare. Din nou trecură de-a lungul unui fel de scară suspendată peste o prăpastie şi, în sfârşit, se opriră în fața gurii scunde şi largi a unei peşteri.

— Uite, aici, după ce o să intri, eu o să astup intrarea cu un bolovan şi cu câteva crengi, zise ciobanul. Nimeni n-o să te poată dibui.

— Mi-e frică, zise Annesa.

— De cine ți-e frică? Doar Necuratul ar putea să te descopere. Hai.

Se aplecă şi dispăru. Annesa, la rândul ei, se lăsă în patru labe, iar ciobanul, dinăuntru, o prinse de brațe şi o trase.

Ea văzu atunci că nu-i o peşteră joasă şi întunecoasă cum sunt de obicei peşterile în munți, ci un fel de cameră alcătuită din stânci aşezate cu măiestrie. Dincoace de gura de la intrare, o ferestruică, destul de largă ca să poată trece prin ea capul unui om, se deschidea între două blocuri de piatră; Annesa se apropie de ea cu teamă. Dedesubt văzu o cascadă înspăimântătoare de pietre, care se rostogoleau până aproape în fundul văi; ici-colo, dintre crăpăturile stâncilor albite de lună, se iveau, negre, pâlcuri de stejari şi tufişuri ce păreau pletele sălbatice ale unor monştri împietriți. O lumină slabă pătrundea prin deschizătură; cu toate astea, moş Castigu aprinse un chibrit, îl ridică, îl lăsă în jos; în clipa aceea Annesa văzu în fundul peşterii o rămăşiță de

cenuşă, iar lângă semnul acesta de urmă omenească, o piatră rezemată de stâncă. Aşadar, prin locul acela de mister mai trecuseră şi alte făpturi care au adus şi au lăsat aici ceva din durerea şi din teama lor. Se aşeză şi ea pe piatră, ca pe un tron al ispăşirii, iar după plecarea ciobanului i se păru că nu a rămas cu totul singură, fiindcă atingea cu piciorul urma unui foc ce luminase o durere şi o greşeală asemănătoare cu ale ei.

*

Se scurseră ceasuri. Annesa îşi zicea:

„Da, da, nu sunt eu singura vinovată. Câți alții, bărbați şi femei, n-au păcătuit, n-au săvârşit crime, n-au făcut rău? Şi nu toți au fost pedepsiți aşa cum sunt şi cum voi fi eu. De ce soarta asta mi-a fost dată tocmai mie, de ce asemenea soartă?"

Dar aproape că se resemnase; ştia ce avea de făcut. Să aştepte, nimic altceva. Moş Castigu o s-o sfătuiască. Şi, de va fi să se înfățişeze la judecată, ea se va înfăția. Şi apoi? Nu putea să se mai gândească la ce va fi apoi; era obosită, somnul o biruia, dar simțea că nu poate să doarmă pe piatra aceea, în ascunzătoarea aceea, unde alți criminali, alți răufăcători îşi aduseseră aleanul, zbuciumul lor de animale sângeroase, hăituite de vânători neînduplecați.

„Cum aş putea să dorm aici, în timp ce binefăcătorii mei se află şi ei închişi într-o temniță, mai cumplită decât asta?" îşi zicea, dar uita îndată întrebarea, i se părea că piatra se mişcă din locul ei, că gura peşterii se deschide larg şi o arătare bărboasă se iveşte în dosul stânci.

Încerca atunci să se mişte, dar nu izbutea; apoi uita totul, în fața ochilor îi apărea din nou ceața argintată, în

adâncul pădurii, piramida muntelui Gonare, mormântul uriaşului.

I se păru că nu doarme; dar deodată, după ce văzuse mii de lucruri ciudate şi după ce rătăcise şi urcase din greu munți înfricoşători, deschise ochii şi se cutremură.

Zorile viorii luminau ascunzişul. Se ridică şi privi prin deschizătură. Linişte adâncă. Cerul era învăluit în pâclă; fâşii late de ceață albă, ce păreau fluvii, brăzdau ici-colo văile şi crestele.

Din hăul prăpastiei se înălța un țipăt tânguitor; ea se trase îndărăt, se aşeză din nou, piatră printre pietre, aşteptă. Şi, aşa cum în vis crezuse că se mişcă aievea şi că vede lucruri pe cât de reale, pe atât de înspăimântătoare, acum, în trezie, i se părea că visează.

Arătări şterse şi nedesluşite îi treceau prin fața ochilor rătăciți: în profilul unei stânci de la intrare crezu că recunoaşte profilul vinețiu al victimei sale. Bătrânul era viu, era sănătos şi şedea în fața porții împreună cu *don* Simone şi cu *ziu* Cosimu; cu vocea aceea enervantă, povestea întâmplări de-ale lui, din război.

„...Şi, deodată, răsună un bubuit de tobă; apoi altul, apoi mii... parcă-ar fi fost sfârşitul lumii, ziua Judecății de apoi, când Iisus Hristos va pogorî şi va umbla pe pământ şi munții se vor despica. Cu toții se ridicară în picioare, ca sufletele gata de judecată..."

Annesa, aşezată pe pragul uşii, asculta şi încerca un vag sentiment de spaimă. Ea nu credea în Dumnezeu, nu credea în Judecata de apoi, dar cuvintele bătrânului o înfiorau.

În sfârşit, moş Castigu se întoarse.

— Ei, bandito, zise în şagă, pe când pătrundea de-a buşilea în peşteră şi împingea înaintea lui un vas acoperit, iată şi jandarmii!

— Moşule, zise rugător Annesa apăsându-şi mâinile pe piept, nu vorbi aşa, nu-i timp de glumă. Spune-mi, spune-mi...

El se ridică şi-i întinse vasul plin ochi cu lapte prins.

— Spune-mi, spune-mi...

— Pe *don* Paulu nu l-au prins încă, dar îl caută peste tot. Te caută şi pe tine; au făcut percheziție prin toate casele dimprejur, la mătuşa Anna, la părintele Virdis, la Franchisca Perra.

Annesa asculta, cu ochii măriți de spaimă, ca trezită pe neaşteptate dintr-un somn adânc.

— Unde-o fi Paulu? Unde crezi c-o fi?

— Ei, porumbițo, e la mine în buzunar, zise ciobanul băgând o mână în buzunar. De unde să ştiu eu? Bea o picătură de lapte. Mănâncă bucata asta de pâine.

— Povesteşte-mi, stărui ea. Ai fost devale?

— Am fost. Am vorbit cu părintele Virdis. El crede că n-o să fie nimic, fiindcă vă crede pe toți nevinovați. Azi o să vină doi doctori de la Nuoro, să facă autopsie cadavrului. Dacă nu s-a întâmplat nimic, n-au să găsească nimic. Peste câteva ceasuri o să urce încoace nepotumeu, Ballore, care o să-mi aducă veşti. O să mă întorc.

Ea puse laptele şi pâinea pe piatră, dar nu mâncă. Cu mâinile în poală, cu ochii în gol, rămase iar nemişcată, dar fără să mai viseze.

„Dacă n-a fost nimic, n-au să găsească nimic."

Ceilalți puteau, desigur, să spere; ea nu mai spera.

„Ei mă caută, mă caută, îşi zicea cu o groază aproape fizică, şi până la urmă au să mă găsească, aici sau în altă parte. Poate că e mai bine să plec. Ce mai aştept? Acum, bătrânul o să vorbească: o să le dezvăluie taina doctorilor ălora învățați. L-au dezgropat pentru asta. O să vorbească, o să vorbească."

Şi simțea cum îl urăşte şi acum.

„Mă caută, mă caută, m-au căutat şi acolo, la bătrâna mătuşă Franchisca. Biata bătrână, ce-o fi zicând de mine?“

Revedea fața unei bătrâne infirme, căreia-i ducea deseori de mâncare şi-i măturа cocioaba. Era o bătrână pe atât de bună şi liniştită, pe cât era astmaticul de sâcâitor şi de rău; de câte ori îi ducea Annesa de mâncare, îi săruta mâna şi plângea de recunoştință.

„Dacă ar fi fost şi el aşa!“ gândea nenorocita.

„Şi-acum ce o să spună mătuşa Franchisca? O să plângă de scârbă aducându-şi aminte că mi-a sărutat mâna.“

*

Mai târziu, arsă de sete, bău un pic de lapte şi, încurajată de liniştea adâncă a locului, scoase capul prin deschizătură şi se uită îndelung în prăpastie. Era o zi înceţoşată şi caldă; munții calcaroşi ai povârnişului păreau aproape; în valea adâncă se desluşea limpede fiecare drumeag, fiecare tufiş, fiecare fir de apă, dar pe spinarea muntelui unduiau umbre şi aburi, asemănători cu largile văluri aşternute peste stânci. Țipătul tânguitor pe care-l auzise încă din zori se înălța mai puternic, mai clar, parc-ar fi fost un strigăt omenesc.

Şi mai că-i venea să creadă că-i într-adevăr chiotul vreunui cioban, când zări două şorlițe care-şi făcuseră cuibul între stânci. Păsările se urmăreau zburând din copac în copac până jos în fundul prăpastiei; dar deodată masculul se înălța în văzduh, făcea un fel de ocol de cercetare, se lăsa ca plumbul şi iar începea să zboare de colo-colo, în jurul tovarăşei lui care-l chema cu un țipăt tânguios, de o duioşie sălbatică.

Apoi cele două păsări în beția împerecherii se-nălțară până la stejarul de lângă peşteră; țipătul lor de plăcere părea că însufleţeşte întreaga pustietate a nemărginitei şi asprei privelişti.

Annesa se gândi iar la iubitul ei, ascuns ca şi ea în vreun loc necunoscut, şi simți tot chinul fericirii pierdute.

„Au să mă condamne, o să mă ducă departe, departe, într-o temniță întunecoasă."

Acolo ea şi l-ar fi amintit pe Paulu al ei aşa cum îngerii blestemați şi-L amintesc pe Dumnezeu. Şi nimic altceva, nimic altceva de-al lui n-ar fi avut în stăpânire; poate că nici măcar gândul, fiindcă el n-ar fi putut, cu siguranță, să se gândească la ea, o criminală.

„De ce am făcut asta? se întrebă, căzând în genunchi. Domnul a spus: să nu ucizi, să nu preacurveşti... eu mi-am întors ochii de la lumina lui Dumnezeu şi m-am prăbuşit cum se prăbuşesc toți cei care nu se uită pe unde merg."

Şi se porni pe plâns, lovindu-şi fruntea de stâncă; dar acum o lumină firavă o chema către un punct îndepărtat şi o călăuzea, aşa cum un far îl cheamă şi-l călăuzeşte pe navigatorul care străbate bezna şi furia dezlănțuită a mării în furtună.

8

Noş Castigu s-a întors abia pe la asfințit. Annesa îşi dădu seama că era întunecat şi tulburat.

— L-au prins? întrebă.

— S-a predat. Rău a făcut!

Păli, dar întrebă febril:

— De ce rău? Ori poate crezi că e vinovat? Şi dumneata crezi asta? Ei bine, o să vedem, atunci când doctorii vor face autopsia şi mortul va vorbi. O să vedem dacă bătrânul a fost bătut, o să vedem ce va spune.

— Annesa, tu aiurezi; ia să vedem încheietura mâinii: tu ai fierbinţeală. Nici n-ai atins mâncarea. De ce?

El îi apucă strâns încheieturile mâinilor şi o privi ţintă; îl scruta şi ea cu ochi mari, batjocoritori şi trişti, sticloşi de sfârşeală şi de zbucium; îşi eliberă mâinile din strânsoarea lui, i le puse în piept, îl împinse şi începu să strige:

— Chiar şi dumneata îi crezi vinovaţi? Dumneata, dumneata, om nerecunoscător, dumneata, care ai mâncat pâinea lor, care ai dormit în casa lor? Cine să mai creadă atunci în nevinovăţia lor?

— Linişteşte-te, femeie, zise moş Castigu, dând din mâini. Eşti furioasă şi ai dreptate, dar nu te certa cu mine. Ascultă-mă mai bine: hai să stăm puţin de vorbă. Nimeni mai mult decât mine nu crede în nevinovăţia stăpânilor mei; am plâns toată noaptea, să ştii, şi toată ziua; am plâns soarta lor cum plângi morţii. Ascultă la mine, fată: eu ţi-aş da un sfat; trebuie să vorbeşti cu părintele Virdis.

Ea se potoli, se aşeză iar pe piatră şi nu răspunse; ba chiar îşi strânse buzele, ca pentru a se împiedica să vorbească fără voie. Omul îi puse o mână pe cap.

— Ce spui, Annesa? Eu aş zice...

Ea făcu un semn că nu.

— Mai înainte strigai, acum eşti prea tăcută. E drept, chiar eu ţi-am spus să taci ca o piatră. Dar de ieri până azi s-au întâmplat multe lucruri.

— Nici ieri, nici azi, nici niciodată eu n-am de spus nimic nimănui, strigă ea cu voce răguşită. De ce vrei să vorbesc cu preotul?

— Aşa, ca să vezi ce-i de făcut.

Ea clătină iar din cap.

— În orice caz, în noaptea asta sau mâine-dimineaţă, eu o să cobor în sat şi o să mai aflu câte ceva.

—- Să nu spui nimănui că sunt aici. M-ai adăpostit; n-ai să mă vinzi. Ar fi vânzarea lui Iuda.

— Nici măcar nu-ţi răspund la asemenea vorbe! zise el jignit şi mânios; apoi se înduioşă, o mângâie pe frunte, aduse lângă ea vasul cu lapte. Tu ai fierbinţeală. Ascultă, îţi las aici zeghea mea, o să-ţi mai aduc şi un sac. Nu-ţi fie teamă, aici eşti la adăpost aşa cum erai în pântecele maică-tii.

Cu toate vorbele astea, ea nu se simţea în siguranţă. I se părea, uneori, că se află în pântecele unui monstru de piatră sau într-un mormânt de stâncă asemănător cu mormântul uriaşului. Şi ea fusese adusă acolo prin viclenia şi prin vitregia sorţii nenorocite. Dar cât o mai ţineau puterile, voia să se împotrivească şi să lupte.

„Moş Castigu a ghicit totul, gândea, şi vrea să mă facă să mărturisesc, vrea să mă facă să spun totul preotului. Dar eu nu vreau, nu încă."

Şi trecu încă o noapte de febră şi de zbucium. Se simţea sfârşită; i se părea că stâncile o privesc şi se întreba dacă închisoarea nu era la fel, o ascunzătoare pentru toată viaţa. Furiile febrei o îndemnau să fugă; coşmaruri înfricoşătoare o sugrumau: se făcea că se află sub o învelitoare neagră peste care stătea victima ei, iar cei trei doctori, plecaţi asupra ei, şopteau cuvinte ciudate. Să fugă, să fugă! Dar unde să se ducă? Acum, pentru

ea, lumea întreagă nu era decât un loc de primejdie şi de chin.

Din nou se ivi ziua şi din nou se duse. Veştile pe care le aducea moş Castigu erau mereu triste: nu se ştia nimic despre autopsie, nici despre lungile interogatorii cu care judecătorul îi tortura pe acuzaţi.

— Mâine, poate, stăpânii mei vor fi duşi în temniţa de la Nuoro. Gândeşte-te, Annesa, gândeşte-te! zise moş Castigu, împreunându-şi mâinile cu disperare. *Don* Simone Decherchi şi *donna* Rachele legaţi şi urcaţi într-o căruţă ca răufăcătorii de rând. Şi pietrele vor plânge.

— Ce-i de făcut? întrebă ea.

— Ce-i de făcut? repetă bătrânul.

Se priviră disperaţi; apoi ea izbucni:

— Dar rudele ce păzesc? De ce nu se mişcă, de ce nu caută avocaţi?

— Rudele? Păzeşte-mă, Doamne, de rude, că de duşmani mă apăr singur! Nimeni n-a ridicat un deget. Doar părintele Virdis caută să-i ajute. Dar ce poate să facă? Uite, femeie, eu aproape că mă simt ispitit să iau crima asupra mea, numa' să-i salvez.

— Ar spune că n-ai fost decât părtaşul lor, rosti ea cu tristeţe.

În seara celei de-a treia zile, omul acela simplu care, neavând altă avere, voia să-şi sacrifice libertatea pentru stăpânii lui dragi pătrunse în ascunzătoare şi se aşeză lângă Annesa.

— Ce ai să-mi spui? întrebă ea de îndată, cu o voce din ce în ce mai sugrumată. Ce e nou?

—- Uite, toţi spun că tu ar trebui să te predai. Dacă se ascunde, spun ei, trebuie să ştie ea ceva. Şi părintele Virdis e de părerea asta. Tot el l-a sfătuit pe Paulu să se predea, şi ar vrea să te predai şi tu.

— Ce ştie el de mine?

— Annesa, el ştie că eu te văd...

— Dumneata, dumneata m-ai trădat, răcni ea, ridicându-se. Iuda, Iuda, mai rău decât Iuda. Ai trădat o biată femeie. Acum nu-ți mai rămâne decât să mă legi şi să mă dai pe mâna jandarmilor.

— Ce tot aiurezi, răspunse bătrânul, liniştit şi trist. Mai bine ascultă. Nu te-am trădat; m-am dus la părintele Virdis fiindcă e singurul om care se îngrijeşte de bieții noştri stăpâni şi vrea să-i salveze cu orice preț. Să ştii că el, pe cheltuiala lui, a adus un avocat de la Nuoro. Să ştii că el l-a sfătuit pe Paulu să se predea. Mi-a spus: „Aş da zece ani din viață să pot vorbi cu Annesa; cred că numai ea ar fi în stare să-i salveze pe binefăcătorii ei. Soarta lor e în mâinile ei, ca o jucărie în mâinile unui copil." Annesa, femeia lui Dumnezeu, ascultă cuvintele a doi oameni cinstiți. Nici eu, nici părintele Virdis n-am săvârşit niciodată vreo faptă rea şi nu vrem să facem acum vreun rău năpăstuind o femeie nenorocită. Şi apoi, tu spui că nu te gândeşti la altceva decât la salvarea lor; ăsta e şi țelul nostru. Trebuie să-i salvezi, Annesa, trebuie să-i salvezi.

Ea plângea cu capul sprijinit de stâncă. Simțea că bătrânul avea dreptate. Ce mai aştepta? Trei zile trecuseră şi ea nu făcuse nimic, nu încercase nimic pentru ei; trebuia să se mişte, să înfrângă instinctul sălbatic care o silea să se ascundă ca un animal rănit.

— Dacă ție ți-e frică să te întorci în sat, o să vină părintele Virdis aici. La urma urmei, nimeni nu te forțează să faci ce nu vrei. Dar ai o inimă, Annesa; ce te sfătuieşte ea?

— Lasă, asta n-am să ți-o spun dumitale, răspunse ea ridicându-se cu mândrie. Adu-l pe părintele Virdis.

*

Se întâlniră în şopronul bisericuței.

Nu se luminase încă bine de ziuă; luna se înălța în albastrul cenuşiu al orizontului, brăzdat de nori întunecați, dar la răsărit se desluşea acum marea, albă şi vaporoasă. Ai fi zis mai degrabă că e un amurg, dacă ici-colo, în liniştea pădurii, roua n-ar fi dat strălucire frunzelor umede.

Părintele Virdis venise până aici pe jos, ba chiar şi căzuse, lovindu-se la o mână. Nimic deosebit; era obişnuit cu asemenea neplăceri mărunte. Dacă umbla pe jos, mai ales noaptea, cădea destul de rău; dacă pornea călare, calul aluneca, sau vreo creangă țepoasă de stejar zgâria fața părintelui, apoi îi smulgea peruca. Gurile rele, necredincioşii, spuneau că aceste mici neplăceri i se întâmplau, de obicei, părintelui Virdis după ce mânca de prânz sau de cină. Fapt e, însă, că de data asta nu mâncase nici de prânz, nici de cină şi, totuşi, în ciuda luminii pe care o revărsa luna şi a tovărăşiei de nădejde a lui moş Castigu, tot căzuse.

Annesa îl găsi aşezat pe zidul netencuit, sub şopron, cu sutana ridicată până peste genunchi şi cu mâna legată cu obişnuita-i batistă roşie cu albastru. Se ruga cu glas tare şi privea departe, spre orizontul de dincolo de luminiş, unde lumina se ridica palidă şi melancolică.

Când apăru Annesa, el o fixă cu ochii lui mici, cenuşii, dar ai fi zis că n-o vede; continua să se roage. Ea îl privi la rândul ei cu uimire: părea altul; era mai puțin umflat ca de obicei, avea fața palidă, aproape albă, trasă; în jurul bărbiei, de la colțurile gurii în jos, se desenau două riduri noi, adânci. Părea un om scârbit şi îndurerat, dar de o scârbă şi de o durere inocente, de copil nefericit.

— Aşa, zise la un moment dat, strângând în pumnul lui mic mătăniile negre, iată-ne aici! Apropie-te, şezi.

Annesa se aşează lângă el, pe zid; şi din clipa aceea nu se mai priviră, amândoi pironindu-şi ochii în depărtarea aceea tristă unde luna pălea, iar cerul părea acoperit de văluri ce cădeau încet, unul după altul, dincolo de ultimele creste ale munților, la orizont.

Annesa zise:

— Îmi pare rău că ați urcat până aici. V-ați lovit cumva? Ah, dacă aş fi ştiut! Dar până ieri-seară mi-a fost frică; sunt o femeie slabă, părinte Virdis, vă rog să mă iertați. Astă-noapte însă m-am gândit bine la ceea ce trebuie să fac, şi m-aş fi întors în sat dacă moş Castigu nu mi-ar fi spus să nu mă mişc din locul unde eram ascunsă. Vreau să mă predau de bunăvoie, fiindcă tot vor să mă aresteze şi pe mine.

— Povesteşte-mi fiecare lucru, de-a fir-a-păr, o rugă bătrânul preot. Povesteşte-mi tot.

Ea povesti cum fugise.

— Nu numai asta. Povesteşte-mi cum a murit bătrânul.

— Dar dumneavoastră ştiți asta...

— N-are importanță. Povesteşte.

Ea începu iar să vorbească, cu vocea ei somnoroasă şi rece: repetă tot ceea ce le spusese „binefăcătorilor" ei.

— Ăsta e adevărul adevărat. Vina mea e că nu i-am chemat imediat, de îndată ce a murit bătrânul.

Părintele Virdis asculta şi respira greu, aproape gâfâind. Ea nu-l privea, dar auzea respirația aceea de om obosit şi i se părea că el nu prea dă atenție spuselor ei.

— Tu-mi ascunzi adevărul, Annesa, zise el, în cele din urmă, fără să se mişte, stând mai departe cu spatele

şi capul rezemat de zid. Eu am venit aici ca să aud adevărul, nu pentru altceva.

Ea nu răspunse.

— Ascultă, Annesa. Eu nu sunt nici judecător, nici duhovnic. Judecătorul va şti să te facă să spui adevărul fără voia ta, fiindcă asta e arta lui; ți-l va smulge din gură ca pe un dinte găunos, iar tu nici măcar n-ai să-ți dai seama de asta. La duhovnic te vei duce singură când vei voi. Eu aici nu sunt decât un om, un om care-şi iubeşte semenii şi ar vrea să-i ajute. Dacă tu vezi un biet bătrân căzut la pământ, vrei să-l ridici, nu-i aşa? Dacă n-ai face-o, ți s-ar părea că nu eşti o ființă omenească, ci un animal fără judecată. Dar destul, să lăsăm predicile. Voiam numai să-ți spun că doresc să-i ajut pe binefăcătorii tăi să se ridice din căderea lor, iar tu trebuie să mă ajuți.

— Ştiu foarte bine asta şi sunt gata. Ce trebuie să fac? N-am ascultat până acum de sfaturile binefăcătorilor mei? Mi-au spus să mă ascund şi m-am ascuns; mi-au spus să tac şi am tăcut.

— Ei bine, acum vei vorbi. Vei spune adevărul. Nimic altceva.

— L-am spus... l-am spus... stărui ea.

Atunci preotul coborî vocea:

— Nu, Annesa, nu l-ai spus. Eu, cu toate astea, îl ştiu, mai înainte chiar de a-l şti tu, de ani şi ani, l-am văzut crescând odată cu tine, şi e un adevăr înspăimântător; e ca un şarpe care a crescut cu tine, care s-a încolăcit de tine, de trupul tău, de brațele tale, de gâtul tău, şi amândoi sunteți o singură ființă. Femeie şi şarpe. Una şi aceeaşi ființă care se numeşte Annesa.

— Părinte Virdis, spuse ea cu ochii măriți şi ridicând glasul a jignire şi spaimă, nu vorbiți aşa! Ce-am făcut eu?

— Ce-ai făcut? Ştii tu, fără să-ți mai spun. Ştii chiar povestea şarpelui, care l-a muşcat şi l-a otrăvit pe cel care-l crescuse la sânul lui. Dar ajunge, repet, nu vreau să țin predici. Îți spun doar atât: când a fost înştiințat de pericol, Paulu a dat fuga la mine să caute adăpost. L-am primit, aşa cum moş Castigu te-a primit pe tine. în ceasul durerii, mi-a spus tot.

— Ei bine, ce putea să vă spună? Că ne-am iubit. Dar nu mi-am văzut totdeauna de treabă? Ce rău am făcut?

— Iată şarpele care vorbeşte! Ce rău ai făcut? Ai păcătuit, nimic altceva! Ți se pare puțin?

— Bine, fie: am păcătuit. Dar n-am făcut rău altcuiva decât mie însămi.

— Dar ție însăți nu trebuia să-ți faci rău, ție mai puțin decât oricui. Dumnezeu ți-a dat un suflet curat şi tu l-ai pângărit şi vrei să-l duci în fața lui Dumnezeu ca pe o zdreanță murdară. Tu singură te-ai călcat în picioare, te-ai acoperit de noroi, ți-ai fost propriul duşman.

— l-adevărat. l-adevărat.

— Asta e cea mai mare crimă a ta. Dumnezeu ți-a dat un suflet omenesc şi tu l-ai sluțit, încet-încet, ba ai făcut chiar şi mai rău, ți-ai ucis sufletul, l-ai înăbuşit, şi sufletul tău a putrezit în tine ca un cadavru într-un mormânt; şi te-a stricat, te-a otrăvit. Mormânt spoit, care pe din afară-ți pare frumos, iar pe dinăuntru e plin de oase şi de putreziciune.

— Părinte Virdis! Părinte Virdis! gemu ea, acoperindu-şi fața cu mâinile.

— Lasă-mă să continuu. Dacă-ți vorbesc așa e fiindcă știu că mă înțelegi. Altă femeie nu m-ar fi înțeles, dar tu eşti altfel decât celelalte, eşti inteligentă şi poate că nu o dată ți-ai spus tu singură ceea ce-ți repet eu acum. Adu-ți aminte, Annesa, de câte ori nu te-am certat fiindcă nu veneai la slujbă, fiindcă nu te apropiai de Dumnezeu. Sunt ani şi ani de când ai rătăcit drumul cel drept, iar eu te urmăream, sau, mai bine zis, aşteptam întoarcerea ta. Ah, dar nu credeam că ai să cazi atât de orbeşte în prăpastie. Cine te poate salva, şi cum?

Ea nu răspunse. Cuvintele bătrânului preot erau simple, necăutate, obişnuite; i le mai spusese, de altfel, şi în alte rânduri; dar acum îi vorbea cu un ton grav, convins, şi în glasul lui vibra, mai mult decât dojana, mila; mai mult decât mila, o nemărginită tristețe. Şi fiecare cuvânt al lui cădea în inima Annesei cum cade o piatră într-o mlaştină, sfâşiind pojghița de mocirlă, moale şi fetidă, de la suprafață.

— Doar Dumnezeu te poate salva, continuă el cu voce din ce în ce mai scăzută. Tu ai mers din greşeală în greşeală, fiindcă asta e soarta celor care pornesc pe drumul pierzaniei. Doar morții nu se mai pot ridica; cei vii cad şi se ridică, cei bolnavi se pot vindeca. Annesa, ceva mai înainte am spus că sufletul tău e mort, dar am spus rău, fiindcă sufletul nu moare; dar sufletul tău e bolnav de o boală molipsitoare, de un rău care otrăveşte aerul din jur. Să încercăm să-l vindecăm. Anna, răspunde la întrebarea mea: mai crezi în Dumnezeu? Nu răspunzi? Îți repet: eu nu sunt acum nici duhovnicul şi nici judecătorul tău, sunt doctorul tău.

— Nu ştiu, răspunse Annesa. E adevărat; de foarte mulți ani nu mai credeam în Dumnezeu, pentru că prea multe nenorociri se abăteau asupra familiei noastre, ca

trăsnetele pe acelaşi copac. Prea multe, mult prea multe! Şi binefăcătorii mei sunt oameni cinstiți, cu teama lui Dumnezeu. Atunci Dumnezeu pentru ce-i martiriza şi nu mai contenea să-i chinuiască? Zilele astea, totuşi, mi-am îndreptat, uneori, gândul spre Dumnezeu; acum cred că aveți dreptate, părinte Virdis, dar eu nu sunt atât de rea cum credeți dumneavoastră; mi-am făcut rău mie însămi, e adevărat, dar asta ca să fac bine celorlalți. Şi sunt gata şi acum, vă repet: spuneți-mi ce trebuie să fac. Trebuie să mă acuz că l-am omorât pe bătrân? Sunt gata. Voi spune: îl uram, l-am omorât; legați-mă, aruncați-mă în temnița neagră aşa cum arunci o piatră într-un puț, şi să nu se mai audă de mine. Dar au să mă creadă?

— N-au să te creadă, fiindcă nu ăsta e adevărul. Tu nu trebuie să vorbeşti aşa, nu, nu! Ăsta nu e adevărul.

— Ah, strigă atunci Annesa cu voce aspră. Atunci, care e adevărul? Ce vor de la mine? Spuneți-mi dumneavoastră, părinte Virdis.

— Sigur, o să-ți spun eu. Iată, tu trebuie să vorbeşti astfel: „Eu sunt singura vinovată; eu, care am ucis nu din ură, nu din dragoste, ci din interes. Eu sunt şarpele şi femeia, m-am târât ani şi ani în jurul pomului cu fructul oprit şi l-am ispitit pe bărbatul acela slab să păcătuiască. Şi, când am fost istovită de păcatul cărnii, mi-am îndreptat dorințele spre alte lucruri. Mi-am zis: Vreau să prind bărbatul cu alte lațuri."

— Nu înțeleg, nu înțeleg nimic, şopti ea. Spuneți-mi cu alte cuvinte.

— În sfârşit, iată, trebuie să spui aşa: „L-am ucis pe bătrân ca să se creadă, dacă se descoperă crima, că Paulu era vinovatul, iar eu, părtaşa lui. Din crima asta

voiam să-mi fac o armă şi o cursă împotriva lui Paulu, ca să-l ţin mereu legat de mine..."

— Eu trebuie să spun aşa? Şi voi fi crezută?

— Sigur, fiindcă ăsta e adevărul.

Ea sări în picioare, dreaptă, palidă, cu mâinile încordate; ochii ei, ieşiţi din orbite, îl ţintiră pe preot cu o privire sticloasă şi sălbatică.

— Părinte Virdis, bâigui, Paulu v-a spus asta? El? El? Vreau să ştiu numaidecât. Spuneţi-mi pe loc, spuneţi-mi că nu-i adevărat. Dacă nu... eu...

Preotul nu făcu nicio mişcare, nici măcar nu o privi. Dar cu o voce tare, ce voia să fie ironică, dar era tristă, foarte deosebită de vocea scăzută şi plină de milă cu care-i vorbise până-n clipa aceea, întrebă rar:

— Dacă nu? O să-mi faci ce i-ai făcut lui Zua Decherchi?

Atunci ei i se păru că înţelege un lucru înspăimântător: că preotului îi era frică de ea, ca de un animal, ca de un câine turbat, şi că încearcă să o lovească oarecum cu grijă, prefăcându-se că nu se teme de ea. În clipa aceea înţelese toată grozăvia crimei săvârşite şi se simţi, într-adevăr, aidoma şarpelui cu care părintele Virdis o comparase.

— Priviţi-mă, părinte Virdis, priviţi-mă, pentru Dumnezeu! zise răguşit şi gâfâitor, aşezându-se în faţa lui şi forţându-l s-o privească. Repetaţi dacă în sufletul dumneavoastră credeţi ceea ce aţi spus. Dacă dumneavoastră credeţi asta, părinte Virdis, dacă Paulu crede asta... voi crede şi eu... Voi crede că sunt mai prejos de animalele sălbatice, voi crede că sunt la fel ca porcul care sfâşie copilul în leagăn. Spuneţi, spuneţi asta! Repetaţi. Dacă îmi mai spuneţi numai o singură dată ceea ce aţi spus, nu voi şovăi; voi alerga devale, în sat,

voi cădea în genunchi la uşa temniței şi mă voi ruga să mi-o deschidă, să mi-o deschidă larg ca uşa unei biserici.

Preotul înălțase capul şi se uita la biata nenorocită cu ochi plini de milă, dar cercetători totodată. Ochii ei disperați, fața ei îmbătrânită, trupul ei plăpând şi tremurător nu erau ochii, fața, trupul unui răufăcător şiret şi sălbatic.

— Liniştește-te, Anna, îi zise, ridicând mâna bandajată, s-ar putea să mă fi înşelat. Toți suntem supuşi greşelii. Şi acum, ascultă-mă. Aşază-te iar pe locul tău şi ascultă-mă. Paulu, aşa cum ți-am spus, a rămas o noapte la mine, ascuns atât de bine, că jandarmii nu l-au putu găsi când au făcut percheziția. După ce ne-am liniştit, am stat mult de vorbă. El mi-a mărturisit totul; mi-a spus că se întorsese cu o seară mai înainte şi că discutase cu tine îndelung, pe când bătrânul dormea. El ți-a spus că făcuse rost de bani şi ți-a destăinuit planurile lui de viitor. Şi ți-a făgăduit să te ia de nevastă; dar tu nu l-ai crezut şi îți era teamă că, dacă pleacă, o să te uite. După discuția asta a voastră, bătrânul a murit. Nu s-ar putea crede, aşadar, că tu ai săvârşit crima ca să-l împiedici pe Paulu să plece?

— Dar Paulu ce spunea? Ce spunea? întrebă ea.

— El te crede nevinovată. Cel puțin asta spune.

— Părinte Virdis, zise ea atunci, acoperindu-şi ochii cu o mână, dumneavoastră m-ați judecat aşa cum le judecă pe vrăjitoare copiii: mai rea decât sunt. Când s-a întors Paulu, bătrânul murise. Ei bine, da, reluă după o clipă de tăcere, descoperindu-şi ochii şi ridicând glasul, am să vă spun tot, părinte Virdis: l-am omorât fiindcă voiam să-l salvez pe Paulu. Dar Paulu a trecut pe drum şi nu mi-a dat de veste. Şi aceeaşi soartă care m-a adus

în satul ăsta blestemat m-a împins să devin ceea ce am devenit. Oare eu am vrut asta? Nu, nu, părinte Virdis, eu m-am călcat în picioare pentru că aşa a vrut soarta. Aş fi vrut să fiu o femeie ca toate celelalte; să am un tată, o mamă, să trăiesc cinstit. De ce Dumnezeu, dacă e adevărat că există, a vrut altfel?

— Dumnezeu ți-a dat judecată, Annesa; nu simți tu, în clipa asta, că judeci şi că soarta ți-ai făcut-o singură? De ce n-ai gândit totdeauna ca acum? Iată, de ce: fiindcă te credeai propria ta stăpână şi că poți să faci cu tine ceea ce vrei. Totul ți se părea îngăduit, fiindcă n-aveai stăpân. Şi acum, acum, când înțelegi că de fapt eşti roaba a ceea ce tu numeşti soartă, acum te plângi. Şi nu-ți dai seama, Anna, nu-ți dai seama că Dumnezeu te călăuzeşte.

— Dumnezeu! Nu spuneți asta, părinte Virdis! El n-ar fi vrut moartea bătrânului!

Părintele Virdis începu să se îndârjească şi să pufăie.

— N-ai tu căderea să judeci hotărârile lui Dumnezeu, înseamnă că ceasul bătrânului sosise şi nu ne este dat nouă să judecăm soarta lui. Gândeşte-te la tine, Anna: ceasul tău n-a sosit încă şi n-are însemnătate felul în care va sosi. Nu că o să mori într-un fel sau altul trebuie să-ți fie grija. Gândeşte-te doar că trebuie să te arăți în fața lui Dumnezeu cu sufletul vindecat de orice rău.

— Ce trebuie să fac? Sunt gata să mă învinuiesc, zise ea cu patimă, şi voi spune tot ceea ce vreți vrea dumneavoastră.

— Ceea ce voi vrea eu? Parcă de asta e vorba? Vei spune adevărul, repet; nimic altceva.

— Dar mă vor crede? întrebă ea, năpădită iar de îndoieli. Nu vor spune că eu n-am fost decât părtaşă? Eu

am făcut totdeauna rău ceea ce am făcut, părinte Virdis! N-aş vrea să le mai pricinuiesc vreun necaz... lor.

Nu îndrăznea să-i mai numească binefăcătorii ei.

Preotul clătină capul; privea afară cu ochi trişti şi parcă ar fi spus *nu* unei persoane îndepărtate.

— Tu tot nu m-ai înțeles, Anna. Adevărul, adevărul! Asta e tot. Trebuie să spui adevărul, fără să te mai îngrijeşti de altceva. Vei fi pedepsită, sau nu vei fi? Vor mai suferi şi alții din pricina ta? Toate astea nu contează. Contează doar ca tu să mergi dreaptă pe drumul tău.

— Am să fac aşa cum mă veți sfătui, repetă Annesa.

Dar el păru că n-o aude; se ridică, făcu o grimasă de oboseală şi de suferință şi continuă să privească departe.

— Oh, acum nu e vorba numai de asta, reluă. Cea mai mare pedeapsă, Annesa, trebuie să ți-o dai singură. Vezi, Dumnezeu nu e atât de tiran cum sunt oamenii. El spune celui care a căzut: ridică-te şi vezi să nu mai cazi. El îți spune ție, Annesa: femeie, ți-am deschis ochii, am alungat întunericul din sufletul tău, aşa cum zorile alungă de pe cer norii din timpul nopții. Vezi-ți de drumul tău şi să nu mai cazi niciodată în păcat.

Ea suspină şi îşi împreună mâinile.

„Să nu mai cazi în păcat. Să nu mai cazi în păcat."

Ultimele cuvinte ale preotului o tulburaseră mai mult decât amenințările şi comparațiile cu care el îşi înflorise discursul.

— Să nu mai păcătuieşti... repetă ea. M-am tot gândit la asta în zilele din urmă, părinte Virdis! Mi-am zis că nu mai vreau să păcătuiesc; nu mai vreau să înşel pe nimeni, nu mai vreau să fac rău nimănui.

— Bine, bine!

— Dacă o să fiu condamnată...

— Mai aşteaptă! Mai aşteaptă! zise el cu nerăbdare, ridicând mâna bandajată. Mai e timp. Poate că lucrurile au să meargă mai bine decât credeam. Deocamdată gândeşte-te la sufletul tău.

Şi el continuă să vorbească, repetând că viaţa e scurtă şi plină de amăgiri, că singura noastră fericire e să credem într-o altă viaţă, veşnică, într-o lume în care totul e adevărat, totul e curat, în care dreptatea e răspândită ca aerul în jurul pământului; dar acum Annesa nu mai avea nevoie să asculte predici. O voce lăuntrică îi şoptea cuvinte de încurajare şi-i arăta drumul de urmat.

El îi zise:

— Pentru ca prezenţa ta să nu stârnească flecăreli fără rost, o să te întorci în sat în seara asta, când nu te vede nimeni. O să mergi la mine acasă şi o să vedem ce-i de făcut. Între timp, eu o să slujesc aici cea de-a doua liturghie, după dorinţa ta. Am adus cu mine anafura.

Îl chemară pe moş Castigu, care avea în păstrare cheia de la bisericuţă, şi deschiseră. Soarele nu ieşise încă, dar la răsărit strălucea un cer de aur roşu; şi lumina aceasta vie a aurorei pătrundea prin ferestruica bisericuţei, poleind pereţii prăfuiţi. Acolo, înăuntru, totul era umil şi duios; Fecioara, cu veşmântul galben-spălăcit, cu pruncul durduliu şi somnoros, părea o biată mamă cerşetoare care se retrăsese în sihăstria aceea ca să-şi astâmpere foamea cu ghindă şi să trăiască alături de sărmanii ciobani ai munţilor. Nici icoane, nici statui, nimic nu împodobea pereţii; în schimb, o puzderie de şoareci o luară la goană din faţa lui moş Castigu, când deschise uşa; şi părintele Virdis, căruia-i era o teamă copilărească până şi de cele mai inofensive animale, se

sperie şi părea să fie mai îngrozit de acea mică armată fugară decât de păcatele Annesei.

— Nu vă fie teamă, zise moş Castigu. Sunt şoareci sălbatici, închipuiți-vă, părinte Virdis, că alaltăieri am lăsat aici o desagă plină vârf cu pâine şi cu brânză, iar ei au ros desaga, dar nu s-au atins nici de pâine, nici de brânză. Se vede treaba că n-au mai văzut de când sunt asemenea lucruri.

Cu toate acestea, părintele Virdis înaintă cu grijă şi se lăsă îmbrăcat de ciobanul care găsi, pe fundul unei lăzi aşezate în spatele altarului, un stihar şi un patrafir ros chiar de şoarecii aceia sălbatici. În timp ce moş Castigu se folosea de amnar şi de iască pentru a aprinde singura lumânare din altar, Annesa îl văzu pe preot uitându-se în jur neliniştit.

— Nu vă fie frică, zise ciobanul, o să sun clopoțelul şi-o să-i pun pe fugă.

Liturghia începu: nimic mai pitoresc şi mai hazliu decât acel oficiant mătăhălos cu patrafirul numai găuri şi acel bătrân preistoric care ajuta liturghia sunând la răstimpuri clopoțelul, ca pentru a pune pe fugă un popor de duhuri necurate.

În fundul bisericuței pustii, pe ai cărei pereții praful şi firele de păianjen deveneau din ce în ce mai roşietice şi mai aurite în razele aurorei, Annesa murmura frânturi de rugăciuni uitate şi din când în când se pleca şi săruta pardoseala cu râvnă şi patimă. Nu credința şi frica de Dumnezeu o îndoiau până la pământ şi o făceau să sărute pulberea, cu un simțământ mai degrabă de iubire decât de umilință; cu toate astea, sufletul ei plângea şi chema, iar ființa ei părea frământată de un fel de ardoare religioasă.

Moş Castigu suna clopoțelul. Singura lumânare din altarul melancolic privea cu ochiul ei de aur, nemişcat; deodată însă, flăcăruia se alungi, se mişcă, deveni o mică limbă gălbuie şi păru să-i spună ceva pruncului somnoros care o privea țintă.

*

Annesa rămăsese toată ziua în bisericuță. Murmura mai departe rugăciuni, dar se gândea la alte lucruri.

„Or să mă condamne la treizeci de ani de temniță, îşi zicea. Poate că o să mor mai înainte de a-i ispăşi. Poate că au să mă condamne la douăzeci de ani. Când o să mă întorc, o să fiu bătrână. Ce-o să fac? O să trăiesc din cerşit. Poate că în temniță voi putea munci, o să izbutesc să-mi agonisesc o mică sumă. Matteu Piras, care-a stat cincisprezece ani în închisoarea din Civitavecchia, a adus acasă, când s-a întors, patru sute de scuzi şi şi-a înjghebat o prăvălie destul de bună. Şi Paulu ce va spune? Ce va face? Mă va ajuta? Se va lepăda de mine? Facă ce-o vrea: eu îmi voi face datoria. Voi fi bună, voi fi bună, Doamne, Dumnezeul meu."

Şi plângea gândindu-se la Paulu, dar lacrimile ei nu mai erau lacrimi de ruşine, ci de deznădejde; apoi îşi zicea să nu se mai gândească la el: i se părea că păcătuieşte iar chemându-l în minte şi nu voia să mai păcătuiască niciodată. Şi Gantine? Ce-o să facă, ce-o să spună Gantine? El era tânăr, uşuratic, s-ar fi consolat repede.

Către amiază, moş Castigu bătu la uşă. Ea ieşi în şopron, mâncă o bucată de pâine de orz şi puțin lapte prins şi schimbă câteva cuvinte cu ciobanul.

— Ai rămas neclintită în hotărârea ta? o întrebă el. Te duci devale astă-seară? Vrei să te însoțesc?

— Nu-i nevoie, nu mi-e frică.

El o privea. Era palidă, dar îşi recăpătase înfăţişarea obişnuită, privirea dintotdeauna, puţin batjocoritoare, puţin ingenuă. Moş Castigu începea să creadă că s-a înşelat crezând-o vinovată.

— Astă-noapte am visat că venise sus, până aici, Anna Decherchi. Avea pe cap un coşuleţ plin cu struguri şi în mână o scrisoare. Dar nu era Anna Decherchi; era de fapt Paulu, îmbrăcat femeieşte din cap până-n picioare, că părea leit bătrâna. Cum mă văzu, se porni pe râs şi mă întrebă: „Unde-i Annesa? Vreau să-i joc o farsă."

— Struguri – lacrimi, spuse Annesa, dar ciobanul i-o întoarse:

— Dar *don* Paulu râdea: semn bun. Zău, Annesa, îmi spune mie inima că până diseară o să primim o veste bună. Ah, de-ar fi aşa, Maică Preacurată! În fiecare zi, în fiecare zi aş veni aici, aş îngenunchea pe pragul ăsta sfânt şi aş săruta pământul. În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh.

El îngenunche, sărută pământul, îşi făcu semnul crucii; numai la gândul că ar putea veni „o veste bună", Annesa tresări. Ah, viaţa încă o mai ademenea, cu toate amăgirile ei; şi speranţa că ar putea să se salveze era atât de dulce şi de fierbinte, că o făcea să sufere.

Intră în bisericuţă şi îngenunche iar în umbră, în praf. Mai bine să nu tragă nădejde: salvarea însemna iar căderea în păcat; mai bine să uite, să se nenorocească pentru totdeauna. Voia să nu mai păcătuiască niciodată, niciodată.

„Doamne, Dumnezeul meu, ajută-mă! Dacă va trebui să mă întorc printre oameni, ajută-mă, Doamne, nu mai vreau să mint, nu mai vreau să înşel, nu mai vreau să

fac rău. Nu mă voi mărita cu Gantine, ca să nu-l înşel, nu mă voi mărita cu Paulu, nu voi mai păcătui cu el. Nu sunt vrednică de niciunul; voi trăi singură, voi îngriji bolnavii, voi munci, voi duce eu, singură, greutatea păcatelor mele."

Se aplecă şi sărută încă o dată pardoseala; ridicându-se, i se păru că vede o umbră în spatele ferestruicii.

„Mă văd?" Se trase îndărăt, o cuprinse frica. Ideea închisorii, a osândei, a ispăşirii o mai stăpânea încă. Începu iar să se roage, dar cu o tristeţe nemărginită. Dumnezeul la care se întorsese în clipa disperării, aşa cum copilul se întoarce la sânul mamei care l-a pedepsit, era un Dumnezeu aspru, neînduplecat. El putea să ierte, dar nu să uite, şi cerea pocăinţă, pocăinţă.

„Nu, n-o să pot scăpa de osândă, gândea, plângând încet cu fruntea lipită de perete. Nu se poate. Vor scăpa ei, şi asta-mi va ajunge; vestea cea bună va fi aceea a eliberării lor, nimic altceva."

Şi i se părea că-l vede pe Paulu în cămăruţa micii închisori din Barunei; îl vedea plecat asupra lui însuşi, palid de umilinţă şi de furie, căindu-se că s-a dat fără rost pe mâna justiţiei omeneşti stupide şi oarbe. Nădăjduise că va fi pus în libertate după câteva ore, împreună cu ai săi; se predase ca să-şi dovedească nevinovăţia şi nu fusese crezut; şi orele treceau zadarnic, şi treceau zilele, poate că el nu mai spera.

„Şi eu sunt încă aici, sunt încă liberă, Paulu al meu, Paulu, Paulu al meu! Ce o să spui de mine când o să afli? Şi ce va spune *donna* Rachele? Ea va plânge şi bunicii vor spune: «Ea n-avea frică de Dumnezeu şi ne-a dus pe marginea prăpastiei. Din vina ei am îndurat cea mai mare durere, cea mai mare umilinţă din viaţa noastră.» Apoi se vor mângâia şi vor uita. Şi viaţa va trece; eu

voi trăi departe, departe, într-o ocnă necunoscută, şi voi vedea mereu înaintea ochilor faţa îngrozitoare, rânjetul răzbunător al unchiului Zua. El singur, numai el nu mă va uita: el va veni mereu cu mine, mereu, mereu. Ah, ştia el că o să se răzbune; el ştia, iar eu nu bănuiam nimic. Ştim oare vreodată ce ar putea să se întâmple? Ştiu eu ce se va întâmpla mâine? Ah, Doamne, Dumnezeule milostiv, iartă-mă; iar aiurez, iar sper! Ah, nu, nu!"

Nu voia să spere, şi totuşi aştepta. Orice zgomot, cât de mic, o făcea să tremure de spaimă; prin ferestruică pătrundea lumina albastră şi limpede a amiezii; cerul era ca safirul, pădurea fremăta în jurul bisericuţei ca un zumzet dulce, dulce şi adormitor de albine în jurul stupului. O pace nemărginită, o blândeţe tristă umpleau colţişorul singuratic al acelei Fecioare primitive, al acelui copil molatic, ce păreau atât de împăcaţi în sărăcia lor, atât de îndepărtaţi de femeia care plângea la picioarele lor.

Către asfinţit sosi, ca de obicei, nepotul lui moş Castigu, care ducea în fiecare seară devale, în sat, produsele din laptele oilor.

— Părintele Virdis m-a trimis să te chem, spuse, şi m-a însărcinat să-ţi spun că în noaptea asta vrea să vorbească numai cu dumneata. Mi-a atras atenţia să repet: *numai cu dumneata.*

Ciobanul dădu fuga la Annesa şi-i aduse la cunoştinţă solia.

— Anna, zise cu voce emoţionată, cred că visul mi se împlineşte! Părintele Virdis vrea să nu te mişti din loc: e semn că există o speranţă.

Ea tremura toată.

— Nu te amăgi, moş Castigu, şi nu-mi da nădejdi, nu, nu, nu vreau...

— De ce nu vrei să nădăjduieşti? După noapte vine ziua. Roagă-te, roagă-te, Anna; eu cobor repede în sat. Vrei să te duci la colibă?

Ea voia, totuşi, să rămână în bisericuță; în graba mare, ciobanul uită să-i aducă de mâncare, dar nu simți foamea, nu dormi, nu se mişcă din colțul ei. Văzu, prin ferestruică, răsărind o stea roşiatică pe cerul verzui al apusului, apoi alte şi alte stele; pădurea amuți şi peste tot se aşternu liniştea, o linişte tainică de aşteptare.

*

Moş Castigu se întoarse pe la miezul nopții.

Când auzi cheia în broasca ruginită încercă un sentiment ciudat: i se păru că o ființă nevăzută, o fantomă care venea din adâncul unei lumi necunoscute, încearcă să se strecoare în bisericuță ca să stea de vorbă cu ea şi să-i dezvăluie taina viitorului ei. Iată însă că, în întuneric, îi ieşi înainte bătrânul cioban; îi recunoscu pasul, îi recunoscu capul sălbatic ce se desena negru în pătratul cenuşiu şi înstelat al ferestruicii; dar din felul în care îi spuse: „Annesa, ştii?..." ea simți îndată că bătrânul cioban, ca un duh dintr-o lume tainică, avea să-i dezvăluie secretul viitorului ei.

— Moş Castigu!

— Mâine... mâine vor fi puşi în libertate. Avocatul i-a spus părintelui Virdis că autopsia dovedeşte că bătrânul a murit înăbuşit de boala lui. Şi că nimeni nu l-a atins, nimeni, afară de Dumnezeu, care i-a adus moartea.

Ea căzu în genunchi, în beznă; o lumină fierbinte, asemenea strălucirii soarelui, îi scălda sufletul.

— Dumnezeu a iertat. Dumnezeu a văzut inima mea, a cântărit greşeala şi durerea mea; a văzut că durerea era mai mare decât greşeala.

Moş Castigu auzea, în liniştea care se lăsase, cum îi clănțăneau dinții.

— Anna, acum ce faci? Vii cu mine? Părintele Virdis te sfătuieşte să nu te mişti până când ei nu vor fi puşi în libertate. Ai auzit?

— Am auzit.

— Şi acum ce faci?

— Mă rog.

— Acum poți să fii liniştită, zise el cu naivitate. Poți să vii acolo, la stână.

— Nu, rămân aici, vreau să mă rog.

— Poți să te rogi şi acolo, în colibă, Dumnezeu te va auzi la fel de bine. Şi tu nici n-ai mâncat, *Pili brunda.*

Auzindu-se numită cu porecla ei de alint, Annesa simți o zvâcnire de bucurie; în timpul acelor zile de chin, moş Castigu nu-i mai spusese aşa.

Aşadar totul trecuse? Era cu putință? Nu era un vis? Ca să se convingă, se ridică, uită de rugăciuni, îi făcu pe plac bătrânului, care stăruia:

— Să mergem, să mergem!

Ieşiră. Noaptea era senină, luminată de stele; orizontul părea aproape, doar ceva mai încolo de liniile întunecate ale pădurii şi de profilurile stâncilor; oile lui moş Castigu păşteau ascunse prin mărăcinişuri, în fundul rariştei, iar clinchetul tălăngilor părea o muzică tainică de vrajă, un cor de voci tremurătoare ce izvorau parcă din stânci, din trunchiurile copacilor, din tufişuri.

O mulțime de stele căzătoare străbăteau cerul alburiu şi moş Castigu, care nu scăpa din vedere niciun fenomen ceresc, zise privind în sus:

— Parcă plâng stelele *mari,* în noaptea asta. Uite câte lacrimi!

Annesa-şi ridică ochii. Şi ea plângea. Îşi amintea seara aceea de Sân' Vasile, focurile de artificii care brăzdau cerul spălăcit, dincolo de curtea tăcută. Cincisprezece zile trecuseră: cincisprezece zile lungi şi cumplite ca anii de ciumă şi de foamete. Acum totul se terminase şi totul trebuia să înceapă iar.

— Ce-a mai spus părintele Virdis? întrebă, urmându-l cu paşi prudenţi pe bătrânul care mergea repede şi sprinten printre bolovani şi buruieni.

— Să stai liniştită; să nu te mişti până când...

— Eu aş vrea să mai stau cu el de vorbă, mai înainte... îl întrerupse ea... mai înainte de-a mă întoarce la binefăcătorii mei.

Rosti iar cuvântul obişnuit; dar îndată după aceea începu să plângă iar. Nu erau lacrimi de ură sau remuşcare, dar nu mai erau nici lacrimi de bucurie: erau lacrimi de căinţă şi de speranţă, care cădeau şi străluceau în noaptea nemărginită a sufletului ei ca stelele căzătoare noaptea.

9

Se lăsa seara, a treia de la punerea în libertate a familiei Decherchi. Acum, în sat nu se mai pomenea de cele întâmplate decât atunci când venea vorba despre dispariţia Annesei. Ea nu se mai întorsese acasă.

Unde s-o fi dus? Mulţi zic că ar sta ascunsă la stâna lui moş Castigu. De spaimă s-a îmbolnăvit; are febră şi

nu poate să se mişte. Alţii susţin că au văzut-o în sat, în casa părintelui Virdis; a stat tot timpul acolo; alţii spun că vizitiul de la trăsura poştei a adus de la Nuoro o scrisoare de-a Annesei către *donna* Rachele. De ce nu se întoarce? Fiindcă-i e frică să nu fie arestată. Vorbe nesigure, ciudate circulă încă pe seama ei, printre oamenii mai bine informaţi. La autopsie s-a stabilit că bătrânul a murit de moarte naturală, în urma unui acces de astm; dar accesul, adaugă oamenii bine informaţi, a fost provocat de relele îngrijiri ale Annesei, care, mai mult decât atât, nu i-a făcut fumigaţiile şi nu i-a administrat infirmului calmantele prescrise de medic. Vina nu e mare, dar vinile, chiar şi cele mai mici, trebuie să fie plătite cu o pedeapsă. Annesei îi e frică şi nu se întoarce; o să vedeţi că n-o să se grăbească să se întoarcă, să-şi facă apariţia. Cei din familia Decherchi afirmă că nu ştiu nimic de ea; bătrânii, care, cu tot răul ce le-a fost pricinuit, vor să ţină doliu pentru Zua Decherchi, nu ies din casă şi primesc puţină lume. Nici *donna* Rachele nu se arată; cu Paulu nu se poate sta de vorbă, şi celor care-l întreabă ce noutăţi mai are despre Annesa le răspunde:

— Vedeţi-vă de treburile voastre. Ea e acolo unde vrea şi unde-i place.

Cel care pălăvrăgeşte cu dragă inimă e Gantine: când a aflat faptul, s-a întors în sat; Paulu, abia ieşit de la închisoare, l-a luat la rost:

— De ce-ai venit? Ia-ţi imediat bagajul şi întoarce-te la pădure.

— Cum de ce-am venit? Şi Annesa? Nu trebuie să am grijă de ea?

— Annesa o să se descurce şi fără ajutorul tău. Pleacă.

Dar Gantine s-a răzvrătit. Cutreieră satul, flecăreşte, cere şi dă noutăţi. A dat fuga la stâna lui moş Castigu,

a bătut la poarta părintelui Virdis. Annesa nu-i nicăieri. Lumea începe să-l ia peste picior; mulți îi spun:

— Dar dacă Annesa s-o fi dus la tine, la pădure? Poate că ați luat-o fiecare pe alt drum.

Atunci Gantine, care în sufletul lui suferă, dar nu vrea s-o arate, lasă să se înțeleagă că el ştie unde se ascunde Annesa.

— S-a dus la Nuoro. A plecat cu diligența poştei, a doua zi după ce-au fost arestați stăpânii mei. Stă la o nepoată de-a părintelui Virdis, care e măritată cu un negustor nuorez.

— Dar de ce nu se întoarce?

— Fiindcă se teme de răutățile voastre, lume proastă şi rea!

Şi bietul Gantine tot umbă şi iar umblă, din casă în casă, ascultând flecărelile; apoi dă fuga la *donna* Rachele, care acum are obrazul palid şi slab, dar oarecum fericit, de martir (facă-se voia Domnului!), şi-i cere sfatul şi, de față cu ea, plânge de necaz şi de grijă ca un copil bolnav.

*

Părintele Virdis, în vestă, pantaloni şi papuci, fără perucă, fără batistă în mână, se aşezase pe balconul de lemn al căsuței lui şi termina de citit breviarul. Părea altul: îți făcea impresia unei păsări căreia-i fuseseră smulse cele mai frumoase pene.

Piațeta din fața casei – un triunghi de pământ plin de pietre şi gunoaie – era pustie ca un povârniş de munte; în fundal, se contura profilul unui peisaj îndepărtat, o creastă viorie pe orizontul roşiatic al apusului. Cerul, deasupra piațetei, căsuțele cenuşii şi tăcute îşi pierdeau culoarea ca un văl albăstrui vechi şi uzat. O adiere răcoroasă, cu o miresmă de busuioc, venea dinspre capătul

drumului; cu toate acestea, părintele Virdis nu-şi găsea locul, chinuit parcă de arşiță şi, în lipsa batistei, îşi agita mâna, alungând un nor de muşte imaginare.

Ce să facă? Ce să facă? De două zile Annesa era ascunsă în casa lui. Acum două seri, pe când se întorcea de la familia Decherchi, ea, care-l pândise în dosul unui zid scund din preajma piațetei, îi ieşise înainte pe neaşteptate.

— Părinte Virdis...

— *Anghelos santos!* Tu eşti? Tu eşti?

— Eu sunt. Iată-mă. Vreau să vorbesc cu dumneavoastră.

— Vino.

Căsuța era tăcută. Paula Virdis, sora preotului, dormea la ora aceea într-o cameră de jos, alături de bucătărie. Prin întuneric, orbecăind, Annesa îl urmă pe bătrânul care respira cam agitat; trecură printr-un coridor, urcară pe o scăriță pieptişă, intrară în camera cu balcon de lemn: fereastra era deschisă; un țârâit de greier, mireasmă de busuioc, strălucirea îndepărtată a unei stele ajungeau până în odaie.

Părintele Virdis aprinse lumina. Annesa cunoştea cămăruța aceea sărăcăcioasă, mobilată țărăneşte. Obosită, vlăguită, dar cu ochii luminați de o flacără lăuntrică, ea se lăsă să cadă pe lavița veche ce părea roasă de şoareci. Lăsă capul în jos, aproape învinsă de trudă şi de somn. Părintele Virdis închise obloanele; se întoarse, părea mânios.

— Ei?

— Am venit, zise ea tulburată. Am trecut pe acolo, am ascultat la fereastră.

— Unde *acolo!*

— Acolo, arătă ea cu un gest energic, ce voia să însemne că nu putea să fie alt *acolo,* alt loc unde ea ar fi putut să se oprească. Acolo unde erați dumneavoastră mai adineaori! Atunci... am venit aici, am mers în spatele dumneavoastră, v-am aşteptat. Ați văzut?

— Bine. Bine. Am văzut.

Porni să se plimbe încoace şi încolo prin cameră. Ce să facă? Ce voia femeia aceea de la el? Voia ajutor, voia s-o salveze el. Cum s-o salveze? N-ajungeau bunele intenții, vorbele bune. Trebuia să acționeze. Ce să facă?

— De două zile mă gândesc la tine, zise el fără s-o privească. Cred că aerul din satul ăsta nu-ți mai prieşte.

—- Da, vreau să plec de aici.

— Dar unde, unde?

— Spuneți-mi dumneavoastră!

— Eu? spuse el, apăsându-şi un deget pe piept. Tocmai eu? Ah, da, da: voi cu păcatele, eu cu bătaia de cap.

— Dumneavoastră, şopti Annesa. Nu, nu vă necăjiți, părinte Virdis, nu mă părăsiți. Dumneavoastră vă gândiți la toți şi trebuie să vă gândiți şi la mine.

— E târziu, mult prea târziu, observă el cu voce tristă.

Dar ea, făcându-se că nu-l aude, continuă:

— Sora dumneavoastră, Paula, se tânguia o dată; zicea: fratele meu nu se gândeşte deloc la el; din pricina asta casa noastră arată ca o vizuină şi lumea-l vorbeşte de rău, zice că e avar şi că-şi ține banii ascunşi. Dar el e tot timpul cu gândul la alții: e tatăl răufăcătorilor, al copiilor nemernici, al nenorociților, al deznădăjduiților...

Părintele Virdis străbătea camera în lung şi-n lat, pufăia, îşi agita batista.

— Paula e o flecară, asta e; o palavragioaică.

— Eu vreau să plec, părinte Virdis. Nu vreau să mă mai întorc în casa aceea. Ah, ajutați-mă dumneavoastră! În seara asta am avut tăria să nu intru acolo, cu toate că ispita era mare. Dar mâine, părinte Virdis, mâine? Ce se va întâmpla cu mine? Vreau să plec de aici. O să mă duc la Nuoro. Recomandați-mă nepoatei dumneavoastră; voi intra slugă, voi munci, voi trăi cinstit.

— Paulu o să vie să te caute. Oricum, tot ai să cazi în păcat.

— Nu, nu! exclamă Annesa împreunându-şi mâinile şi scuturându-le cu un gest rugător. Nici măcar să nu spuneți asta! Dumneavoastră, părinte Virdis, dumneavoastră o să vorbiți cu Paulu; îi veți spune totul, dacă trebuie.

— Eu? Buzele mele se vor usca înainte de a dezvălui taina ta. Asta te priveşte pe tine.

— Eu? zise la rândul ei Annesa. Eu...

Se auziră bătăi în poartă. Ea se-ntrerupse şi făcu ochii mari. În ciuda celor petrecute, îi era frică; i se părea imposibil ca fapta ei să rămână ascunsă şi nepedepsită. Apoi, o speranță tristă făcu să-i bată inima.

— Dacă o fi Paulu? zise în şoaptă.

— Tare ai mai vrea! Stai liniştită.

Ea plecă ochii, se gândi la ce-ar fi făcut dacă Paulu i-ar fi apărut în față pe neaşteptate: s-ar fi aruncat la pământ, cu ochii închişi, cu degetele în urechi, cu gura în țărână, ca să nu-l vadă, să nu-l audă şi să nu-i spună vreun cuvânt.

Şi totuşi, când părintele Virdis deschise uşa de la balcon şi o voce de copil, aproape înecată de plâns, îl rugă: „Părinte Virdis, tatii i-e rău şi vrea să se spovedească", oftă ea dezamăgită.

— I s-a făcut mai rău? întrebă preotul.

— Mult mai rău: parcă-i mort. I-a dat atâta sânge pe gură, atâta sânge...

Glasul copilului tremura. Annesei i se păru că-l vede pe omul care vărsa sânge şi îşi aduse aminte de făgăduința ei: „Vreau să îngrijesc de bolnavi, să închid ochii muribunzilor."

Se ridică, băgă de seamă că părintele Virdis îşi punea pălăria şi se îndrepta spre ieşire uitând să închidă uşa de la balcon şi fără să-i mai dea vreo atenție.

— Părinte Virdis, aş putea să-l îngrijesc pe bolnavul acela.

— *Anghelos santos!* Să nu te mişti. Stai aici. Bolnavul acela n-are nevoie de tine. Mă întorc repede.

— Dacă mă găseşte aici mătuşa Paula?

Celălalt se grăbea; nu-i răspunse, dar luă lampa, ieşi, închise uşa cu cheia. Ea se prăbuşi din nou pe laviță şi nu se mai mişcă; mireasma de busuioc, țârâitul greierului, scânteierea stelei pătrundeau prin balconul deschis şi după o clipă avu impresia că stă iar pe pragul uşii ce dădea spre grădina lui *don* Simone. Şi dulceața, tristețea, dorul tuturor lucrurilor pierdute o năpădiră.

„Cine mă împiedică să mă întorc acolo? Dacă aş fi intrat? De ce, de ce nu trebuie să mă întorc? Cine mă opreşte? Părintele Virdis, care m-a închis cu cheia? De ce nu trebuie să mă întorc?"

Dorința creştea; era obosită, îi era somn, avea febră. Era timpul să se întoarcă acasă, să se culce în pătucul ei. Umblase destul, în noapte, printre pietre, printre spini; era timpul să se odihnească. Iată, ea închide ochii, aţipeşte. Deodată, cineva țâşneşte înaintea ei: mătuşa Paula, sora flecară a părintelui Virdis.

„Cine eşti? Ce faci aici? O femeie aici? Ah, Micheli ăla a înnebunit de-a binelea; de-a binelea, fiindcă puțin a fost totdeauna. Pleacă!"

„Sunt Annesa, mătuşă Paula."

„Nici o mătuşă Paula! Pleacă; sunt sătulă de nenorocirile altora! Le am eu pe ale mele, destule."

Annesa se ridică, pleacă. Merge, merge pe ulița întunecoasă, ajunge acolo, în fața casei lui *don* Simone. Uşa e închisă; împinge poarta, şi poarta se deschide. Se vede că Gantine a plecat pe ascuns de stăpânii lui şi a lăsat poarta deschisă. Ea intră în curte, intră în bucătărie, intră în cameră: în dosul uşii arde lămpița de noapte; unchiul Zua stă pe pat şi respiră greu. Ea se trânteşte pe canapea şi e gata să adoarmă. Dar deodată se ridică şi se uită înspăimântată la bătrân. Cum, nu murise? Nu-l ucisese ea? Ce face acum bătrânul? De ce l-au pus iar aici? E viu? A înviat? O să vorbească? O s-o acuze? Trebuie să fugă, trebuie să plece iar la drum; să se ducă departe.

Se trezi tremurând. Îşi zise repede:

„Trebuie să pribegesc, să tot pribegesc."

*

Puțin timp după aceea îl auzi pe părintele Virdis intrând; îl aşteptă, dar el mai zăbovi puțin înainte de a urca.

„A intrat, de bună seamă, la mătuşa Paula să-i dea de veste că sunt aici. Ce-o să mai bombăne femeia aia!"

Dar mătuşa Paula n-a bombănit. Ea dormea într-o cămăruță de jos, mobilată sărăcăcios ca şi camera cu balcon; când intră părintele Virdis şi o trezi spunându-i că trebuia s-o țină ascunsă pe Annesa, măcar câteva zile, mătuşa Paula se mulțumi să răspundă:

— Acum, că nu poți să ascunzi comori, începi să ascunzi oameni. Ad-o aici pe femeia aia!

Părintele Virdis o conduse pe Anna în cămăruța de jos şi le lăsă pe femei singure. Mătuşa Paula semăna mult cu bătrânul preot, alături de care trăise tot timpul.

— Dezbracă-te şi vino în pat; dacă nu vrei să te culci lângă mine, culcă-te la piciorul patului, spuse simplu.

Annesa se supuse. Patul era destul de lat şi, cu toate că nu era prea moale, i se păru că e de puf.

— De-atâtea nopți nu dorm decât pe pământul gol, zise. Ah, mi se pare că sunt într-o barcă şi că plutesc departe, departe...

— Pe unde ai stat, Annesa, se poate şti?

— Dac-ați şti! M-am ascuns în sacristia bisericii Sfântul Vasile.

— Sfinte Vasile! exclamă cealaltă, făcându-şi cruce. E cu putință? Şi acum de ce nu te-ai întors la tine acasă?

— Eu n-am casă, mătuşă Paula. Nu m-am întors fiindcă lumea vorbeşte...

— Aşa-i, aşa-i. Vorbeşte că tu l-ai omorât pe Zua Decherchi: l-ai scos din sărite şi pe urmă nu i-ai dat calmantul. E adevărat?

Annesa nu răspunse.

— Unde-o să te duci, Annesa? N-ai să te mai întorci niciodată la stăpânii tăi?

— Cine ştie? Acum mi-e somn, lăsați-mă să dorm.

— Şi Gantine? Pe el l-ai văzut? Bate drumurile satului căutându-te; parcă-i nebun.

— Bietul Gantine. E atât de tânăr!

Bătrâna mai stărui, dar Annesa închise ochii şi se cufundă iar în visele ei negre. Şi alte trei zile rămase ascunsă în cămăruța aceea tristă, care primea lumină de

la o fereastră tăiată în acoperiş. De acolo auzea vocea lui Gantine, care întreba de ea.

— Băiete, zicea mătuşa Paula, bag seamă că Annesa o fi fugit departe, foarte departe. Şi bine-a făcut. Eu m-aş fi dus la capătul lumii, aş fi fugit cum fuge pisica de foc.

— Dar de ce? De ce? întreba Gantine cu vocea jalnică.

— De ce? Uite-aşa! Du-te, nu te mai frământa. Annesa poate că n-o să se mai întoarcă niciodată în satul ăsta.

— Ah, hodorogul ăla! Dac-ar mai trăi, l-aş omorî cu mâinile mele. Şi după moarte ne chinuie.

— Aşa-i, aşa-i! rosti Annesa printre hohote de plâns, în penumbra cămăruței triste.

— Ea nu mă iubeşte, reluă Gantine. De mult nu mă mai iubeşte. Mi-am dat eu seama, da. Altfel n-ar fi făcut asta, mătuşă Paula, n-ar fi făcut-o. Acum înțeleg: le poartă pică stăpânilor noştri şi nu mai vrea să se întoarcă acolo unde a suferit atâta. Fiindcă e vina lor.

— Hai, hai, taci din gură, palavragiule, îi porunci mătuşa Paula. Vina lor! De fapt, ei ar trebui să spună...

— Ce-ar trebui să spună?

— Ce mai, dacă Annesa i-ar fi dat bolnavului calmantul, el n-ar fi murit.

— Calmantul? Trebuia să-l strângă de gât, asta trebuia.

— Hai, hai, taci odată, limbă spurcată!

Annesa se întreba:

„Dacă Gantine ar şti, m-ar ierta? Poate că da. Şi el îl ura. Dar el n-o să ştie niciodată. Nu, nu, nu, pleacă, Gantine, pleacă. Nu mai vreau să te înşel, nu mai vreau să înşel pe nimeni."

*

După ce-şi citi breviarul, părintele Virdis se ridică şi se rezemă de balustrada balconului. Cerul se făcuse cenuşiu; steaua care-şi trimitea scânteierea verzuie până în cămăruță se arăta deasupra muntelui îndepărtat, greierele cânta. Părintele Virdis îi aştepta pe Paulu şi pe moş Sogos, vizitiul, care trebuia să-i aducă o scrisoare de la Nuoro. Dar amândoi întârziau; totuşi, diligența poştei trebuia să fi sosit de mai bine de o oră. În sfârşit, un bătrân îmbrăcat ca vai de lume străbătu piațeta şi bătu la portița de sub balcon.

— Vino sus. Era şi timpul, zise părintele Virdis, retrăgându-se.

Aprinse lumina, căută peruca pusă la uscat pe un scaun şi şi-o trase pe cap, umedă încă de sudoare; apoi închise uşa de la balcon şi-o deschise pe cealaltă. Moş Sogos urca scărița şi ofta.

— Suntem bătrâni, părinte Virdis, suntem bătrâni; acum abia mai mergem.

Intră. Înalt, adus de spate, cu fața zbârcită şi cu o barbă cenuşie numai țepi, vizitiul părea un cerşetor.

— Ei, ai văzut-o pe nepoată-mea?

— Am văzut-o, i-am dat scrisoarea. Uite aici răspunsul.

— Stai aici o clipă. Aşteaptă, zise părintele Virdis, în timp ce deschidea scrisoarea fără să-şi dea seama că plicul fusese deja deschis.

— Bine, bine zise apoi împăturind la loc scrisoarea şi lăsând plicul pe masă. Şi acum ascultă, dumneata trebuie să-mi faci un serviciu.

Bătrânul, aşezat pe laviță în fața mesei, îşi aținti pe plic ochii lui mici, umezi şi trişti şi întinse încet mâna.

— Porunceşte, părinte Virdis. Dumneata m-ai ajutat de atâtea ori. Totdeauna ți-am spus: părinte Virdis, porunceşte; sunt sluga dumitale.

— Trebuie ca mâine, nu, poimâine, să duci până la Nuoro, în diligența dumitale, pe cineva care nu vrea să fie văzut când pleacă din Barunei.

— Bine; am înțeles, răspunse fără şovăială bătrânul. Trebuie numai ca persoana aia să vie pe jos până la pod, poimâine-dimineață, devreme, şi să mă aştepte acolo.

— Şi dacă mai e cineva care vrea să plece?

— Până mâine seară o să se ştie; o să viu să te înştiințez, dacă e ceva.

— Bine. Şi... nicio vorbă, da? M-ai priceput, nu-i aşa?

— Se înțelege; nici o grijă.

Bătrânul se ridică şi puse mâna pe plic.

— Paula, adu ceva de băut, strigă din uşă părintele Virdis. Dar, cum nu răspundea nimeni, clătină din cap şi zise: Să mergem jos, vreau să te cinstesc cu un pahar de vin. Sau poate vrei rachiu?

— Vin, vin, răspunse moş Sogos, strângând plicul în mână. Cu rachiul nu mă împac.

Din colțişorul ei, Annesa auzi glasul bătrânului vizitiu şi oftă. În sfârşit! Pesemne că venise răspunsul de la Nuoro. Ah, să plece, să plece! Să ajungă într-un loc necunoscut, printre alți oameni, să înceapă o nouă viață, să muncească, să sufere, să uite; nu se gândea decât la asta.

De cum plecă moş Sogos, părintele Virdis intră la ea şi-i zise:

— Cum, pe întuneric? Ah, da' ce Dumnezeu face femeia aia de te lasă pe întuneric? Ce, e criză de măsline anu' ăsta? Nu se găseşte untdelemn?

— Tot n-am nimic de făcut! murmură Annesa. Şi apoi, lampa e aici.

Se ridică să caute chibriturile.

— Uite aici răspunsul de la nepoată-mea, Maria Antonia. Zice că a găsit un loc pentru tine, la o familie nuoreză.

Auzind vestea cea bună, ea aproape că se lăsă pradă bucuriei, dar imediat tresări de spaimă şi lăsă să-i cadă din mână chibritul aprins. Mica flăcăruie viorie licări şi se stinse; părintele Virdis tăcu; şi, în tăcerea care se lăsa, în întuneric, Annesa uită orice lucru trecut şi orice lucru prezent ca să asculte glasul lui Paulu Decherchi.

— Ce mai faci, mătuşă Paula? Unde-i părintele Virdis?

Avea o voce gravă, aproape aspră.

— Vai, dumneavoastră, sunteți, *don* Paulu? Micheli o să vină numaidecât. Poftiți sus în cameră.

— Unde-i, unde-i?

— Poftiți, poftiți sus.

Mătuşa Paula porni înainte cu lampa; el o urmă.

— Ce vrea? întrebă Annesa stins, şi părintele Virdis îi răspunse în şoaptă:

— Nu ştiu. Cred că bănuieşte, cum bănuiesc toți, că tu eşti aici. Uite, îți las scrisoarea: citeşte-o. Mă duc. Curaj!

Ea aprinse alt chibrit şi citi cele câteva rânduri, scrise cu stângăcie:

Dragă unchiule,

M-am interesat imediat de ceea ce m-ai rugat. Ar fi un loc bun pentru femeia pe care mi-o recomanzi. Stăpânul e un proprietar înstărit din Nuoro, care are o nevastă

bătrână şi n-are copii. Dar să ştii că e muncă: de făcut multă pâine de orz pentru slugi şi, pe lângă asta, lucrul la câmp. Dar stăpânii ăştia sunt oameni de inimă şi-au să aibă grijă de servitoarea recomandată de dumneata. Dacă vrea, poate să vie chiar de mâine. Noi suntem sănătoşi etc.

Nepoata dumitale,
Maria Antonia.

Annesa citi şi răsciti scrisoarea, dar gândul ei era acolo, în camera în care părintele Virdis şi Paulu vorbeau, fără îndoială, de ea. Ce spuneau? Ce voia Paulu? Ar fi dat zece ani din viața nenorocită care-i mai rămăsese numai să poată auzi discuția celor doi bărbați. Şi în gând repeta ultimul cuvânt al părintelui Virdis: curaj! Da, curaj, Annesa, curaj, curaj. Curaj, ca să lupți, să învingi, să nu mai cazi iar în prăpastia dulce şi întunecoasă a păcatului.

În bucătărie nu se mai auzea nicio mişcare; fără îndoială că mătuşa Paula, curioasă, se dusese sus, să tragă cu urechea la uşa cămăruței cu balcon. Numai de nu le-ar scăpa vreo vorbă celor doi bărbați în legătură cu taina aceea cumplită. Nu, era imposibil: Paulu nu ştia, nu bănuia, nu putea să creadă. Iar părintele Virdis spusese: „Înainte de-a vorbi despre *asta,* buzele mele se vor usca".

Nu, poate că discutau în legătură cu dispariția ei; probabil că Paulu spunea: „Ştiu că e aici, vreau s-o văd, vreau s-o fac să se întoarcă acasă".

Iar părintele Virdis pufăia şi răspundea: „*Anghelos santos,* că tare mai eşti încăpățânat, fiule. Nu înțelegi că Annesa s-a dus departe şi că nu vrea să se mai întoarcă în casa ta?"

Un pas în bucătărie, apoi din nou liniște. Ah, da, fără îndoială, mătușa Paula se dusese sus, se oprise la ușa cămăruței și trăgea cu urechea; pe Annesa o cuprindea ciuda și invidia: ar fi vrut și ea să urce scărița și să asculte. Aproape înfrântă de ispită, împături scrisoarea, se apropie de ușă și o deschise încet, fără să facă zgomot.

În clipa aceea îl văzu pe Gantine, stând nemișcat pe lavița din fundul bucătăriei. Avea ochii ațintiți la ușa de la intrare, dar probabil că băgase de seamă ceva, fiindcă deodată se ridică și se uită în jurul lui. Dar nu văzu nimic. Annesa se retrăsese repede și închisese ușa, proptindu-se în ea cu toată puterea, ca pentru a-l împiedica pe tânăr să intre în cămăruță. Trecură câteva clipe; vocea mătușei Paula o trezi din buimăceala și din spaima sa.

— Gantine, ce faci aici? întrebă bătrâna îngrijorată.

— Vă aşteptam. Da' chiar acum mă gândeam să fur oala care fierbe la foc, răspunse flăcăul, străduindu-se să se arate nepăsător.

— Ai fi făcut o afacere proastă! Crezi că-n oală e bob cu slănină? Poftim, uită-te: sunt cartofi. Şezi, Gantine. Cum, n-ai plecat iar la pădure?

— De vreme ce sunt aici, nu puteam să fi plecat, răspunse el acru.

Şi, pentru câteva clipe, în bucătărie domni iar tăcerea. Annesa asculta cu sufletul la gură; îi era teamă ca nu cumva Paulu, la plecare, să intre şi, dând cu ochii de Gantine, să provoace vreo scenă.

— Da, zise argatul după un moment, *don* Paulu voia să plec, dar nu-mi pasă de el. De câteva zile tună şi fulgeră; pare dracul gol; dar şi eu sunt tare cătrănit.

Sunt mânios pe toți, chiar şi pe dumneavoastră, mai cu seamă pe dumneavoastră.

— Sfântă Fecioară! exclamă bătrâna, nu fără o anume ironie. Şi de ce eşti atât de mânios, Gantine?

— Ştiți dumneavoastră de ce, mătuşă Paula. Annesa e aici: e ascunsă aici, poate că e dincolo, în dosul uşii ăleia. Ei bine, dacă e aici, să mă audă; trebuie să vorbesc.

— Vorbeşte încet, îl rugă bătrâna. Vorbeşte dacă vrei, dar nu răcni. Annesa n-are cum să te audă. Aşa să fie departe Diavolul de noi cum e ea departe de locul ăsta.

— E aici, e aici, în casa asta, repetă Gantine cu voce tristă, dar hotărâtă. Nu mințiți, nu blestemați, mătuşă Paula! Destul că sunt prilej de râs şi de milă. Dar să tac, să nu vorbesc, o, nu, pentru nimic în lume! Destul am fost un prost. Acum am înțeles tot: pricep tot, mătuşă Paula, şi vreau s-o ştie şi cei pe care-i priveşte.

— Eu? Mă priveşte pe mine?

— Şi pe dumneavoastră, da; şi spuneți-i asta femeii ăleia, spuneți-i că am înțeles toată comedia. N-am să fac scandal, vă spun: nu sunt om rău. Alții, alții sunt mai răi decât mine.

Aproape că plângea. Pentru o clipă, Annesa, împinsă de sentimentul acela de duioşie aproape maternă pe care tinerețea lui Gantine şi bunătatea lui sufletească i-l treziseră totdeauna, se gândi să deschidă uşa şi să-i spună tânărului câteva cuvinte de mângâiere; dar *celălalt* putea să-i surprindă, şi ea nu mai voia să-l vadă pe *celălalt*.

— În seara asta, continuă Gantine, l-am văzut pe Paulu stând la taifas cu moş Sogos; citeau o scrisoare; fără îndoială că puneau la cale plecarea Annesei; s-au

întâlnit mereu zilele astea. Şi el, Paulu, stăpânul meu, crede că nu ştiu nimic, da' eu ştiu tot. Am urechi ca să aud şi ochi ca să văd.

— Iar eu nu ştiu nimic, fătul meu; eu nu ştiu absolut nimic.

— Atunci o să vă spun eu ce se petrece. Paulu vrea să se însoare cu Annesa, iar Annesa poate că nu e împotriva planului ăstuia. De mult timp ea nu mai e Annesa de odinioară: nu mă mai iubeşte, nu se mai gândeşte la mine. Când am plecat la pădure, n-a vrut nici măcar să mă sărute. Şi am plecat cu o neagră presimțire în inimă. Şi pe urmă s-a întâmplat ce trebuia să se întâmple. Acum Paulu vrea s-o ia de nevastă, fiindcă zice că e năpăstuită şi batjocorită din vina familiei Decherchi.

— De unde ştii tu toate astea, Gantine? Te laşi târât de închipuire, zise bătrâna curioasă şi tulburată. Nu te înşeli cumva? Nu te înşeli?

— Nu mă-nşel, nu mă-nşel, mătuşă Paula. Aşa e. De ce nu se întoarce Annesa acasă? Fiindcă nu vrea Paulu. De ce a avut şi are mereu discuțiile alea lungi şi aprinse cu bunicii lui şi cu maică-sa? Ei cred că Annesa e vinovată, chiar şi Paulu crede asta. El spune că vrea s-o ia pe Annesa din datorie; ei îl fac nebun. El zice că vrea să plece, departe, la mină, şi s-o ia pe Annesa cu el; *donna* Rachele plânge tot timpul, *don* Simone pare pe moarte, pe moarte din pricina supărării şi a durerii. Aşa stau lucrurile, mătuşă Paula, aşa stau, din păcate.

— Dar poate că Annesa nu ştie nimic din toate astea.

— Nu, nu! Nu, nu! Ea e de acord cu Paulu. Altfel, s-ar fi întors acasă. Nu se întoarce fiindcă e ce e. Femeia înşelăciunilor şi a vicleniilor, pisica sălbatică trădătoare. Eu acum o urăsc, nu m-aş mai însura cu ea

nici dac-ar avea două acareturi a câte o mie de scuzi fiecare.

— Şi-atunci de ce-o cauți? Ce-ți mai pasă de ea? Las-o-n pace.

— O urăsc, o urăsc, repetă Gantine, dar cu voce monotonă şi tristă.

În dosul uşii, Annesa îşi spunea: „Mai bine. Mai bine. Mai bine aşa."

— Eu o caut? reluă Gantine. Nu-i adevărat; nici că-mi mai pasă de ea; aş vrea doar s-o văd ca să-i spun că nu sunt un prost, ca să-i spun că nu vreau să fiu un bărbat caraghios, ca să-i spun că mi-e milă de ea. Biata nenorocită! Ea n-a văzut niciodată cuiul care-i sfredelea ochii; ea a fost proastă, mereu, nu eu. Eu sunt bărbat, tac şi rabd, dar poate că o să birui suferința o să uit de ea şi o să găsesc altă femeie care să mă iubească. Dar ea, ea ce-o să facă? Chiar dacă se mărită cu stăpânul, ce-o să facă? Tot slugă o să rămână. Paulu o s-o bată din prima zi; o să-şi verse asupra ei toate necazurile lui de pân-acum. Annesa a fost totdeauna chinuită şi jecmănită, şi o să fie şi de-acum încolo batjocura lor. Şi eu o să râd, o să vedeți că o să râd, mătuşă Paula.

Deocamdată însă nu râdea; vocea lui tânguitoare şi înciudată părea a unui copil gata să plângă.

Mătuşa Paula nu ştia ce să-i spună, umbla încoace şi-ncolo prin bucătărie, pregătind masa pentru cină; începea să se neliniştească şi ea la gândul că Paulu ar putea să coboare dintr-un moment în altul şi să audă vorbele argatului.

— De altfel, continuă el, zău că nu-mi pasă câtuşi de puțin. Femei găsesc eu! Şi chiar mai frumoase, mai cinstite şi mai tinere decât ea. Ea are aproape patruzeci de ani, iar eu n-am nici măcar douăzeci şi şapte; ducă-

se dracului. Când ea o să fie bătrână, eu o să fiu încă tânăr.

— Sigur că da, asta spuneam şi eu. Atunci ce te tot frământi atâta? Caută-ţi altă femeie; nu pierde timpul, crinul mamei. Ar fi Ballora, nepoata Annei Decherchi, care ţi s-ar potrivi; are şi ceva lucruşoare.

Dar Gentine bătu din palme şi izbucni cu un răcnet de furie:

— Tăceţi! Ce-mi vorbiţi mie de asemenea lucruri? Nu-mi stă mie mintea la asta.

— Nu striga. Auzi? Mi se pare că acum coboară.

— Cine?

— Micheli şi *don* Paulu.

— *Don* Paulu e aici! zise el coborând glasul. Atunci trebuie să plec.

Se ridică, ascultă. În spatele uşii, Annesa încerca zadarnic să-şi stăpânească zbuciumul.

— Eu plec, zise Gantine după o clipă, cu voce schimbată. Noapte bună, mătuşă Paula. Nu ştiu dacă o să mai pot veni şi mâine. Dacă o vedeţi pe Annesa, cum sunt sigur că o s-o vedeţi, spuneţi-i aşa din partea mea: „Annesa, faci rău că te porţi aşa cu mine; faci rău, fiindcă, dacă există cineva care într-adevăr te iubeşte, acela sunt eu. Annesa, trimite-mi o vorbă; voi face tot ce vrei tu." Apoi să-i spuneţi aşa: „Chiar dacă-i adevărat ce vorbeşte lumea, cum că tu l-ai omorât pe bătrân, numi pasă. Eu l-aş fi omorât încă de-acum un an; l-aş fi strâns de gât, l-aş fi aruncat în foc."

— Frumoase simţăminte ai, fătul meu, exclamă mătuşa Paula. O s-ajungi drept în iad.

— Iadul e-aici, pe lumea asta, mătuşă Paula.

Şi, pe picior de ducă, adăugă:

— Apoi să-i spuneți așa: „Annesa, nu te-ncrede în Paulu: e o viperă şi nimic altceva. El nu te iubeşte; dacă vrea să te ia de nevastă o face fiindcă el crede că tu l-ai omorât pe bătrân pentru el şi nu vrea să aibă mustrări de conştiință". Eh, are suflet, *don* Paulu! A, încă un lucru, l-am aflat azi-dimineață, încheie el întorcându-se câțiva paşi. Să-i spuneți apoi așa: „Annesa, e o femeiuşcă din Magudas, o văduvă uşuratică şi plină de bani, care s-a lăudat alaltăieri că Paulu Decherchi e nebun după ea şi că ea i-a împrumutat o grămadă de bani cu o zi mai înainte de-a muri Zua; şi că i-a dat bani cu împrumut fiindcă el i-a făgăduit s-o ia de nevastă." Noapte bună, mătuşă Paula.

— Aşteaptă, aşteaptă, îl rugă stăruitor bătrâna, curioasă, alergând în urma lui; dar el plecă făgăduind că mai vine. Annesa, sprijinită de uşă, cu brațele cuprinse de tremur, atârnându-i de-a lungul trupului, simțea că se înăbuşă, ca în noaptea crimei, când aflase că Paulu trecuse pe drum fără să-i dea de ştire; se străduia să nu dea crezare vorbele lui Gantine, dar în adâncul inimii simțea că el nu mințise. Beată de durere, îşi repeta:

„Mai bine, mai bine. Mai bine aşa!"

10

După plecarea lui Paulu, părintele Virdis, în ciuda chemărilor repetate ale bătrânei, nu se mişcă din cămăruța cu balcon. Cu coatele pe masă, umblând cu degetele printre firele roşcate ale perucii, pufăia şi repeta cu voce tare:

— Ce să fac? Ce să fac?

Paulu îi declarase că ținea cu orice preț și împotriva voinței tuturor să se însoare cu Annesa. El o credea vinovată și tocmai pentru asta voia s-o ia. Dar în hotărârea asta a lui era atâta furie, atâta ură, că părintele Virdis se înspăimântase.

„Ar fi căsătoria Diavolului", își zicea smulgând părul perucii.

Apoi se ridică și începu să socotească pe degete.

„Întâi: nu cred în hotărârea lui Paulu. Cu toate astea, el e în stare s-o urmărească pe Annesa și să se ducă după ea la Nuoro. Al doilea: nu prea cred nici în pocăința și în convertirea nenorocitei. Mă înspăimântă la ea mai ales lipsa de remuşcare. Acum e stăpânită de un fel de manie religioasă; dar, dacă-l vede pe Paulu, pun rămăşag că i se aruncă imediat în brațe. Al treilea: dacă se-ntâmplă asta, suntem cu toții pierduți; pierduți ei, cei doi nenorociți, bătrânii bunici, nefericita de mamă, pierdut și eu în fața lui Dumnezeu, eu, care n-am fost în stare să salvez un suflet nenorocit. Pierduți, pierduți cu toții."

— Micheli, nu mai mâncăm astă-seară? Vino jos, e totul gata.

Mătuşa Paula stătea în uşă; el o privi fără s-o vadă și repetă cu mâhnire:

— Pierduți!

— Ce-ai pierdut? întrebă bătrâna neliniştită, privind în pământ.

— Spune-i *femeii ăleia* să vină sus, du-te, zise el, scoțându-și peruca pentru a doua oară și umblând încoace și-ncolo prin cameră.

— Dar cum, Micheli, nu vii jos? O să vorbeşti cu ea în timp ce mâncăm.

— Nu-i timp de cină acum. Du-te.

— Mi se pare că e timpul să duc pe cineva la balamuc, mormăi mătuşa Paula şi coborî scările bufnind şi oftând şi ea.

Annesa urcă, mută şi tristă, dar resemnată; părintele Virdis continuă să umble încoace şi-ncolo prin cameră şi, ca de obicei, n-o privi.

— Annesa, ai citit scrisoarea? Ce hotărâre ai luat?

— Să plec.

— Paulu a fost aici, am stat mult de vorbă. Ştii ce vrea să facă? Vrea să te ia de nevastă; familia lui nu vrea, dar el e hotărât. Da, da, acum, chiar acum! Acum s-a decis, îngeri ai Cerului! Ce zici de asta, Annesa? Vrei să te măriți cu el?

— Nu, răspunse ea repede.

— De ce nu vrei să-l iei?

— Dumneavoastră ştiți mai bine decât mine, părinte Virdis.

— Ştiu eu? Da, mi-ai spus tu: vrei să duci o viață de pocăință. Aşa spui acum, dar peste o lună, peste un an, tot aşa o să spui? Dacă-l vezi pe Paulu, n-o să cazi în cumplitul păcat? N-ar fi mai bine, poate, să vă căsătoriți?

— Nu, nu, niciodată, spuse ea cu tărie.

— El vrea să te vadă. Ştie că eşti aici, ştie unde o să te duci, în sfârşit, ştie tot. Spune că te va urma, că te va urmări. E mai bine să-l vezi şi să-i spui ce gândeşti.

— Nu, nu, repetă ea rugător. Nu vreau să-l văd. Părinte Virdis, să nu-l lăsați.

— Poftim! Ți-e frică să-l vezi. E mai bine, atunci, să-l vezi; şi o să vă înțelegeți între voi. Şi, dacă vrei să-l iei, ia-l, Annesa. Poate că asta o să fie ispăşirea ta cea mai mare, dar o ispăşire care o să-i coste multe lacrimi şi pe alții, care sunt nevinovați. Şi Dumnezeu, vezi,

Dumnezeu, îți repet, e milostiv: El te-a iertat, şi nu-ți porunceşte să ispăşeşti peste măsură, dar îți porunceşte să nu mai faci rău altora, ai înțeles?

Ea-l urmărea cu privirea; vedea că-i întărâtat, înțelegea că el n-avea încă încredere în ea. Ce să facă? Ce să-i spună ca să-l convingă?

— Părinte Virdis, rosti simplu. Timpul o să vorbească în locul meu. Timpul, timpul, repetă ea cu voce monotonă, întorcându-şi privirea spre balcon, de parcă ar fi vrut să cerceteze afară, în bezna orizontului, taina viitorului.

Părintele Virdis se opri, o privi în fugă, clătină capul.

— Prin urmare nu vrei să-l vezi? Gândeşte-te bine: până mâine ai tot timpul.

— M-am şi gândit. Nu vreau să-l văd.

— Atunci hai jos să cinăm.

Coborâră. Mătuşa Paula închisese poarta şi se dusese să ia vin din pivniță.

Părintele Virdis prânzea şi cina în bucătărie, ca un țăran; mâncărurile lui erau uşoare, dar stropite din belşug cu un vin generos. Bău binişor şi în seara aceea, apoi începu să stea la palavre şi să discute cu mătuşa Paula, care-i repeta ceea ce-i spusese Gantine.

Părintele Virdis se întărâta împotriva slugii „ flecare şi uşuratice ca o femeiuşcă", dar nu-l apăra pe Paulu; Annesa asculta şi tăcea, ca şi cum gazdele ei n-ar fi vorbit despre ea, ci despre o persoană pe care n-o cunoscuse niciodată sau care ar fi fost moartă de mult. Dar, la un moment dat, în timp ce mătuşa Paula se ducea iar în pivniță, ea ridică ochii şi spuse:

— Părinte Virdis, vă rog ceva: aranjați să plec mâine-dimineață.

— *Anghelos santos,* eşti tare grăbită, Anna. Până poimâine-dimineață nu se poate.

— Trimiteți-mă acum! Altfel o să pornesc pe jos în noaptea asta; trebuie să plec acum.

Mătuşa Paula intră cu sticla în mână şi începu să bombăne:

— Butoiul e pe ducă: abia mai curge un firicel de vin. Casa noastră a ajuns cârciumă.

— O să destupăm butoiul celălalt, draga mea; asta să fie nenorocirea!

După cină, părintele Virdis ieşi, iar când se întoarse bătu la uşa de la cămăruța mătuşii Paula. Annesa se culcase; avea febră şi dormita, cufundată în ceața unor vise apăsătoare. Auzi foarte bine vocea preotului, dar i se păru că visează mai departe.

— Annesa, mâine-n zori să fii lângă pod şi să aştepți diligența poştei. Înainte de plecare să vii până sus la mine. Paula, vino, am să-ți spun ceva.

Mătuşa Paula, în cămaşă şi scufie de noapte, începu iar să bombăne.

— Ce vrei? Nici noaptea nu mă laşi în pace! Nu dormi şi nu-i laşi nici pe alții să doarmă. Trebuie să mă culc.

— Vino, draga mea; numai două vorbe.

Când ajunseră în curte, îi spuse:

— Cred că ar trebui să-i pregăteşti o legăturică; nu se face s-o trimitem aşa. N-ai vreo fustă şi vreo cămaşă să-i dai?

— Tu te-ai scrântit rău, Micheli. Acum vrei să mă şi despoi, să-mi smulgi cămaşa de pe mine, să-mi iei şi pielea!

— În fața lui Dumnezeu o să ne ducem fără cămaşă, ba chiar şi fără piele, zise el cu severitate, dar cam fără legătură. Mai puțină vorbă, Paula; gândeşte-te că faci o faptă de milostenie.

— Dar nu-nțelegi că într-o cămaşă de-a mea intră trei Annese?

Argumentul acesta păru să-l convingă; nu mai insistă şi urcă scara pe întuneric. Mătuşa Paula închise uşa de la bucătărie şi intră în cămăruța ei, dar în loc să se culce deschise lada, căută câte ceva, făcu o legătură. În colțul unei batiste înnodă o monedă de argint şi puse batista în legătură.

*

În timpul ăsta, părintele Virdis, după ce aprinsese lampa şi încuiase uşa, scotocea şi el în lădița lui, numărând puținii bani pe care-i avea. Printre puținul ăsta era şi o monedă mică de aur, de zece lire, pe care-o primise de la *donna* Rachele ca să oficieze cele cinci liturghii pentru sufletul lui Zua Decherchi. Şi, cum bruma de bănuți pe care-i mai avea erau de aramă şi atârnau prea greu, se hotărî să-i dea Annesei mica monedă de aur.

Zorile începeau să lumineze cerul deasupra muntelui San Giovanni. Adânca vale mai dormea încă, împreună cu stâncile, cu pereții de granit ca nişte fortificații, cu bolovănişul îngrămădit, abia luminat printre verdele-închis al hățişului: în liniştea tristă a zorilor, părea – cu monumentele ei fantastice de stâncă şi cu tufişurile ei melancolice – un cimitir ciclopic, sub ale cărui lespezi ar dormi uriaşii legendelor populare.

Cerul era cenuşiu; cenuşiu-violaceu înspre linia orizontului, presărat cu nori mici, gălbui deasupra munților de la Nuoro şi de la Orune, învăluiți în pâclă de culoarea florii de nalbă.

Annesa cobora spre pod, cu o legătură în mână, parcă temându-se să nu tulbure liniştea locului şi a ceasului: fața ei pământie şi imobilă şi privirea limpede, cu pupilele dilatate, reflectau seninătatea funebră a întinsei privelişti moarte, a nemărginitului cer solitar.

Ajunsă la pod, pe sub care nu mai curgea niciun firicel de apă, se ascunse în spatele unei stânci; şi, cum avea de aşteptat o bucată lungă de timp până ce diligența lui moş Sogos avea să umple cu huruitul ei tăcerea şoselei, se aşeză pe o piatră şi puse legătura jos.

La câțiva paşi de ea se înălța un stejar cu vârful uscat, iar câteva mlădițe de iederă, smulse de pe trunchiul copacului, se întinseseră pe pământ, verzi încă, dar strivite de paşii vreunui trecător.

Ea le văzu şi îşi aduse aminte că de multe ori Paulu o asemuise cu iedera. Adio, adio! Acum, într-adevăr, totul s-a sfârşit. Ea şi-a reluat drumul-i fatal ce trebuia s-o ducă pentru totdeauna departe de locurile acelea, în care ajunsese într-o zi tot aşa cum pleca acum, cu o trăistuță în mână şi călăuzită de un bătrân care poate că fusese chiar tristul ei Destin.

Cerul se acoperea de aburi roşietici care anunțau o zi tulbure şi caldă. Se auzi un tril de ciocârlie, la început sfios, apoi din ce în ce mai vioi, mai voios; pe drum se auzi huruit de roți. Annesa zvâcni în picioare, ascultând. Zgomotul se apropia. O fi fost moş Sogos? Era încă devreme, dar poate că bătrânul vizitiu grăbise ora plecării; într-adevăr, ajunsă lângă pod, diligența încetini şi se opri. Îşi luă legăturica şi înaintă spre marginea şoselei; dar abia făcu câțiva paşi că se opri şi o roşeață vineție îi aprinse fața. Paulu Decherchi era aici, la câțiva paşi, oprit lângă un docar cu două locuri.

— Annesa!

Annesa nu se mişcă; îl privea speriată, doborâtă de un sentiment de frică şi de bucurie. El veni lângă ea şi-i spuse câteva cuvinte, ea nu-l auzi. O clipă, pentru ea nu mai există nimic în afară de el; dacă în clipa aceea

de rătăcire ar fi luat-o de mână spunându-i: „Să mergem acasă“ , ea l-ar fi urmat cu supunere.

Dar Paulu n-o luă de mână, nu-i propuse să se întoarcă acasă şi ea se dezmetici, văzu că el îmbătrânise, se urâțise şi că o privea într-un fel ciudat, cu ochi răutăcioşi.

— Ce vrei? întrebă ea ca trezită dintr-un vis.

— O să-ți spun pe drum. Ce mai stai? Să urcăm în docar. Avem destul timp de vorbă pe drum.

— Ce vrei? Ce vrei? Unde vrei să merg? repetă ea, devenind iar palidă şi tristă.

— Mergem unde vrei. Dar urneşte-te, hai, trebuie să plecăm.

— Nu merg cu tine.

Ochii lui se aprinseră de mânie.

— Ba o să mergi cu mine. Şi repede! Hai, vino!

Întinse mâna, dar imediat o trase înapoi, ca şi cum o forță şi o silă mai puternică decât voința lui l-ar fi împiedicat s-o atingă pe Annesa; ea-şi dădu seama de asta, aşa cum pe munte îşi dăduse seama de teama instinctivă a părintelui Virdis. Se trase mereu îndărăt, depărtându-se din ce în ce mai mult de el.

— Vreau să plec, dar nu cu tine, spuse cu tristețe, dar fără ură, pironindu-şi privirea în ochii lui răi. De ce-ai venit? Ştiai doar că nu ți-aş fi dat ascultare. Nu ți-a spus părintele Virdis? N-am să vin cu tine, n-am să mai vin.

— Ba ai să vii, ai să vii! Am să te leg!

— Poți să mă legi, să mă târăşti: am să fug de îndată ce voi putea, te previn!

El îşi încrucişa brațele nervos, vrând parcă să împiedice o posibilă izbucnire de violență; tremura tot şi se apropia de ea, apoi se îndepărta, împins de sentimente opuse, de ură şi de iubire, de milă şi de groază. Ea nu-l

mai văzuse niciodată astfel, nici chiar în clipele cele mai disperate, când spunea că vrea să se omoare; îl privea şi ea, pătrunsă fără voia ei de un sentiment de milă şi de umilinţă.

— Ai să vii cu mine, îi spuse, urmând-o până sub stejarul după care ea se adăpostise, ai să vii cu mine, nici vorbă. Dacă nu vii cu mine azi, o s-o faci mâine. Acum pleacă singură, dacă vrei, dar ia seama la ce-ţi spun: îţi interzic să intri la cineva ca servitoare. Eu nu sunt laş, înţelegi, nu sunt laş. Sunt Paulu Decherchi şi ştiu care-i datoria mea. Eu nu te părăsesc. Ai înţeles?

— Am înţeles. Tu nu eşti un laş şi nu mă părăseşti. Eu sunt cea care trebuie să-şi facă datoria. Şi mi-o voi face.

— Nu mai vorbi fără rost, Anna. Mai mult, să lăsam vorbele fără rost. Nici eu nu te părăsesc, nici tu nu trebuie să mă mai chinuieşti. Sunt obosit, ai înţeles? Sunt obosit! Sunt obosit de prostiile părintelui Virdis şi de ideile pe care ţi le-a băgat în cap. Sunt obosit de toate; e timpul să sfârşim!

— Da, e timpul să sfârşim, Paulu. Nu ţipa, nu ridica glasul. Părintele Virdis n-are nicio legătură cu treburile noastre. Chiar şi ceilalţi, ai tăi, îşi fac griji de pomană; lasă-mă în pace şi întoarce-te în pace. Nu te împotrivi voinţei altora şi nici voinţei tale.

— Asta înseamnă că trebuie să lupt numai împotriva voinţei tale?

— Fără îndoială.

— Şi de ce?

— Ştii tu de ce; nu mă face să-ţi spun.

Şi deodată ochii ei stinşi se însufleţiră de o durere aproape fizică.

— Ştii tu, repetă în şoaptă. îţi citesc în ochi. Du-te, nu mă mai chinui atâta. Cam prea târziu ţi-ai adus aminte

de datoria asta. De fapt, e mai bine aşa; ceea ce s-a întâmplat s-ar fi întâmplat oricum, iar tu m-ai fi blestemat. Chiar şi acum, vezi, te-ai schimbat faţă de mine, Paulu! Eu nu mai sunt Annesa, sunt o femeie rea. Dar vezi, sufletul meu, eu sunt mulţumită că nu mă blestemi. Mi-e frică de asta. Sunt mulţumită că ai venit şi nu-ţi cer altceva. Să nu crezi că ai obligaţii faţă de mine: eu am făcut ce am făcut fiindcă aşa-mi poruncea soarta; şi ce am făcut n-am făcut numai pentru mine – am făcut pentru toţi... pentru voi toţi... Am făcut rău, e drept, dar eram ca nebună, îmi ieşisem din minţi, nu-mi dădeam seama de nimic. După aceea, după aceea mi-am dat seama şi am făcut un legământ. Am spus: dacă ei vor scăpa, dacă eu voi scăpa, vreau să mă pedepsesc singură, vreau să plec, vreau să trăiesc departe de el, ca să nu mai cad în păcat. Asta e tot; şi am făcut bine, pentru că atât de mult, atât de mult te-ai schimbat şi tu, Paulu; acum ţi-e frică de mine, şi ai dreptate.

— Aiurezi, nu eşti în toate minţile, zise el strângându-şi capul în mâini. Nimic din toate astea nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! strigă apoi, ca ieşit din minţi, cu furie.

— Ba totul e adevărat. Ce-a fost a fost.

Clătină din cap şi făcu un gest cu mâinile, vrând parcă să alunge cât mai departe de ea trecutul. El păru să se calmeze, convins de vorbele ei. Lăsă capul în jos şi fixă cu privirea mlădiţele veştejite de iederă; în linişte, din vârful stejarului, trilul ciocârliei se revărsa cu şi mai multă voioşie.

— Ce-o să faci? o întrebă el. Unde o să te duci? Eşti bolnavă, ai îmbătrânit. Ce ai să faci? Ai să fii slugă. Ştii ce înseamnă să fii slugă? Ştii cum e familia la care vrei să te duci? Eu îi cunosc pe stăpânii ăştia ai tăi. Oameni

zgârciți, cu sucelile lor, sigur nu te vor iubi. Ai să te îmbolnăveşti, ai să cazi şi ai să te usuci fără rost, ca frunzele astea de-aici.

— Iedera era gata să înăbuşe copacul; mai bine că a fost smulsă, răspunse ea, înduioşată de mila pe care el, în sfârşit, i-o arăta. Şi se prăbuşi pe piatră ascunzându-şi faţa în mâini.

Paulu vorbi mai departe; ea stătea nemişcată pe piatră, cu coatele pe genunchi şi cu faţa în mâini, ca atunci când, aşezată pe pragul uşii ce dădea spre grădină, depăna în minte firul gândurilor ei întunecate: înţelegea că Paulu, de fapt, era mulţumit să scape de ea, iar Paulu, la rândul lui, simţea că vorbele lui erau false şi nu ajungeau până-n sufletul ei.

În depărtare răsună huruitul greu al diligenţei.

— Pleacă, îl rugă ea. Pentru Dumnezeu, pleacă! Lasă-mă în pace. Strânge-mi mâna; multă sănătate alor tăi, lui *don* Simone, lui *ziu* Cosimu, *donnei* Rachele. Spune-le că nu sunt o nerecunoscătoare. Nenorocită da, dar nerecunoscătoare nu. Du-te, adio!

El nu se mişcă.

Diligenţa se apropia, probabil că şi trecuse de cotitura după care venea podul.

Annesa se ridică, îşi luă legătura.

— Paulu, adio. Strânge-mi mâna.

Dar el, galben ca ceara, luptându-se în mod vădit cu dorinţa de-a o lăsa să plece şi cu sentimentul de umilinţă pe care generozitatea ei i-l pricinuia, întoarse capul în altă parte şi începu să se frământe.

— Nu, nu! Nu vreau să-mi iau adio, nu vreau să-ţi strâng mâna. Ne vom revedea! Te vei căi amarnic de ceea ce faci astăzi. Du-te, nu te opresc să pleci, dar nu te

iert. Annesa, nu pot să te iert: fiindcă tu acum mă jigneşti aşa cum nimeni nu m-a mai jignit niciodată. Du-te, du-te!

— Paulu, inima mea! strigă ea cu disperare. Iartă-mă, uită-te măcar la mine! Nu mă lăsa să plec cu inima zdrobită. Iartă-mă, iartă-mă!

— Vino cu mine. Să mergem. Mă duc să-i spun lui moş Sogos să treacă înainte.

Atunci ea i se agăță de gât ca să-l împiedice să se mişte din loc; în brațele lui, care o strângeau într-o pornire de adevărată milă, tremură toată ca o pasăre rănită.

— Să mergem, să mergem, repeta el, să mergem. Am păcătuit împreună, vom ispăşi păcatul împreună.

Diligența sosi, se opri pe pod. Annesa simțea că Paulu îi vorbea cu blândețe şi cu milă pentru că era sigur că ea o să plece. Nu-i veni în minte nici măcar să-l încerce; se desprinse de el, i se păru că a păcătuit numai atingându-l. Fără să-i mai spună vreun cuvânt, îşi luă legătura şi se îndreptă spre şosea.

El n-o urmă.

11

Şi au trecut anii.

Bătrânii au murit; tinerii au îmbătrânit.

Cum a aflat povestea Annesei, familia la care trebuia să intre slugă n-a mai vrut să ştie de ea. A trebuit să aştepte destul de mult timp până să găsească de lucru şi, în cele din urmă, intră la o familie de mici proprietari de la oraş; stăpânul încercă s-o necinstească, stăpâna,

de câte ori se întorcea de la biserică sau de la plimbare, unde văzuse vreo doamnă mai bine îmbrăcată decât ea, îşi vărsa focul pe servitoare: într-o zi o bătu.

Nu era viaţa de pocăinţă visată de femeia vinovată, dar nici o viaţă prea veselă. În orice caz, timpul trecu; Gantine veni s-o caute pe fosta lui logodnică, Paulu îi scrise; apoi Gantine se însură, iar Paulu păru să se resemneze.

Annesa îşi schimbă de multe ori stăpânii: nimeri în sfârşit la un bătrân preot căruia toată lumea îi zicea *canonico* Farfalla[1], fiindcă mergea cu atâta sprinteneală că părea să zboare. Preotului Farfalla îi mergea faima de astrolog pentru că în fiecare noapte, la ferestruicile căsuţei lui aşezate la capătul satului, stătea ceasuri întregi cu ochii la stele: când se producea vreun fenomen ceresc, toţi dădeau fuga la el să-i ceară lămuriri.

Era un om cult, dar şi foarte distrat. În scurt timp, Annesa deveni stăpâna căsuţei şi putu să facă tot ce dorea. îşi cuceri faima de femeie cucernică: nu lipsea de la nici o înmormântare, era chemată să vegheze muribunzii, să spele şi să îmbrace morţii; toţi bolnavii sărmani, toate lehuzele amărâte, toţi paraliticii săraci se bucurară de ajutorul ei.

Şi astfel, anii trecură. O dată, *donna* Rachele veni la Nuoro de Paşte; se duse s-o caute pe Annesa, o îmbrăţişă, plânseră amândouă; apoi, bătrâna doamnă, palidă şi tristă, în şalul ei negru, ca Maica Domnului la mormântul Fiului mort, luă mâna servitoarei şi începu să se plângă:

— Bătrânii, ştii şi tu, bătrânii au murit. Rosa e tot bolnavă, Paulu a îmbătrânit, suferă de insomnie şi de alte boli. Şi eu, pe zi ce trece, mă plec şi mai mult căutând

[1] Preotul Fluture (ital.).

locul unde-i mormântul meu. Avem nevoie de o femeie credincioasă în casă, de o femeie iubitoare şi cinstită. Am avut o servitoare care ne fura totul; Paulu nu e bun de nimic; Rosa e infirmă. Ce se va alege de ei dacă mor eu?

Annesa crezu că *donna* Rachele voia să-i propună să se întoarcă la ea şi, deşi hotărâtă s-o refuze, simți cum îi bate inima. Dar bătrâna nu mai zise nimic.

La câtva timp după aceea, Annesa află că Paulu se îmbolnăvise de tifos; apoi, într-o zi, spre sfârşitul toamnei, îi apăru înainte ca o fantomă. Devenise, într-adevăr, propria lui fantomă: bătrân, slab, cu părul alb, cu ochii în fundul capului, cu dinții în afară. În toți anii aceia, dusese mereu o viață trândavă, dezordonată, plină de vicii; apoi tifosul îi cam întunecase mintea, lăsându-i o ciudată idee fixă: credea că fusese complicele Annesei la uciderea bătrânului şi avea remuşcări. Ea se sperie văzându-l. El îi povesti necazurile lui.

— În fiecare noapte-l visez pe bătrân. Câteodată mi se pare că ar fi bunicu-meu Simone, care-mi porunceşte să te caut şi să te forțez să mă iei de bărbat. Ce facem, Annesa? Tu n-ai remuşcări? Nu-l visezi pe bătrân?

Ea nu fusese niciodată prea chinuită de remuşcări; se căise, credea că-şi ispăşise destul păcatul părăsindu-şi iubitul şi familia binefăcătorilor ei, dar după primele zile nu-l mai visase şi nu-l mai văzuse pe bătrân.

— Ce facem? repetă Paulu. Acasă ne trebuie o femeie credincioasă şi răbdătoare: mama e bătrână, bolnavă şi ea, Rosa e atât de nefericită, eu sunt un cadavru umblător. Anna, dacă vrei să-ți ispăşeşti păcatele, întoarce-te.

— *Donna* Rachele se teme de mine, răspunse Annesa. Dacă ea vrea, aş putea să mă întorc, dar cât trăieşte ea să nu-mi mai vorbeşti de căsătorie.

— Atunci n-are rost să te întorci, răspunse el, chinuit de ideea fixă.

Şi plecă, fără ca măcar să-i dea mâna. Acum, nu mai erau unul pentru altul decât nişte fantome înghețate. Mai trecu un an. El n-o mai supără, dar pesemne că a înduioşat-o pe *donna* Rachele cu remuşcările lui, cu teama lui, cu ideea lui fixă, pentru că, într-o zi, Annesa primi o scrisoare prin care bătrâna doamnă o ruga „să se întoarcă".

Ea părăsi cu durere căsuța liniştită de la ale cărei ferestre preotul Farfalla stătea la sfat cu stelele şi se întoarse. Bătrâna casă Decherchi părea o ruină: uşa roasă de cari, balconaşele mâncate de rugină, găurite, cornişa acoperită de buruieni, totul, pe dinafară ca şi pe dinăuntrul casei, totul era în paragină, gata să se prăbuşească şi să le înmormânteze pe cele trei ființe nefericite care o locuiau.

Annesa intră plângând în locul acela de durere. O văzu pe *donna* Rachele culcată pe pătuc, în sufragerie, şi tresări: lângă pătuc stătea o bătrânică palidă, puțin cocoşată, cu doi ochi mari, metalici, ce aveau o privire stranie, bănuitoare şi lacomă.

— Rosa! Rosa scumpă!

Dar Rosa n-o recunoscu; şi, când află că femeia aceea micuță care părea mai tânără decât ea era Annesa, fata de suflet de odinioară, viitoarea ei mamă vitregă, o privi cu şi mai mare neîncredere.

— Rosa, o rugă *donna* Rachele, du-te în bucătărie şi pune să facem puțină cafea.

— Pot să mă duc eu. Ştiu doar unde-i bucătăria! exclamă Annesa.

Dar Rosa trase din buzunar, cu ostentație, o legătură de chei, descuie sertarul mesei, luă zahărul şi zise:

— Tu nu ştii, nu ştii unde sunt proviziile. Acum mă duc eu la bucătărie; stai aici cu bunica.

Şi îşi băgă iar cheile în buzunar. Rămase singure, *donna* Rachele îi spuse fiicei ei de suflet de altădată:

— Să n-o contrazici pe biata Rosa. Ea ține să fie stăpâna puținului pe care-l mai avem. Să nu i te împotriveşti, Annesa, copila mea. Când are câte un necaz, pe biata Rosa o prinde tremurul. Fă-i pe voie.

În clipa aceea intră Paulu; fusese la liturghie şi cineva-i dăduse de veste că sosise Annesa.

— Ce-i nou pe la Nuoro? o întrebă simplu, strângându-i mâna. E foarte cald pe-acolo?

— Nu prea, răspunse ea.

Îl privi. Într-un an îmbătrânise de tot: avea părul alb, mustața căruntă; părea *ziu* Cosimu Damianu.

— Paulu, spuse încet *donna* Rachele, tocmai îi atrăgeam atenția Annesei să n-o supere pe biata Rosa. Roag-o şi tu. Spune-i că...

— Da, sigur, sigur! zise el cu nerăbdare. Annesa ştie foarte bine că s-a întors aici ca să-şi ispăşească păcatele. Mi se pare că ți-am spus asta, Anna. Ți-am spus, da sau nu?

— Da, da, răspunse ea.

*

Ca într-o seară de demult, ea deschide uşa care dă în grădină şi se aşază pe pragul de piatră.

Noaptea e caldă, liniştită, luminată doar de vălul albăstrui al Căii Lactee; grădina împrăştie mireasmă de busuioc, pădurea-i împietrită; muntele, care aduce cu spinarea unui om, pare că doarme tolănit pe pustietatea nemărginită a cerului înstelat.

Dorm toți, chiar şi Paulu, care suferă de lungi insomnii nervoase. De câteva zile, însă, e liniştit; conştiința lui e împăcată. Mâine Annesa va avea un nume: se va numi Anna Decherchi. Totul e gata pentru nunta modestă şi tristă. Annesa a pregătit totul şi acum şade, obosită, pe pragul uşii.

Şi se gândeşte, sau, mai bine zis, nu se gândeşte, ci simte că adevărata ei pocăință, adevărata ei faptă de milostenie, în sfârşit, a început. Mâine se va numi Annesa Decherchi: iedera se va încolăci în jurul copacului şi-l va acoperi compătimitor cu frunzele ei. Compătimitor, pentru că bătrânul trunchi e mort de-acum.

Sfârşit

colecția
ROMANE CELEBRE

8

Laureată a Premiului Nobel pentru literatură, GRAZIA DELEDDA a publicat nu mai puțin de 16 romane, dintre care *IEDERA* este apreciat ca reprezentând vârful creației sale. Este o poveste despre dragoste, culpabilitate şi sacrificiu, peste care planează un sentiment al păcatului. Personajul principal al cărții, Annesa, este o femeie complexă şi puternică, îndrăgostită pătimaş de un tânăr bogat, dar lipsit de vlagă şi de orice ambiție, incapabil să-şi salveze proprietatea. Pasiunea ei mistuitoare o determină să comită un gest ale cărui consecințe morale o vor urmări toată viața.

Ceea ce îi conferă o aureolă de eroină este sacrificiul pe care-l face pe altarul iubirii, modul în care ajunge să-şi accepte vinovăția.

Pe parcursul lecturii, cititorul are surpriza să constate că o lume alternativă răsare din cea reală, devenind un univers populat de bandiți, magie neagră, fabule, dorințe neîmplinite, folclor şi mister.

Un roman de neuitat, a cărui acțiune pendulează între fatalism şi răzvrătire, între realitate şi fantezie.

EDITURA ORIZONTURI